

PAÏSOS CATALANS, RITMES D'UN PROJECTE COMPARTIT

Jordi Muñoz

“La persecució de la llengua mostra que cultura i política són inseparables”

Una conversa amb Joan Manuel Tresserras

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENT

Josep Bargalló

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETARI

Eduard López

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Núria Cuenca
Josep Hugué
Georgina Linares
Enric Marín
Isabel Nonell
Miquel Pueyo

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Arnau Albert

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

TÈCNIC DE PROJECTES

Pere Sàbat

eines²⁶

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a:
eines@irla.cat

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-07

ISSN
2013-1518

Activitat subvencionada pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

SUPORT GRÀFIC
Santi Bracons
Glòria Comellas
Carme Pujol

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

COORDINACIÓ
Arnau Albert
aalbert@irla.cat

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

SUBSCRIPCIONS
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

AGRAÏMENTS
Josep Barberà
Marta Brik
Bernat Costas
Iolanda Llambrich
Joan Llodrà
Esperança Mateu
Jordi Eduard Perales
Enric Pujol
Antoni Lluís Trobat
Francesc Viadel
Minkang Zhou

sumari

PAÏSOS CATALANS, RITMES D'UN PROJECTE COMPARTIT

4

PORTAL

La realitat que compartim

Enric Vilanova

6

CONNEXIONS

**Parlar dels Països Catalans
ara i aquí**

Antoni Rico

16

**Entre els Països Catalans
i la independència de Catalunya**

Marta Rovira Martínez

26

**El País Valencià en l'horitzó
dels Països Catalans: il·lusions,
realitats i possibilitats**

Pau Viciano

34

**El dret a decidir
a les Illes Balears**

Carme Gomila

44

NAVEGADOR

Una nació europea

Bernat Joan

56

FÒRUM

**Jordi Muñoz:
"La persecució de la llengua
mostra que cultura i política
són inseparables"**

Una conversa amb

Joan Manuel Tresserras

70

VARIABLES

**El ciutadà dual,
mort o transformació?**

Sílvia Claveria

86

FULL DE CàLCUL

**La sobreeducació en relació
a l'ocupació: una forma
de precarietat laboral
prèvia a la crisi**

Queralt Capsada

102

ARXIU

**Escriptors de l'exili del 1939:
recuperar la memòria espoliada**

Montserrat Corretger

120

EXPLORADOR

**Antecedents, realitats
i conseqüències del *Brexit***

Xavier Ferrer

128

FINESTRA

**La història de l'acord de París
des de dins**

Christiana Figueres

134

CLÀSSIC

Manifest de la Unió de Dones

138

TRIBUT

Pierre Vilar

Montserrat Tura

140

FILMOTECA

Game over

Marta Selva

142

LLIBRERIA

portal

La realitat que compartim

Enric Vilanova

President d'Esquerra Republicana — Catalunya del Nord

catalunyanord@esquerra.cat

La vigília de la Diada, aquest passat 10 de setembre, milers de nord-catalans es manifestaven als carrers de Perpinyà per reivindicar que el nom de la nova regió administrativa francesa en què ha quedat absorbida Catalunya Nord, faci una referència explícita a la catalanitat de les comarques del nord i per reclamar que es doti al territori de mitjans i estructures per desenvolupar polítiques lingüístiques, culturals, econòmiques i socials específiques en el marc d'aquesta nova regió. L'endemà, Onze de Setembre, bona part dels que ens havíem manifestat a Perpinyà també érem a Salt per participar en la concentració de la Diada. Aquesta és la imatge de la realitat dels Països Catalans avui. Cometríem un error qualificant aquestes dues mobilitzacions d'incompatibles i limitant-nos a somriure per la distància d'anys llum que existeix entre les dues manifestacions tot i que geogràficament només les separaven un centenar de quilòmetres. La demanda d'un nom i l'equivalent a un estatut a Catalunya Nord, i una mobilització per un nou estat al Principat. Però des de Catalunya Nord tenim molt clar que tot forma part de la mateixa reivindicació del territori català. Per això

s'havia demanat suport al sud per a la manifestació de Perpinyà i per això es va agrair que vinguessin a desfilar pels carrers de la capital nord catalana militants, amics i simpatitzants del sud.

Entre Figueres i Perpinyà avui hi ha una frontera administrativa però també hi és d'alguna manera entre el Principat de Catalunya i el País Valencià, les Illes Balears o la Franja. Per això creiem que des de contextos, ritmes i realitats diferents, tots aquests territoris compartim uns mateixos anhels i ens necessitem els uns als altres per avançar cap a l'alliberament de la nació entera.

No es tracta només d'ajudar des del centre del territori els germanets tan simpàtics i exòtics de la Catalunya Nord, el País Valencià o les Illes. Els anomenats «perifèrics», sem esperançats, atents i participatius, amb el procés en marxa al Principat perquè hi tenim molt en joc. Tenir la referència d'un Estat català per a les nostres reivindicacions és molt important. Des de Catalunya cal tenir molt clar que no es pot deixar de banda la reivindicació del conjunt dels Països Catalans, i en el cas de Catalunya

Nord, ajudar a acabar amb la falsa idea que el procés cap a un nou estat és només un qüestió «peninsular», interna de l'Estat espanyol.

Esquerra Republicana de Catalunya Nord titula el seu butlletí informatiu periòdic d'aquesta manera: «L'actualitat dels Països Catalans, vista des de Catalunya Nord». Aquesta és la realitat que compartim: atents, engrescats i participats del que s'està construint al Principat, un dels Països Catalans, des de mirades i contextos diferents que tenen molt en comú. ■

connexions

Parlar dels Països Catalans ara i aquí

vista prèvia >

Molt sovint busquem en el passat els arguments per justificar el present o, fins i tot, per situar reptes de futur. Però segurament, en ple segle XXI, intentar definir la nació a partir de les essències de la història no és un bon punt de partida. Perquè és més important on volem arribar que el lloc d'on venim. La voluntat de ser i de construir un present i un futur en comú. Aquesta és la força dels Països Catalans.

Antoni Rico

Historiador

toni.rico.garcia@gmail.com

Deia el recentment traspasat Jordi Carbonell (1924-2016), en la cloenda de la manifestació independentista de València el 9 d'octubre de 1979, que «malgrat el monstre de la reacció, tenim el nostre nom de Països Catalans que ha imposat un gran valencià, Joan Fuster, i que és el símbol d'una unió lliure». Sense cap mena de dubte, la tasca en favor de la construcció nacional dels Països Catalans en la dècada dels setanta del segle XX, no té comparativa possible ni amb etapes anteriors ni amb els anys de l'autonomisme. Foren uns temps d'una efervescència incomparable històricament. Figures com Joan Fuster (1922-1992) o el propi Carbonell es convertiren en protagonistes d'uns temps en què els Països Catalans com a projecte possible ocuparen el centre de molts debats polítics. *Taula de Canvi*, *Nous Horitzons*, *Quaderns d'Alliberament*, *Mallorca Socialista* o *Trellat*, van ser revistes de l'esquerra que, des d'òptiques diferents i en molts casos divergents, analitzaren el projecte des de la pluralitat de visions. Llibres i textos d'Ernest Lluch (1937-2000), Alfons Cucó (1941-2002), Josep Vicent Marquès (1943-2008), Rafael Ribó (1945), Carles Dolç (1949), entre

molts d'altres, se sumaren, gràcies també als seus treballs acadèmics, a les aportacions que anys abans havien fet Maurici Serrahima (1902-1979), Jaume Vicens Vives (1910-1960), Josep Melià (1939-2000) i, evidentment, Fuster. Malgrat tot, aquesta centralitat no acabà de ser suficient com per a condicionar l'acció de les cultures polítiques que es convertiren en hegemòniques a partir de les eleccions de 1977. Certament, la discussió sobre els Països Catalans arribà en diverses ocasions tant al Congrés com al Senat espanyol. Cèlebre és ja la intervenció d'un Jordi Pujol (1930) que, malgrat la prudència de les seues paraules, defensà el 19 de juliol de 1978, en ple debat constitucional, el dret a la federació d'aquells «hechos de carácter histórico, cultural y lingüístico, otras veces de carácter geográfico y económico» que havien «tejido una especial relación» com a territoris autònoms. És a dir, els Països Catalans per al nostre cas. Aquells anys, però, van passar i suposaren per a molts l'enterrament d'una idea que il·lusionà el mateix nombre de persones que després se'n va desdir. Recuperar gran part del que es va afirmar i escriure

durant aquells anys és un exercici interessant a partir del qual guanyaríem arguments per a la defensa d'un projecte nacional d'uns països que semblen més no tenir nom que ser catalans. La història com a disciplina acadèmica ha de tenir com a finalitat avançar socialment i políticament a partir de l'enteniment del passat. Estudiar-la amb la intenció de lamentar-nos del que podia haver estat i no va ser, té poca utilitat. És el que m'agrada anomenar la història com a progrés en contraposició a la història com a lament.

Fruit de la meua tasca com a historiador, però també militant, he tingut moltes vegades la sensació que els partidaris dels Països Catalans — entre els que no cal dir que m'incloc — han tendit més a lamentar-se que a plantejar-se el perquè de les coses. En aquest sentit, la Transició espanyola sempre ha estat una mena de mur de les lamentacions on l'independentisme i l'esquerra, especialment, han projectat les seues frustracions polítiques del que podia haver estat i no va ser. A més, la tendència sempre ha estat la de buscar tercers culpables: l'esquerra covarda que pactà amb els hereus

La tasca en favor de la construcció nacional dels Països Catalans en la dècada de 1970 no té comparativa possible ni amb etapes anteriors ni amb els anys de l'autonomisme

del règim, les renúncies d'aquesta mateixa esquerra, l'acció política de l'estat per prohibir la federació de territoris, entre d'altres, s'han convertit durant molts anys en llocs comuns on amagar tant la falta de capacitat com la realitat social i política existent en els nostres països durant aquells anys. I reconèixer això no vol dir disculpar o negar l'altre relat. No és això. Simplement es tracta d'entendre que els fets històrics no són binaris ni lineals ni, moltes vegades, lògics. La multitud de factors en què s'enquadra la història la fa molt més complexa de com normalment la presentem per a justificar narrativament les nostres mancances, els nostres fracassos, les nostres frustracions. Per això crec que és interessant que recuperem els anys setanta no com a lament sinó com a aprenentatge. La intenció no seria tornar a projectar les nostres frustracions polítiques en aquells anys, sinó recuperar allò positiu que van tenir i, sobretot, entendre on vam fallar quan tot semblava possible i tot estava per fer.

Tancada la Constitució del 1978 i els diferents estatuts d'autonomia el 1983 —el de les Illes per al nostre

cas fou el darrer—, s'inicià una nova etapa política en què els Països Catalans van desaparèixer del debat polític. Aquella centralitat es va esvaïr com si mai hagués existit. De fet, els debats sorgits especialment en terres valencianes van acabar qüestionant el projecte. Tret de llibres col·lectius com *Els Països Catalans: un debat obert*¹ de 1984, és cert que la resta d'aportacions anaren més en la línia de qüestionar el projecte o el nom del mateix. Així, trobem els iniciadors de l'anomenada tercera via valenciana, Eduard Mira (1945) i Damià Mollà (1946), que en *De impura natione* el 1986 arribaven a culpar Fuster i els Països Catalans que el valencianisme fóra un moviment frustrat.² Per altra banda, aquells que s'erigien com a partidaris del projecte, estiraren més el braç que la màniga amb textos com el de Josep Guia (1947) *És molt senzill: digueu-li Catalunya* el 1985.³ El debat, però, quedà totalment reclòs a les discussions gairebé bizantines del valencianisme per una banda i l'independentisme per una altra. Tant la

ciutadania com els dirigents polítics dels nostres països no estaven en disposició de discutir sobre projectes «irrealitzables» sinó que tenien com a tasca central la construcció de les respectives autonomies. Com crear un sistema sanitari propi, un model educatiu, asfaltar carrers, construir infraestructures bàsiques, entre d'altres obres, substituïren els debats que aquests mateixos dirigents nacionalistes, socialistes o comunistes havien tingut durant els anys d'oposició a la dictadura. Això no vol dir, però, que la identitat de la ciutadania de les respectives autonomies fóra un tema que no es tractava. Ans al contrari, com veurem tot seguit, la construcció de l'Espanya postfranquista també ha servit per a arrelar unes identitats territorials molt concretes que es circumscriuen al marc autonòmic exclusivament. Bandera, himne, televisió, ràdio i mitjans «regionals», provincials o nacionals, depenent de l'autoreconeixement de cada territori, han generat unes identitats, autonòmiques al País Valencià i les Illes i nacional a Catalunya, molt marcades.

I malgrat la manca de debat, és cert que els darrers 30 anys d'autono-

1 DD.AA, *Els Països Catalans: un debat obert*.

2 MOLLÀ i MIRA, *De impura natione*.

3 GUIA, *És molt senzill: digueu-li Catalunya*.

De la mateixa manera que gràcies a l'autonomia els nostres països han reconstruït unes estructures polítiques i socials pròpies, també és cert que entre ells s'han allunyat

misme han tingut llums i ombres per a la construcció dels Països Catalans. De la mateixa manera que els nostres països —exceptuant Andorra, és clar— han reconstruït gràcies a l'autonomia unes estructures polítiques i socials pròpies, també és cert que entre ells s'han allunyat. Seguint les reflexions de Joan Francesc Mira (1939) per al cas valencià, crec que és interessant entendre que l'autonomia ha servit per a construir un marc polític valencià que fins fa 30 anys no existia. És més, un marc de país que no existia des de 1707. El poder de la província ho xuclava tot, fins i tot la identitat, cosa que ens portava a identificar-nos com a castellonencs, valencians i alacantins. Aquestes identitats provincials continuen existint, però ara es veuen obligades a conviure amb una altra de valenciana des del Sénia al Segura. Encara que ens pot semblar paradoxal, vist amb perspectiva, la pitjor de les autonomies ha generat una conjuntura més positiva que l'anterior. Com em va dir fa uns mesos un amic: el pitjor Canal 9 ja era positiu per al poble valencià. Tots aquests elements fan que a dia d'avui, els valencians siguem reconeguts com a valencians i ens reconeguem com a tals. Si teniu

dubtes dels avanços, rellegiu *Nosaltres, els valencians*⁴ per a recordar d'on veníem i on ens trobem ara.

Per la seua banda, la Catalunya autonòmica ha construït un subjecte polític amb cara i ulls, en què s'identifiquen com a membres, fins i tot, aquells que podríem dir que juguen a la seua contra. L'èxit de la Catalunya autonòmica es troba en què, fins i tot, els partits que tenen com a projecte nacional Espanya, s'han d'identificar com a catalanistes per a poder tenir vots. El catalanisme ha construït un relat de la catalanitat del que només se n'exclou el neoespanyolisme de Ciutadans i el PP quan li va a remolc. És cert que Catalunya com a projecte jugava amb molt d'avantatge respecte a la resta de territoris. Ja en temps republicans, hom reconeixia Catalunya com a subjecte polític i la pròpia Catalunya jugava les seues cartes com a tal davant les polítiques de l'Estat. L'autonomia, doncs, simplement ha consolidat un marc nacional que es venia treballant de lluny. Una altra vegada, per molt feble i limitada que siga, la Catalunya autonòmica ha acabat jugant a favor

de la creació d'una consciència de país que pot prescindir del projecte nacional espanyol i plantejar-se quotes d'autogovern més altes. Hi hauria tants independentistes a Catalunya sense les darreres dècades d'autonomia? Ni de bon tros. L'autonomia i l'Estatut han acabat generant més independentistes dels que podia pensar aquesta proposta política en els anys immediats a la Transició quan semblava que l'estat de les autonomies tancaria qualsevol possibilitat de ruptura. I de fet, això és el que pretenien els seus creadors i a això s'agafen des de Madrid els actuals valedors. Però, el cas és que, una altra vegada, per molt limitada que siga, l'autonomia s'ha convertit en un estatus polític més positiu del que inicialment podríem pensar.

El cas illenc és més complex.⁵ Si bé és cert que cada illa ha gaudit de certs mecanismes de reconstrucció de la seua identitat particular, també ho és que l'autonomia ha generat uns marcs polítics i jurídics que mai

5 Referent al debat sobre la identitat mallorquina, els propers mesos es publicarà el llibre *Somnis com-partits. La identitat mallorquina a debat* de Joan-Pau Jordà, Joan Colom i Gabriel Mayol i que jo mateix he tingut la sort de prologar.

4 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

Els Països Catalans, amb aquest o el nom que els hi vulguem donar, són encara a dia d'avui una potencialitat col·lectiva

abans havien existit. El fet de tenir un parlament i un govern balear ha anat posant sobre la taula la construcció d'una identitat balear que ha generat certs conflictes entre el propi nacionalisme autòcton. Cal apostar per la balearitat o només per la identitat de cada illa? El debat continua obert i el mallorquinisme l'ha de tancar el més aviat possible per a poder projectar-se a la resta de territoris amb qui comparteix llengua. Perquè si Catalunya o el País Valencià són societats diverses, el cas de les Illes els supera de lluny. Cada illa és un món. El mar limita qualsevol tipus de continuïtat social. Un menorquí i un eivissenc comparteixen poques coses en el fons. L'autonomia illenca, però, ha acabat generant uns llaços comunitaris que prèviament no existien i, com dic, el nacionalisme de cada illa haurà de posar en comú com vol tractar el tema.

Però, l'autonomia ha estat una arma de doble fil. Si bé no podem negar els efectes positius que hem comentat, també és cert que s'ha convertit en un clar aturador de projectes que anaren més enllà dels marcs autonòmics establerts. Amb l'autonomia, tant el Sénia com el

mar, s'han convertit en autèntiques fronteres. I què dir de l'Albera o la barrera autonòmica aragonesa! La complexitat interior de cada país, la construcció d'unes elits polítiques autonòmiques o el fet de prioritzar projectes que no superaven aquest marc territorial, han tallat la comunicació entre els nostres països i, per tant, la possibilitat d'establir polítiques comunes i compartides. Si afegim l'establiment durant moltes legislatures de governs clarament hostils a la recuperació nacional valenciana o illenca, junt a governs dits nacionalistes que des de Barcelona es capficaven més en reformar l'Estat espanyol que en construir una nació que superara el marc estatutari, s'entén perfectament com hem arribat a la situació de paràlisi actual. Això no vol dir que abans de l'estat autonòmic existiren uns intercanvis fluids entre els nostres països. De fet, com és lògic, aquests intercanvis sí que es desenvolupaven en l'àmbit de determinades elits polítiques i intel·lectuals, però en cap cas entre una majoria de la població que fonamentalment pensava en tenir feina, vacances a l'estiu i poder-se comprar un Seat 600. Sí que és cert, però, que aquelles mateixes elits

polítiques i culturals durant els anys autonòmics van optar per recloure's en el propi territori, abandonant qualsevol temptació, amb honorables excepcions, de construir res d'àmbit supraautonòmic.

En aquest punt podem fer dues coses: entendre el passat per a avançar cap al futur o bé lamentar-nos. La meua aposta és la primera i per això llance una pregunta inicial sobre la que pivotarà la resta del text: té sentit parlar dels Països Catalans en l'any 2016? Molts o pocs s'ho pregunten quan es planteja el tema. Capgirem la qüestió: té sentit no fer-ho? És més que evident que una versió nacionalista, en el sentit més clàssic del terme, no ha quallat per al nostre projecte nacional. Si més no, l'ha limitat en uns marges de creixement que ens ha portat a l'estancament o, si es vol, a un augment de la consciència nacional que progressa molt a poc a poc. Cal replantejar el projecte, parlar de les oportunitats i fortaleeses d'una idea que no està morta ni enterrada ni llançada a cap paperera de la història. Els Països Catalans, amb aquest o el nom que els vulguem donar, són encara a dia d'avui una

Una nació és més que una llengua, una cultura o una història comuna. La voluntat de ser, els interessos comuns i la utilitat que la nació té per a la ciutadania avui són factors bàsics

potencialitat col·lectiva, una oportunitat per a uns territoris que no es troben en el mateix moment històric que el 1962 quan Fuster va escriure el seu brillant *Qüestió de noms*.⁶ La fe racional i escèptica del suecà el va portar a creure que tot plegat es reduïa a això, al nom de la criatura. I no, perquè el nom no fa sempre la cosa ni la veritat, per molt revelada que siga, acaba generant acció o remordiment. Una nació és quelcom més que una llengua, una cultura o una història comuna. La voluntat de ser, els interessos comuns, les oportunitats i, sobretot, la utilitat que la nació té per a la ciutadania, són factors bàsics en els nostres temps.

En aquest sentit, la nació és sempre narració i context. És per això que dic que ens cal replantejar el projecte per a convèncer i incloure el màxim de ciutadans possible. La narració nacionalista feta fins ara no ha acabat de quallar ni tan sols en els sectors que haurien de ser, per cultura política, més partidaris de la idea. El valencianisme, el catalanisme i el mallorquinisme en els respectius països, prescindeixen del

projecte. Fins i tot el consideren incòmode, perjudicial per a aconseguir el poder polític en el seu territori. Podem mantenir un posicionament infantil i ximple acusant-los de traïdors i regionalistes o bé intentar seduir-los. Cal que revertim aquesta situació, que tornem a fer atractiva la idea, desproblematitzant-la i reconvertint-la en oportunitat. Per la seua condició de nació en construcció, de projecte polític pensat i repensat per diverses generacions sense un relat fixat des d'una institucionalitat pròpia, la nostra nació està totalment sotmesa als designis dels seus narradors i el context històric en què aquests actuen i interactuen amb el cos nacional pensat. En aquesta mateixa publicació ja vaig escriure fa uns anys que Fuster mai va buscar els Països Catalans en la història perquè sabia que no els trobaria.⁷ Ara bé, en la història sí que podem trobar les diferents definicions que s'han fet del projecte. I de totes n'hem d'aprendre i saber extraure el millor. Hem de saber conjugar així les diferents tradicions polítiques, els diversos relats nacionals que al llarg

de la història s'han fet, entenent que en el segle XXI cap d'aquestes narracions poden ser úniques o aplicables al cent per cent.

La primera d'aquestes tradicions que d'una manera o altra pensaren els Països Catalans és la republicana. El republicanisme federal de matriu piemargalliana imaginà en els diferents territoris una mena d'unió federal/confederal dels Països Catalans. Sense anomenar-los sempre ben bé així, i sovint entenent-los com a part d'una república ibèrica, republicans com Gabriel Alomar (1873-1941) o Carles Salvador (1893-1955) llançaren propostes polítiques en les que valencians, mallorquins i catalans formaven una mateixa nació. Això sí, des de l'heterogeneïtat i la diversitat, partint de la particularitat de cada territori i entenent cadascun d'aquests com a sobirans. Durant molts anys ens ha mancat una visió d'aquestes característiques en la defensa del projecte. La temptació a la uniformització identitària a partir de la llengua i una història única que responia poc als fets que determinaren en realitat el nostre esdevenir, es va acabar imposant a la possibilitat d'un relat comú fonamentat en l'heterogeneïtat.

⁶ FUSTER, *Qüestió de noms*.

⁷ Vegeu RICO, «Entre l'essència i l'opinió. El paper de la història en l'obra de Joan Fuster».

Front a models homogeneïtzadors i centralistes, el projecte dels Països Catalans ha de partir de l'heterogeneïtat i la diversitat de centres. Perquè els Països Catalans seran federals o no seran

Ens cal, doncs, un relat de relats. Els ciutadans d'Alacant mai tindran una identitat igual a la dels gironins. Amb prou feines estem aconseguint que els primers es comencen a sentir valencians com per a dir-los que allò que són en realitat és catalans, sense matisos ni més explicacions. Això, que en el fons és molt simple d'entendre, els partidaris dels Països Catalans ho hem viscut —i em torne a incloure— durant molt de temps com una qüestió incòmoda que observàvem com una feblesa. Contràriament, crec que cal capgirar el discurs i veure aquesta diversitat com una potencialitat. Front a models nacionals homogeneïtzadors i centralistes, el projecte dels Països Catalans ha de partir de l'heterogeneïtat i la diversitat de centres. En lloc de mirar tant a Madrid i París com a exemples, hauríem de fer-ho més cap a Suïssa. Perquè els Països Catalans seran federals o no seran. El plural del nom s'ha de veure reflectit en la praxi política de la proposta. I no ha de ser com a simple retòrica regional que entén la diversitat territorial pel fet de reconèixer les diverses varietats d'arrossos o embotits que fem. Creure en la diversitat dels Països Catalans passa per fer-ho a nivell polític,

reconeixent l'existència de diferents i diversos països, amb marcs jurídics propis i sobirans. Perquè en nom de la unitat dels Països Catalans no podem construir una proposta nacional més centralista que la que l'Estat espanyol i el francès ens ofereixen en el present. Es tracta de fer efectiva la idea de Jordi Carbonell amb què he volgut començar l'article: «unió lliure». Autodeterminació, federalisme o confederalisme, com a base d'aquesta unió de països sobirans. Perquè Catalunya no acaba en Guadamar del Segura i entendre això és fonamental per a consolidar un projecte seriós i creïble per la majoria social dels nostres països. No fer-ho és perpetuar una mena d'entelèquia nacional, i nacionalista, assumida per certes minories polítiques que es van reproduint generació rere generació, sense arribar a ser en el fons cap cultura política amb capacitat d'hegemonia. Al cap i a la fi, tampoc estic inventant res: només cal que ens remuntem a l'anomenat Estatut d'Elx de 1975. El text, conegut en els seus temps com «l'Estatut del PSAN», fou redactat entre d'altres intel·lectuals per Joan Fuster, Rafael Ribó, Josep Benet (1920-2008) o Max Cahner (1936-2013) i apostava clarament

pel reconeixement del poble valencià com a sobirà, amb un parlament propi i unes capacitats de decisió il·limitades on l'adscripció a la catalanitat —és a dir, la construcció dels Països Catalans— es produïa a partir de la lliure voluntat de la ciutadania valenciana. El mateix, doncs, aplicat a catalans i illencs, pot ser la fórmula que garantisca l'èxit del projecte en els nostres dies. Al cap i a la fi, és la garantia que la diversitat del nom no és simple retòrica sinó una aposta política clara.

La segona tradició de la que hem de ser capaços d'extraure el millor és la que podem anomenar el fusterianisme. El concepte és ampli, fins i tot polèmic, i necessitaria molt d'espai per a explicar-lo i limitar-lo.⁸ En el

8 Tal com ja he explicat en altres articles, aquest paradigma nacional l'he fixat en el meu treball doctoral en quatre punts fonamentals: a) consideració del País Valencià com a subjecte nacional singularment diferent de la nació amb què majorment s'identifiquen els valencians: l'espanyola; b) creença en la necessària modernització de les estructures del País Valencià, en tots els nivells, ja que el relat històric ens mostra una societat endarrerida i poc europea; c) afirmació que més enllà del territori valencià, el País Valencià forma part per llengua i història de la cultura catalana; d) compromís amb els Països Catalans, ja siguin entesos com a un subjecte estrictament cultural i lingüístic o bé com a possible subjecte polític nacional. Aquests punts, malgrat que en la literatura fusteriana fins a 1982 semblen

Dotar-nos d'un relat modernitzador, d'oportunitat econòmica, de benestar social o de justícia social, haurien de ser elements claus en la projecció dels Països Catalans cap al futur

cas de les presents línies només em vull centrar en una idea: la modernització. Si alguna cosa posà Fuster sobre la taula en la seua proposta nacional per als valencians fou la idea de modernitzar el país. En aquest sentit, els Països Catalans representaven per al suecà aquesta entrada en la modernitat dels valencians. Fuster no es trobava tan allunyat del regeneracionisme hispànic i la visió pessimista del seu país.⁹ La recepta era la mateixa: modernitzar les estructures econòmiques per a modernitzar la societat. Si atenem al relat que ha convertit en hegemònic l'independentisme a Catalunya els darrers anys, certament hi ha una forta dosi de regeneracionisme i modernització. Històricament, el catalanisme havia pensat que modernitzant Catalunya es podria regenerar l'Estat espanyol

i trobar així un bon encaix. Finalment ha vist que això no era més que una il·lusió de l'esperit. L'Estat espanyol, almenys si atenem a la correlació de forces polítiques actuals, no es vol regenerar ni modernitzar. La societat espanyola, en general, vol seguir sent com és, perquè considera que aquesta regeneració i modernització ja es va fer en els anys 1980 i 1990 durant els governs «felipistes» i posteriorment es consolidà amb l'«aznarisme». Sí, sóc conscient que estic generalitzant, però els números en diputats són els que són. Catalunya no en té prou amb allò que l'Estat espanyol li ofereix. La idea de modernitat del catalanisme ha xocat frontalment amb el mur de l'Estat. Per Tribunal Constitucional, premsa, mar i aire, o bé «*por lo civil o lo criminal*», els dirigents polítics espanyols es tanquen en banda a qualsevol tipus de reforma pactada amb la majoria existent al Parlament des de fa anys. I això ens ha portat a la via unilateral. Ja siga una DUI o ja siga un RUI, tant hi fa, el cas és que els independentistes no han trobat més sortida que tirar pel dret. La fraternitat és un concepte molt bonic que només és útil si a l'altre costat també volen ser fraternals amb tu. I això no és així. El

discurs il·lusionant de la modernització del país ha portat l'independentisme a ser hegemònic a Catalunya. Per què no podem fer quelcom semblant per al projecte dels Països Catalans? Justificar-los per la llengua o la història limita l'adhesió al projecte. Dotar-los d'un relat modernitzador, d'oportunitat econòmica, de benestar social o de justícia social, haurien de ser elements claus en la projecció dels Països Catalans cap al futur. I no només per a fer-los atractius davant la població valenciana o illenca sinó davant d'una població catalana que quan mira Sènia avall i mar endins creu que només hi ha votants del PP. Trencar aquest relat construït fonamentalment els darrers vint anys d'hegemonia conservadora espanyolista, però també durant els anys del pujolisme, és necessari per a dotar els Països Catalans d'una aura de modernitat que ara mateix no tenen.

En el fons, ens agrada o no, estem condemnats a entendre'ns. Catalunya no pot prescindir d'un mercat cultural de més de cinc milions de persones. El País Valencià no pot prescindir de la sortida per la Jonquera. Menorca i Mallorca no poden prescindir de la seua relació amb

un paquet inseparable, el cert és que passada la Transició —i ja durant aquesta— es convertiren en elements que les diferents cultures polítiques, més enllà del nacionalisme valencià estricte, anaren prenent i modulant depenent dels seus plantejaments i pràctiques polítiques. Vegeu RICO «Superar el mite per a arribar al logos».

⁹ Per a una anàlisi acurada i actual de l'obra i pensament de Joan Fuster són imprescindibles els treballs de Ferran Archilés, especialment *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*.

El nom mai pot ser l'excusa per aturar un projecte nacional que només pot suposar beneficis per a la ciutadania valenciana, catalana o illenca

Barcelona i Eivissa i Formentera de la reciprocitat turística amb Dènia. Quan el catalanisme, el valencianisme, i en menor mesura, el mallorquisme, han girat l'esquena a la idea dels Països Catalans, ho han fet per una qüestió exclusivament tàctica, «curtplacista» o electoral, sense valorar a llarg termini els beneficis i avantatges de la decisió presa. Puc entendre que per al valencianisme majoritari, el nom del projecte pot resultar incòmode. Si és així, per què en lloc de deslliurar-nos-en no en busquem un altre? Personalment, no en sé trobar cap de millor, però si es posa sobre la taula un nom, un concepte, que no ferisca «sensibilitats» i definisca igual de bé el projecte, crec que hauríem d'estar més que disposats a parlar-ne. Al cap i a la fi, el nom mai pot ser l'excusa per aturar un projecte nacional que només pot suposar beneficis per a la ciutadania valenciana, catalana o illenca. És que estarem millor prescindint els uns dels altres? Això no vol dir que deixem de tenir clar que «cada terra fa sa guerra». Efectivament, la Catalunya de les quatre províncies es troba ara mateix en un moment polític que res té a veure amb el que viuen el País Valencià o les Illes. No

cal ser gaire avesat políticament per a adonar-se'n. Igualment, amb el canvi de govern, valencians i illencs es troben en el moment de generar un relat de frustració respecte l'Estat com el que visqué el catalanisme fa uns deu anys amb el fracàs de l'Estatut. Crec que el valencianisme polític és més que conscient que no serveix de res demanar més finançament a Madrid. Aquesta estratègia durarà un temps i quan s'esgoti s'obrirà un nou període en què caldrà renovar el relat de l'encaix o no dels valencians en l'Estat espanyol. I quelcom semblant pot passar amb les Illes. I mentrestant, amb una Catalunya independent, com es projectaran els Països Catalans? Aquesta és la pregunta amb que vull tancar el text amb l'esperança que catalans, valencians i mallorquins es posen mans a la feina i siguem capaços de respondre-la. Si ho aconseguim, la viabilitat del projecte estarà més que assegurada i tindrà tot el sentit del món seguir parlant dels Països Catalans ara i aquí. ■

■ Bibliografia

ARCHILÉS, Ferran. *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2012.

DD.AA. *Els Països Catalans: un debat obert*. València: Tres i Quatre, 1984.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

GUIA, Josep. *És molt senzill: digueu-li Catalunya*. Barcelona: El Llamp, 1985.

MOLLÀ, Damià i MIRA, Eduard. *De impura natione*. València: Tres i Quatre, 1986.

RICO, Antoni. «Entre l'essència i l'opinió. El paper de la història en l'obra de Joan Fuster». *A Eines*, núm. 17, primavera, 2012. Barcelona: Fundació Josep Irla.

RICO, Antoni. «Superar el mite per a arribar al logos». *A L'Espill*, núm. 51. València: Publicacions de la Universitat de València, 2016.

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

REPARTIMENT D'ACTIUS I PASSIUS
ENTRE CATALUNYA
I L'ESTAT ESPANYOL

EL BALANÇ PATRIMONIAL DE L'ESTAT COM A ERA DE CÀLCUL

JORDI ANGUISO
 MARCEL CORDERCH
 NERMA PONS

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

EL MIRATGE DE L'AUTOGOVERN
 EL SISTEMA AUTONÒMIC EN PERSPECTIVA

TONI RODON

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

UN NOU MERCAT ENERGÈTIC
PER A UN NOU PAÍS

SERGIO UGARTE
 MONIQUE VOOGT

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

www.irla.cat/publicacions

connexions

Entre els Països Catalans i la independència de Catalunya

vista prèvia >

Durant molt de temps, la idea de Països Catalans ha sigut patrimoni de l'independentisme. Però a mesura que aquest s'ha tornat majoritari al Principat, s'ha anat amagant la nació sencera que ens va explicar Joan Fuster. Una qüestió de ritmes i de pragmatisme que lluny d'abandonar el projecte, el pot fer reviscolar en la mesura que la futura República catalana contribueixi al desenvolupament nacional de la resta de territoris dels Països Catalans.

Marta Rovira Martínez

Sociòloga

roviramartinez@gmail.com

Com conviuen avui les aspiracions nacionals dels diferents territoris dels Països Catalans? Per què al Principat de Catalunya hi ha un moviment independentista majoritari i als altres territoris no? Quines implicacions tindria la independència de Catalunya per a la resta dels Països Catalans?

En aquest article ens plantejem aquestes tres preguntes en relació a aquesta qüestió, a les quals intentarem apuntar algunes claus de resposta. Per tothom és evident que històricament els diferents territoris inclosos en la denominació Països Catalans han tingut trajectòries polítiques molt diferents. Mentre al Principat de Catalunya s'ha assumit la idea d'una realitat nacional en relació a la identitat catalana, en els altres territoris l'assumpció d'una identitat nacional sembla difícil o impossible de donar per descomptat. Malgrat aquesta diferència fonamental, que té l'origen en trajectòries històriques i polítiques diferents, el marc dels Països Catalans conté molts vasos comunicants. El substrat cultural comú, a més, constitueix la base d'un projecte polític de caràcter nacional que té arrels

molt fortes en la societat civil dels respectius territoris. Per tant, és possible que en el futur aquesta proposta nacional, formulada com un projecte modernitzador, pugui esdevenir un eix articulador d'un nou territori polític. Ara per ara, però, la transcendència de la reivindicació independentista al Principat de Catalunya sembla haver situat la qüestió dels Països Catalans a la cara oculta de la lluna: com si no hi fos, però alhora com un fet imprescindible per comprendre la complexitat i l'abast geopolític, econòmic, cultural..., que comporta el trencament de l'Espanya de les autonomies, tal com va ser concebuda durant la Transició, i la possible creació d'un nou estat. Si hi ha alguna cosa que faria trontollar encara més les coses, més que la independència de Catalunya, fóra la possibilitat que estigués vinculada a la construcció d'una nova regió europea amb característiques d'estat nació i que abastés els Països Catalans en el seu conjunt.

Tant la reivindicació independentista al Principat, com la mateixa reivindicació pancatalanista apadrinada per Joan Fuster (1922-1992) als anys 1960, tenen orígens en paral·lel. Més

ben dit, podem dir que formen part d'una mateix moviment cívico-polític, que sorgeix en el context d'emergència dels moviments socials moderns, els moviments de masses d'una banda, i els moviments culturals de l'altra. En paral·lel als moviments de masses clàssics, dels sindicats i dels partits polítics d'esquerres, el catalanisme de caire més nacionalitzador —si voleu més radical i més liberal i jove—, que genera símbols com les diades nacionals de l'Onze de Setembre, del 25 d'abril i del 31 de desembre, és un moviment cívico-cultural que sempre bascula entre la protesta i la resistència cultural, en oposició constant a la repressió espanyola. Des de finals del XIX i els inicis del segle XX en trobem un bon nombre de mostres en petits conflictes locals, ja sigui per l'exhibició de la senyera amb les quatre barres o per una ballada de sardanes. Es tracta d'un moviment que té un fort arrelament local arreu dels Països Catalans, en múltiples entitats i agrupacions que no tenen altra pretensió que dur a terme una afirmació simbòlicocultural catalanística.

Quan Fuster el 1962 proposava la denominació Països Catalans per a

El substrat cultural comú dels Països Catalans constitueix la base d'un projecte polític de caràcter nacional que té arrels molt fortes en la societat civil dels respectius territoris

les terres de parla catalana a *Qüestió de noms*,¹ ho feia en un context de sorgiment d'una «energia civil decidida», que buscava constituir un nou projecte cultural en l'àmbit territorial de la llengua. Si en la Renaixença es produeix un primer moviment modernitzador,² als anys 1960 de la resistència cultural contra el franquisme emergeix una nova força cívico-cultural, amb presència minoritària i local, progressivament polititzada al Principat. Cal entendre, doncs, la proposta dels Països Catalans com un fet del segle XX, malgrat que en podem trobar precedents més antics. El terme formulat per Joan Fuster amb gran èxit, era una idea de fons que ja existia des de la Renaixença del segle XIX³ i que venia justificada per la història i l'origen medieval de la colonització del territori inclòs en la denominació, com ell mateix explicà. Però és en l'etapa de la Transició política quan pren més rellevància. De fet, un dels esdeveniments que més va popularitzar la mateixa noció

1 FUSTER, *Qüestió de noms*.

2 MIRA, *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres i altres assaigs impetuosos*; i GREENFIELD, *Nationalism: Five Roads to Modernity*.

3 PUJOL, «Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana del 1975-1977».

de «Països Catalans» fou el Congrés de Cultura Catalana celebrat entre el 1976 i el 1977. Es tracta, doncs, d'una proposta que encaixa en el procés nacionalitzador, és a dir, en el procés de creació d'una identitat col·lectiva moderna sobre la base d'una llengua i una cultura compartides,⁴ fixant-ne aquells elements referencials que permeten institucionalitzar aquesta identitat i establir-la com a hegemònica en un territori.

Una identitat nacional feta des de la societat civil

La creació de la identitat nacional és un procés que es dona en el cas dels Països Catalans, no pas des de l'estat, sinó des de la societat civil, a través de les organitzacions petites i grans que tenen aquella base local que comentàvem. Així, trobem que als diferents territoris dels Països Catalans es produeix l'emergència d'aquest moviment en el moment que apareixen les connexions entre Barcelona i la resta dels territoris, la mobilitat geogràfica dels joves

4 SMITH, *The cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*; MIRA, *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres i altres assaigs impetuosos*; i MIRA, *Cultures, llengües, nacions*.

estudiants o l'emergència d'una classe mitjana i obrera que promou i es mobilitza al voltant de l'activitat cultural com a eina d'afirmació, però que té una vocació clarament política —de lluita política. Si als anys 1960 neix la idea fusteriana del País Valencià, als altres territoris emergeixen també propostes en la mateixa línia, més o menys tard. Tal com explica Josep Espluga (1964), a la Franja és durant la Transició que sorgeix un moviment que promou la idea de convertir la pancatalanitat —de base lingüística— en una proposta territorial que encaixi amb el projecte polític dels Països Catalans.⁵ La Franja neix com a denominació i com a concepte territorial en el marc d'aquest moviment políticocultural. A la Catalunya del Nord, agrupats al voltant d'Òmnium o de grups d'exiliats, emergeix també un moviment cultural que es planteja com a part del projecte Països Catalans i que progressivament anirà refent els ponts amb Barcelona com a nucli de referència del país gran, fins que als anys 1990 agafa embranzida com a creador de referents d'identitat,

5 ESPLUGA, «L'associacionisme a la Franja: un model de resistència cultural en un entorn hostil».

Un cop passada la Transició, l'independentisme és qui manté el referent dels Països Catalans com una fita irrenunciable

fins i tot en la política, a Perpinyà i tot el Rosselló. En paraules d'Alà Baylac-Ferrer (1965), «la mateixa denominació que pren com a punt 0 d'origen i d'essència aquella data llunyana, existeix com a part dels Països Catalans, com a tros del poble català viu —encara— i en projecte de reviscolament i de nova embranzida, però existeix sense existir».⁶

Per tant, en el context de la Transició és quan es consolida el referent territorial dels Països Catalans per al catalanisme, al País Valencià, a les Illes, al Principat. El Congrés de Cultura Catalana en fou l'exponent pràctic més rellevant, ja que va assumir aquest àmbit territorial amb tota la naturalitat en un Congrés que, recordem-ho, anava molt més enllà de la llengua i la cultura, ja que es va organitzar en més d'una vintena d'àmbits des dels quals es pretenia definir com havien de ser les «estructures» del país en democràcia: salut, educació, ordenació del territori, economia... Com ens recorda l'historiador Enric Pujol, «el Manifest de la cultura catalana, que

fou un dels primers documents del congrés que es féu córrer, es podia llegir com a primer punt: "Afirmem la unitat lingüística i cultural dels Països Catalans, fruit d'una història comuna i d'una realitat compartida que cal fer progressar"».⁷ A més, l'organització del Congrés estava estructurada tenint en compte aquesta amplitud territorial, de manera que cada territori tenia una coordinació pròpia, a més de formar part de l'estructura organitzativa central.

Un cop passada la Transició, és l'independentisme el que mantindrà el referent dels Països Catalans com una fita irrenunciable. Al Principat també es manté aquest referent en l'àmbit cultural, especialment a través de les obres de l'Enciclopèdia Catalana,⁸ alhora que des de la Generalitat es dona suport econòmic a les diverses iniciatives vinculades a la cultura catalana dels territoris, però d'una forma més aviat velada.

7 PUJOL, «Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana del 1975-1977».

8 Per exemple, les obres *Història natural dels Països Catalans* —dirigida per Ramon Folch i que inclou quinze volums publicats entre 1984 i 1992— i *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* —tretze volums dirigits per Borja de Riquer i publicats entre 1996 i 2008.

La generació nascuda a la Transició, que es pot dir que lidera el creixement de l'independentisme, sempre ha tingut clar que l'àmbit nacional són els Països Catalans. No és per casualitat que des del Bloc d'Estudiants Independentistes (BEI) es va promoure als anys 1990 la implantació d'aquest sindicat d'estudiants a les Illes Balears, a més del Principat, i també la col·laboració amb el Bloc d'Estudiants Agermanats del País Valencià, fins a la plena integració de tots els territoris a través del Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans. Tampoc no és causalitat que fos des del BEI, que promogués la creació de l'actual Xarxa Vives, en una negociació per a l'elecció de rector a la UB. En el llibre *Els Països Catalans de la generació llibertat*, coordinat per Pere Martí (1967) i prologat per Eliseu Climent (1940),⁹ podem trobar una representació d'aquests nous líders joves que representen l'independentisme actual. En canvi, des de l'inici del procés d'assoliment d'una majoria independentista al Principat, els Països Catalans han esdevingut una qüestió aliena i incòmoda per a la reivindicació independentista. La

9 MARTÍ, *Els Països Catalans de la generació llibertat*.

6 BAYLAC-FERRER, *Catalunya Nord. Societat i identitat*, p.9.

Des de l'inici del procés d'assoliment d'una majoria independentista al Principat, els Països Catalans han esdevingut una qüestió aliena i incòmoda per a la reivindicació independentista

raó és ben senzilla: l'independentisme evita convertir la seva reivindicació en una causa encara més complexa, com és lògic, assumint que la reivindicació nacional es troba en una situació —o un estadi— ben diferent a cada territori. Però, fins a quin punt es pot dir que es tracta de qüestions deslligades?

Independentisme català o de Països Catalans?

Tota aquesta introducció ens serveix per explicar l'estreta relació entre l'independentisme i l'assumpció dels Països Catalans com a marc nacional. En canvi, es tendeix erròniament a pensar que l'independentisme és un fenomen particular del Principat de Catalunya. Hi ha una diferència important pel que fa al procés de creació d'una majoria independentista, és cert. Però, no es pot dir que el nacionalisme valencià o el de les Illes Balears, pel fet que tingui menys projecció social, no formi part del mateix moviment.

Històricament, el Principat de Catalunya ha viscut un procés d'institucionalització i legitimació de la identitat catalana que no han tingut els

altres territoris,¹⁰ governats durant anys pel PP o per partits socialistes locals tímidament «regionalistes», no s'hi ha desenvolupat un procés d'institucionalització de la identitat en clau nacional. Malgrat que la simple existència d'un govern «propi» hi hagi pogut crear una estructura institucional i simbòlica vinculada al territori, la identitat catalana hi ha estat conflictiva. Especialment al País Valencià, que des de la Transició s'ha convertit en l'espai de combat per la deslegitimació de la unitat de la llengua i tot allò que pogués tenir algun to pancatalanista, fins al punt de votar una resolució contra l'ús de la denominació «Països Catalans» a les Corts Valencianes. El bloqueig i persecució a les emissions de TV3, la llei de senyes d'identitat¹¹..., han pretès crear un cordó sanitari contra la unitat lingüística i cultural entre el Principat i el País Valencià.

De fet, l'existència d'unes classes dirigents sense consciència nacional han fet que al País Valencià les coses

preguessin un caire molt diferent que al Principat. És el mateix que succeeix, en certa mesura, a les Illes Balears, tot i que la situació de la llengua és millor allà que no pas al País Valencià, la manca d'una classe dirigent amb vocació de convertir la cultura pròpia en cultura nacional, ha fet que durant anys romanguí en bona mesura com un referent folklòric, però no directament nacionalitzador, amb l'afegit que implica la divisió entre illes i que dificulta la creació d'una identitat col·lectiva que tot i ser particular no tingui només vocació particularista, sinó societal. I malgrat tot, potser és això el que ha preservat la cultura de les illes com a tradició local amb una qualitat força notòria. Encara podríem dir el mateix del Rosselló i de la Franja, on el localisme ha estat durant la segona meitat del segle XX la salvaguarda d'una tradició cultural viscuda com una forma d'identitat particular, no valorada institucionalment, però arrelada a la gent del territori.

Tanmateix, en ple segle XXI s'endevina un altre fenomen prou interessant: l'efecte que ha produït l'acció de la societat civil —en forma d'associacions culturals, naturalis-

10 ROVIRA, «La institucionalització de la identitat: el cas català i els seus reptes».

11 Llei 6/2015, de 2 d'abril, de la Generalitat, de Reconeixement, Protecció i Promoció de les Senyes d'Identitat del Poble Valencià.

La societat civil ha creat la consciència de pertànyer a un conjunt més ampli, normalitzant els referents simbòlics i culturals fins assumir-los com a nacionals

tes o clarament reivindicatives—, la qual ha creat la consciència de pertànyer a un conjunt més ampli a mesura que les noves generacions nascudes en l'etapa postfranquista i autonòmica normalitzaven els propis referents simbòlics i culturals com a part de les possibilitats que oferien les llibertats democràtiques i que progressivament han assumit com a «nacionals». En aquest sentit, no és atzarós que l'espanyolisme —aquest sí, institucional— hagi reaccionat precisament d'una manera sovint poc democràtica, perquè és per la via de l'expressió lliure de les persones i de les entitats de la societat civil que s'ha produït la consolidació d'una identitat civil i cultural catalana. En el cas dels Països Catalans, efectivament, es produeix el procés de conversió de l'*ethnos* al *demos*, tal com explicava Anthony D. Smith (1939-2016) en el seu model d'anàlisi basat en l'etnosimbolisme.¹² I per això no és estrany que s'hagi produït una gran extensió i popularització d'expressions folklòriques que eren perfectament locals i que han esdevingut símbols d'identitat nacional:

castellers a la Catalunya Vella, al Rosselló, a les Illes; bandes al Principat; festes mallorquines a Barcelona; correfocs arreu... Aquesta vitalitat cultural, manifestada també en la música en català i en la literatura, sobretot, constitueix una base sòlida de vinculació entre els territoris. Avui ja no es pot concebre la cultura catalana sense els Països Catalans en el seu conjunt.

Però encara hi ha més. Dèiem que l'independentisme de finals del XX està vinculat a la reivindicació dels Països Catalans com a marc nacional. Això porta, a finals del segle XX, a la vinculació de l'acció política als diferents territoris, des de la Crida a la Solidaritat fins a la fórmula de la Federació Lluïll —que promou l'acció conjunta d'Òmnium Cultural, Acció Cultural del País Valencià i l'Obra Cultural Balear. És cert que les opcions d'expansió directa d'organitzacions des del Principat no ha acabat de funcionar. Però en canvi, és evident la influència que produeix el moviment reivindicatiu del Principat en altres llocs, ja sigui prenent consciència de l'espoli fiscal que pateix el País Valencià o de la manca d'infraestructures que mermen les

opcions de l'anomenat corredor mediterrani.

Finalment, caldrà veure amb el temps com la reivindicació independentista, que semblaria circumscrita al Principat, pot acabar influïent en el sorgiment d'una major consciència nacional als altres territoris de parla catalana. Tot dependrà de l'èxit d'aquest moviment d'ampli abast i la seva relació amb aquest teixit social de base que hem esmentat. Segurament un procés independentista liderat per la societat civil com el que hi ha al Principat té moltes opcions de «contaminar» altres processos de desvetllament nacional als altres territoris, pels vincles que s'estableixen entre persones i entitats. L'extensió del nacionalisme cívic al País Valencià, a les Illes i al Rosselló ja és un fet, amb la consegüent consolidació de les opcions polítiques.

Un estat independent, una nació compartida

Tot i que hi ha el temor d'un espanyolisme creixent, i de la reacció hostil de l'Estat espanyol cap a la llengua i la cultura catalanes, el procés independentista del Principat és molt

¹² SMITH, *The cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*.

Avui ja no es pot concebre la cultura catalana sense els Països Catalans en el seu conjunt

ben vist en alguns sectors de la resta de territoris dels Països Catalans, els més conscienciats nacionalment és clar. I d'una manera molt explícita al Rosselló, que busca en Barcelona poder disposar d'una capital més accessible i identificable amb el propi territori, a diferència de París. En tot cas, ésser perseguit ja és una victòria, deia Fuster.

Si llegim les propostes que va fer el Consell Assessor per a la Transició Nacional (CATN) sobre la relació que caldria establir entre una Catalunya independent i els altres territoris dels Països Catalans, detallades en el document dedicat a la cooperació amb l'Estat espanyol,¹³ ens trobem amb l'escenari més «realista», és a dir, caldria apostar per la cooperació entre Catalunya i l'Estat espanyol per establir un acord transfronterer que permetés compartir un espai comunicatiu, lingüístic i cultural. Preveient això, el CATN té en compte els diferents models existents en l'àmbit internacional —Benelux, Nordic Council, British-Irish Council.... Tam-

bé té en compte les organitzacions de caràcter transfronterer en les que Catalunya està implicada: Programa Operatiu de Cooperació Territorial Espanya-França-Andorra, l'Agrupació Europea d'Interès Econòmic, la Comunitat de Treball dels Pirineus... Costa creure que l'Estat espanyol s'hi avingüés, almenys a curt termini. També s'ha especulat sobre la possibilitat d'atorgar la nacionalitat als ciutadans dels Països Catalans per part de Catalunya quan aquesta sigui un estat. A tall d'exemple, segons Pere Aragonès (1982) «la República Catalana ha de comptar amb els ciutadans dels Països Catalans en la configuració constitucional dels seus elements fonamentals, entre els quals es destaca, pel caràcter inherent a la consideració d'estat, la nacionalitat».¹⁴

De fet, no podem saber què passarà si Catalunya s'independitza, si hi haurà cooperació amb l'Estat espanyol, si el nou estat atorgarà la nacionalitat als altres catalans, o si es continuarà amb la política de suport no explícit a les entitats que

promouen la llengua i la cultura per part del govern del nou estat. No diem que no sigui bo que es plantejgin opcions, ans al contrari, perquè formen part de la pròpia construcció del projecte independentista. Però cal preveure dificultats en aquest terreny, sobretot si no hi ha una sortida negociada de l'Estat espanyol. De fet, no sabem encara quin ritme temporal tindrà el procés polític que ha iniciat el Principat.

En canvi, des de la perspectiva de la societat civil, les coses són més senzilles, ja que la cooperació i les formes de col·laboració no estan necessàriament constrenyides per les regles internacionals ni els acords entre estats, tal com ja s'ha viscut en el cas de la Fundació Ramon Llull —a la qual s'ha pogut incorporar Andorra—, de l'Institut Ignasi Vilallonga, la Xarxa Vives, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana... Des d'aquest àmbit, és possible desenvolupar unes polítiques culturals que abastin totes les terres de parla catalana. És evident que si Catalunya esdevé un estat comptarà amb més recursos i més marge de maniobra per donar suport, directament o indirectament,

13 CONSELL ASSESSOR PER A LA TRANSICIÓ NACIONAL, *Les relacions de cooperació entre Catalunya i l'Estat espanyol*.

14 ARAGONÈS, «Independència de Catalunya: com queden els Països Catalans?».

Un procés independentista liderat per la societat civil com el del Principat té moltes opcions de «contaminar» altres processos de desvetllament nacional als altres territoris dels Països Catalans

a les iniciatives que promoguin la llengua i la cultura compartida des de la societat. També és evident que tindria la responsabilitat moral de fer-ho, atès que culturalment el nou estat es nodriria de la cultura creada en aquests altres territoris.

Els Països Catalans, una regió d'Europa

Passi el que passi amb la independència de Catalunya, és lògic pensar que el context actual ha de portar a una major projecció social del nacionalisme polític al País Valencià, les Illes Balears i el Rosselló. Si l'espanyolisme intenta frenar el desenvolupament d'una certa normalitat en l'aprenentatge i l'ús de la llengua catalana arreu és perquè s'ha vist com el context democràtic podia donar peu a una presa de decisions polítiques que anava en aquesta línia als respectius territoris. L'estratègia del bloqueig a la llengua per anul·lar les identitats nacionals minoritzades és un símptoma de la impotència de l'Estat per gestionar la seva diversitat. En el cas del Rosselló, el català no és identificat com una amenaça de forma tan virulenta, però el procés de politització al voltant

de la llengua i la cultura catalanes continua afectant encara una part minoritària de la població.

Necessàriament, la defensa de la llengua i la cultura catalanes anirà prenent importància en la mobilització per la independència, i de retruc també intensificarà la mobilització social al voltant d'aquesta qüestió. S'ha vist aquest fenomen a les Illes Balears amb la Marxa per l'Educació i també al País Valencià, a través d'Escola Valenciana. Però ja no serà viscuda només com la defensa d'una identitat col·lectiva amenaçada, sinó com la defensa dels valors democràtics i la capacitat de decisió col·lectiva. És aquí on la noció de la col·lectivitat com un *demos* queda reforçada, es polititza inevitablement i supera la fase purament folklòrica de la cultura.¹⁵ La politització implica, doncs, la identificació de la col·lectivitat com a identitat políticocultural, és a dir, nacional. Cal preveure, doncs, una major intensificació d'aquesta identitat política, amb la mobilització i acció cívica corresponent, als diferents territoris de parla catalana, a

15 SMITH, *The cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*.

mesura que es produeixi un xoc amb la lògica de l'Estat espanyol.

D'altra banda, els Països Catalans ja constitueixen avui, en la lògica dels processos de regionalització i de cooperació transfronterera interns de la UE, una àrea geogràfica amb sentit per si mateixa, tant pel que fa a les relacions comercials, com al tan maltractat corredor mediterrani. No és descartable que en un futur l'Euroregió de l'Arc Mediterrani, l'EURAM, passi per aquest tipus de regionalització europea, la qual cosa consolidaria el territori dels Països Catalans com un espai estratègic en les relacions comercials de la UE amb tercers. De fet, la unió estratègica dels ports de Barcelona, Tarragona i València pot constituir un pol logístic d'una importància extraordinària per al transport marítim que passa pel canal de Suez. Si els Països Catalans volguessin fer valer la seva posició geoestratègica en el marc de la UE, encara es faria més evident als ulls d'aquesta que el bloqueig del corredor mediterrani que està realitzant l'Estat espanyol des de fa anys només es pot resoldre atorgant sobirania a aquest territori. Tal com apuntava Joan Veà (1987)

L'estratègia del bloqueig a la llengua per anul·lar les identitats nacionals minoritzades és un símptoma de la impotència de l'Estat per gestionar la seva diversitat

en un article en aquesta mateixa revista, amb 13,6 milions d'habitants, els Països Catalans representarien el novè estat de la UE, el vuitè país que més aportaria al PIB (2,99%) i l'onzè estat en renda per capita (108,4%) i serien aportadors nets als pressupostos europeus.¹⁶

Hi ha, doncs, moltes raons perquè des de la societat civil, amb el suport de les institucions si és possible, es treballi pensant en l'àmbit dels Països Catalans. Tant des del punt de vista econòmic, com des del punt de vista cultural. Des del Principat es pot exercir, com s'ha fet històricament, el lideratge d'aquesta cooperació. Però cada vegada més, caldrà comptar amb la veu i l'acció dels altres territoris. En aquest sentit, el País Valencià —i València com a capital—, té un paper decisiu en aquesta possible cooperació entre països, perquè és on el combat és més dur però on les opcions nacionals poden tenir més impacte simbòlic, tal com es va poder veure el 25 d'abril de 2016 a la plaça de bous de València, plena a vessar per reivindicar la

llengua i la identitat, amb l'acompanyament d'una producció musical actual que no té res a envejar al que es fa des de Barcelona. La força de la societat civil, que mobilitza milers de persones al Principat en favor de la independència, té el seu equivalent transformador en els altres territoris dels Països Catalans. ■

¹⁶ VEA, «Els Països Catalans al món. Una perspectiva econòmica».

■ Bibliografia

ARAGONÈS, Pere. «Independència de Catalunya: com queden els Països Catalans?» [en línia]. A *Vilaweb*, de 24 d'octubre de 2012. Disponible a: <www.vilaweb.cat>.

BAGUR, Joel i DÍEZ, Xavier (coords.). *La gran desil·lusió. Una revisió crítica de la Transició als Països Catalans*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2005.

BAYLAC-FERRER, Alà. *Catalunya Nord. Societat i identitat*. Perpinyà: Trabucaire, 2009.

CONSELL ASSESSOR PER A LA TRANSICIÓ NACIONAL. *Les relacions de cooperació entre Catalunya i l'Estat espanyol* [en línia]. Informe núm. 3. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2014. Disponible a: <www.gencat.cat>.

ESPLUGA, Josep. «L'associacionisme a la Franja: un model de resistència cultural en un entorn hostil». A *Canemàs. Revista de pensament associatiu*, núm. 2, hivern-primavera 2012.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

GREENFELD, Liah. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press, 1992.

MARTÍ, Pere (coord.). *Els Països Catalans de la generació llibertat*. Barcelona: Columna, 1996.

MIRA, Joan Francesc. *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres i altres assaigs*

impetuosos. València: Edicions 3i4, 1984.

MIRA, Joan Francesc. *Cultures, llengües, nacions*. Barcelona: La Magrana, 1990.

PUJOL, Enric. «Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana del 1975-1977». A *Revista de Catalunya*, [en premsa], 2016.

ROVIRA, Marta. «La institucionalització de la identitat: el cas català i els seus reptes». A CASASSAS, Jordi (coord.). *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Cabrera de Mar: Galerada, 2009.

SMITH, Anthony D. *The cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.

VEA, Joan. «Els Països Catalans al món. Una perspectiva econòmica». A *Eines*, núm. 17, primavera 2012.

connexions

El País Valencià en l'horitzó dels Països Catalans: il·lusions, realitats i possibilitats

vista prèvia >

Per higiene democràtica, el nou govern del País Valencià és molt millor que el d'un PP que s'ha dedicat a saquejar el país. Però, des d'un punt de vista nacional, el projecte del PSPV, Compromís i Podem no deixa de moure's en el paradigma autonomista. Una via que, a mesura que es vagi mostrant ineficaç per resoldre les necessitats dels valencians i valencianes, hauria d'anar obrint pas a la idea de República valenciana.

Pau Viciano

Doctor en Història Medieval per la UV

pau.viciano@uv.es

«Ara com ara, els “Països Catalans”, entesos políticament —¿i no hi ha mil maneres d’entendre’ls en un terreny preparatori a la “política”?— són una pura il·lusió de l’esperit». En aquest conegut escrit de 1978, Joan Fuster (1922-1992) constata l’abandó del projecte dels Països Catalans entre els partits que definirien la política real, majoritària, durant l’anomenada Transició. Les esperances dels darrers anys del franquisme havien estat un miratge, alimentat per una resistència cultural reclosa «en la seva càndida clandestinitat». ¹ Al País Valencià, els partits nacionalistes havien quedat marginats en les urnes i al Principat el catalanisme hegemònic se centrava en l’afany de donar dimensió nacional a les estructures autonòmiques en construcció. En qualsevol cas, deixant a banda la minoritària esquerra independentista, els Països Catalans havien desaparegut de l’agenda política, si és que mai hi havien estat. Quaranta anys després, en aquest sentit, les coses no han canviat massa. Tot i que l’etapa autonomista ha caducat al Principat, el nou independentisme

majoritari, tret d’algun gest benintencionat —però de vegades maldestre— no contempla la hipotètica vinculació amb la resta de territoris. De fet, el *decalage* entre el nivell de consciència nacional i d’aspiracions polítiques entre la Catalunya —encara— autònoma, per una banda, i el País Valencià i les Illes, per l’altra, fa que la idea d’una concreció política dels Països Catalans quede fora de les estratègies dels partits i coalicions amb, diguem-ne, «sensibilitat nacional». I, fins i tot, pot resultar una qüestió incòmoda. La realitat imposa que al País Valencià qualsevol força política que aspire a tenir incidència en la societat i pes en les institucions no pugui presentar-se amb els Països Catalans com a bandera. Fins i tot, un partit com Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) que s’identifica amb una nació catalana de Salses a Guardamar —o millor: a Torrevella—, i està implantat a tot el territori, ha hagut de valencianitzar les seues sigles (ERPV) i la seua estratègia, que passaria per l’assoliment d’una República valenciana, com a pas previ a la futura reunificació dels Països Catalans. Però, si es té en compte que al País Valencià aquesta formació té actual-

ment una presència minoritària, no pot estranyar que les formacions més arrelades, emergents electoralment i ara amb responsabilitats de govern com Compromís, no contemplen un altre escenari que no siga el marc valencià i estatal.

Les relacions entre el valencianisme polític i la idea dels Països Catalans s’han mogut històricament en un doble pla: el de la definició «doctrinal» més o menys catalanista i el de l’acció política exclusivament valenciana. Ja en el seu manifest fundacional de 1977, el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) afirmava així que «El PV forma part d’una comunitat nacional més àmplia que comprèn també les Illes i el Principat de Catalunya, Catalunya-Nord i Andorra». ² Però les tasques polítiques que assumia eren la construcció d’una comunitat autònoma valenciana que hauria de coordinar-se amb les de la resta dels Països Catalans, en un principi dins de l’Estat espanyol i en l’horitzó d’una república federal plurinacional. Ja als anys 1980, la Unitat del Poble Valencià (UPV), on confluïren els socialistes que no s’inte-

1 FUSTER, «Països Catalans: entre problema i programa».

2 PSPV, «Manifest socialista del País Valencià».

La realitat imposa que al País Valencià qualsevol força política que aspire a tenir incidència en la societat i pes en les institucions no puga presentar-se amb els Països Catalans com a bandera

graren en el PSOE, sectors valencianistes del Partit Comunista del País Valencià (PCPV) i antics militants de l'esquerra independentista (PSAN), reprendria en certa manera els plantejaments nacionals de l'antic PSPV. Ara, però, el reconeixement de la catalanitat nacional del País Valencià es feia més cautelós, contemplat més com un procés de futur que no com una dada prèvia. Així, en 1984 la UPV proclamava que «el fet nacional valencià va lligat a l'afirmació de les relacions històriques i a la unitat lingüística dels Països Catalans», que eren «l'àmbit territorial on haurà de produir-se el procés històric nacional». D'ací la voluntat d'establir lligams amb les forces polítiques i les institucions dels altres territoris, però en la pràctica la UPV fou una formació valencianista d'esquerres, ecopacifista, que tractà d'inserir-se en el sistema institucional de partits. Però, sense aconseguir-ho: només de manera episòdica, en una tempestuosa coalició amb Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), va poder accedir a les Corts Valencianes. A la llarga, tot i la seua vocació parlamentària, es va estancar com una formació municipalista, sense poder anar més enllà de tenir presen-

tació en les ciutats mitjanes d'unes comarques caracteritzades, alhora, pel dinamisme socioeconòmic i les seues arrels valencianes.

A mitjans de la dècada del 1990, la frustració electoral del valencianisme contrastava amb l'èxit del regionalisme anticatalanista d'Unió Valenciana (UV), i amb un cert emmirallament en el nacionalisme centrista hegemònic a Catalunya de Convergència i Unió (CiU). A aquesta percepció política s'afegia el clima intel·lectual general de descrèdit de les «grans narratives» progressistes i, en el cas valencià, de la impugnaació —per bé que fos desenfocada i injusta— per part de l'anomenada «tercera via» de les idees de Joan Fuster, jutjades massa radicals per esquerranes i catalanistes. Amb el rerefons del triomf del Partit Popular (PP), recolzat pel regionalisme blaver, la UPV es va refundar per a donar lloc al Bloc Nacionalista Valencià (BNV), entès com una plataforma política més àmplia però, sobretot, amb l'aposta d'un gir moderat cap al centre i cap a un valencianisme deslligat del «llast» catalanista, capaç d'assimilar part de l'imaginari del regionalisme. Aquesta reorientació,

que podia estar justificada per ampliar els suports electorals i socials, va anar acompanyada de l'escenificació de una mena d'abjuració del «catalanisme», potser innecessària, i que de vegades fregava l'autoodi davant la pròpia tradició política. D'aquesta manera, els Països Catalans, per primera vegada en la història del valencianisme recent, desapareixien de l'ideari de la seua principal formació política. Quedaven com un espai cultural sense nom, que en un futur indeterminat podia concretar-se en la forma d'«una associació política amb els països amb els quals compartim una mateixa llengua, cultura i història».

Per ella mateixa, aquesta supressió de la referència explícita als Països Catalans podria no haver tingut gaire conseqüències, atesa la cultura política «fusteriana» —o postfusteriana, si es vol— de la majoria dels militants i votants tradicionals, i el fet que, fins aleshores, la pràctica política havia estat també estrictament valenciana. Tanmateix, es va encetar una deriva que aniria diluint els orígens «catalanistes» de la formació. L'estratègia inicial de guanyar-se l'electorat d'UV, que es

Si entenem per valencianisme l'adhesió a una identitat diferenciada i l'aspiració d'aprofundir l'autogovern, les bases socials per a unes polítiques valencianistes no són les més sòlides

veia com un jaciment de «valenciania» en estat brut, va fracassar. En part, perquè la unitat de la llengua catalana era una línia vermella que els valencianistes no podien creuar, com exigia la confluència amb els regionalistes blavers. Qui va fagocitar l'electorat regionalista va ser el PP, de manera que retornava al seu espai natural. L'únic que va aconseguir el BNV va ser atraure's els quadres més civilitzats de les joventuts regionalistes, que assoliren un encaix ràpid en l'aparell i en un ideari que es presentava com l'autoproclamada «tercera via» entre el catalanisme esquerrà fracassat i el regionalisme reaccionari. A partir d'ací, el BNV, sempre buscant de superar la fatídica barrera del 5% per accedir a les Corts Valencianes, reorientà les aliances cap a un progressisme «modern» aliant-se amb l'ecologisme, però, els resultats electorals continuaven sent insuficients per a deixar de ser un partit extraparlamentari. Va ser aquesta situació i la pressió de l'electorat progressista davant l'hegemonia del PP, allò que va forçar el 2007 un nou pacte amb EUPV. Els resultats d'una coalició bastida a contracor per uns i altres va donar uns resultats minsos:

un 8% dels vots, però, almenys va garantir la presència parlamentària a dues formacions que podrien haver-ne quedat al marge.

Aquesta nova coalició, denominada Compromís pel País Valencià, va acabar com vint anys abans, en una ruptura estrepitosa. Però, ara un sector de la mateixa EUPV, agrupat en Iniciativa del Poble Valencià (IPV), es va escindir unint-se als nacionalistes. Juntament amb els Verds, aquesta nova formació, que heretaria el nom de Compromís, va dur a terme durant dues legislatures una reeixida tasca d'oposició al PP. Finalment, en el 2015 assolí un èxit sense precedents per a una coalició valencianista i d'esquerra, superant el 18% dels sufragis i esdevenint un factor clau per a desallotjar la dreta corrupta, depredadora i antivalenciana de la Generalitat i dels principals ajuntaments del país, començant pel de la ciutat de València. Mai una formació que té un clar component valencianista no havia aconseguit tanta presència institucional: la presidència de les Corts —Enric Morera (1964)—, la vicepresidència de Govern —Mónica Oltra (1969)— i l'alcaldia de la capital —Joan Ribó

(1947)—, a més de diverses conselleries i alcaldies de ciutats arreu del país. Fins i tot, comptant només la representació institucional del BNV, el valencianisme va aconseguir un èxit sense precedents. A partir d'ací, la qüestió que es planteja és si, des del govern, es podran prendre mesures que preparen el camí per a «una associació política amb els països amb els quals compartim una mateixa llengua, cultura i història»,³ tal com diuen els estatuts del BNV. Però, segurament la qüestió s'hauria de formular d'una altra manera: el que cal plantejar-se és si la situació del País Valencià evolucionarà en un sentit que faça que aquesta «associació política» siga entesa com a part de la solució als seus problemes col·lectius.

Un factor que pot resultar contraproduent és l'enlluernament que ha provocat el canvi polític del 2015 en un sector del valencianisme, en el sentit de creure que podria capgirar-se la precària realitat política i cultural del país amb una enèrgica tasca de govern. Les il·lusions desfermades poden caure de seguida en la decep-

3 BNV, *Estatuts*.

Compromís és una formació valencianista de mínims. El BNV hi comparteix protagonisme amb socis no sobiranistes que tenen altres prioritats abans que la llengua i la cultura pròpia

ció i aquesta en una crítica no sempre constructiva ni justa. Fins i tot, es poden sentir veus que equiparen, en una hipèrbole irresponsable, les actituds suposadament populistes de Compromís amb les de la dreta regional. D'entrada, cal considerar que la societat valenciana d'abans i de després del canvi de govern continua sent la mateixa. El malestar provocat per la crisi econòmica i l'esclat de la bombolla de corrupció ha acabat passant factura al PP que, tanmateix segueix sent el partit més votat al País Valencià en totes les eleccions. Pot pensar-se que la constitució profunda de l'electorat no s'ha transformat de manera irreversible. Si entenem per valencianisme l'adhesió a una identitat diferenciada i l'aspiració d'aprofundir l'autogovern, les bases socials per a unes polítiques valencianistes no són les més sòlides. Uns mesos després de ser desallotjat el PP, una enquesta presentada l'octubre del 2015 revelava que un 58% dels ciutadans se sentien tan valencians com espanyols. Això no ha de sorprendre, perquè és la idea dominant que configura el consens autonòmic vigent, però no es tracta d'una identitat indefinida —«ni carn ni peix»—, ni «binacional» —en peu

d'igualtat—, sinó que expressa una identitat jerarquitzada: espanyola (nacional) i valenciana (regional). Per a la majoria de la població dir-se valencians és la seua manera de dir-se espanyols. El que resulta més colpidor és que quasi un 10% se senten més espanyols que valencians i més del 20% només espanyols. És a dir, que per a quasi un terç de la ciutadania ser valencià és una mera circumstància administrativa. Finalment, els qui se senten més valencians que espanyols o solament valencians —i aquests només són l'1,7%— representen en conjunt un 7,4%.

L'augment del poder polític per al País Valencià és també una opció minoritària, però, no tant com la identitat valenciana: quasi un 14% voldria major quotes d'autogovern, fins i tot situant-se en posicions sobiranistes —però en aquest cas poc més del 3%. De fet, l' statu quo no gaudeix d'una acceptació majoritària: tan sols un 37% es troben satisfets amb l'autonomia tal com està, però la voluntat de canvi apunta decididament cap a una involució neocentralista: el 40% dels valencians voldria que es reduïssen les competències autonòmiques, incloent-hi un 24%

que defensen purament i simplement el retorn a un estat centralista. És possible que en aquestes opinions hi pese el descrèdit de les institucions autonòmiques causat per la corrupció del PP, però no són una dada encoratjadora. A tot això, cal afegir l'anticatalanisme que, amb major o menor virulència, està present en bona part de la societat valenciana. És clar que la tasca d'un govern es deu als seus electors, al seu programa. Però, també s'ha de considerar que amb un 18% dels vots les polítiques transformadores han de tenir presents els límits —si més no quant a tàctiques— que imposa una realitat bastant incòmoda. Més encara quan al País Valencià no hi ha un govern nacionalista: Compromís pot considerar-se una formació valencianista de mínims, perquè el BNV hi comparteix el protagonisme amb socis —el partit de Mònica Oltra i els Verds— que no se situen en el sobiranisme i tenen altres prioritats abans que la llengua i la cultura pròpia. I encara hi ha, des de fora de les Corts, la influència de Podem, una formació amb massa contradiccions i ambigüitats en aquests terrenys. Però, sobretot, cal no oblidar que el soci majoritari del Govern valencià és el

La desactivació dels prejudicis anticatalanistes i la consciència d'aquells lligams no vindrà d'una persuasió propagandística, sinó de l'experiència quotidiana dels valencians i les valencianes

PSPV-PSOE, per més que el seu líder, Ximo Puig (1959), s'haja mostrat fins ara com el president més digne en tota la història de la Generalitat Valenciana. Encara que també és cert que el llistó no estava massa alt...

Donades aquestes circumstàncies, què pot esperar-se d'un govern de coalició, progressista i moderadament valencianista en la perspectiva dels Països Catalans? De manera explícita, no res. Ja no el projecte, sinó el nom mateix del territori —i de la llengua catalana— està bandejat de l'espai oficial de comunicació. Tampoc no cal esperar polítiques voluntaristes de normalització lingüística que freguen la legalitat espanyola, ni tan sols que provoquen malestar social o tensions entre els socis de govern. Davant d'aquestes limitacions —diguem-ne objectives i subjectives— podria pensar-se que no hi ha marge d'actuació i que, així les coses, l'única opció digna per al valencianisme seria passar a l'oposició, recloure's en la resistència. Aquesta opció només podria ser raonable si des de l'activisme resistent es poguessen acumular forces i guanyar una massa crítica capaç, a mitjan termini, de capgirar

la situació social i política. Però això sembla una estratègia massa àrdua i voluntarista: el ritme de degradació del país segurament avançaria més ràpid que les forces constructives. Així les coses, malgrat totes les seues constriccions, pot pensar-se que qualsevol alternativa al govern actual seria molt pitjor. De moment, el País Valencià no dona per a més. Des de la perspectiva del sobiranisme i de la construcció dels Països Catalans, el que s'ha d'exigir són polítiques possibles, però que hi vagen desembarassant els obstacles. Polítiques de mínims democràtics i «valencianistes» que, amb major o menor profunditat, són transversals a totes aquestes forces progressistes i poden tenir acceptació en el conjunt de la societat.

Els vincles lingüístics i històrics entre tots els nostres països, la col·laboració en l'espai audiovisual i en les infraestructures, els dèficits de finançament, són realitats assumides pels partits en el govern i haurien de concretar-se en polítiques prudentes, però decidides. Unes polítiques necessàries per a fer viable el País Valencià i que, evidentment, redundarien —tot i que aquesta no fos la

intenció dels seus promotors— en crear un clima que a la llarga podria donar receptivitat entre la ciutadania al vell projecte d'«associació política» amb Catalunya i les Illes Balears. La desactivació dels prejudicis anticatalanistes i la consciència d'aquells lligams no vindrà d'una persuasió propagandística, sinó de l'experiència quotidiana —viscuda o mediàtica— dels valencians i les valencianes. De manera semblant, la demanda de més poder polític, fins arribar al sobiranisme, és una via que només avançarà si una part significativa de la població considera l'autonomia una via esgotada per resoldre les necessitats col·lectives. En aquestes qüestions no hi ha dreceres i al País Valencià, després dels estralls del PP, el moment actual és el del rescat de les institucions autonòmiques, tornant-les a legitimar i dotant-les d'un contingut que està encara lluny d'haver tocat els seus límits. El desnivell entre l'orientació sobiranista del Principat i l'autonomista del País Valencià —i de les Illes—, tanmateix, no hauria d'impedir la col·laboració dels governs en aquelles àrees d'un interès assumit, cosa que, si de cas, més aviat crearà incomoditats entre els socialistes valencians i els seus

Només s'avançarà cap al sobiranisme si una part significativa de la població considera l'autonomia una via esgotada per resoldre les necessitats col·lectives

coreligionaris més centralistes, amb resultats ara per ara imprevisibles.

Les actuacions per reforçar els lligams comuns no s'han de limitar a la política institucional. Tot al contrari, el «terreny preparatori a la "política"», que deia Fuster, és a dir, el terreny cívic i cultural resulta imprescindible per difondre un projecte, com el dels Països Catalans, que difícilment pot fer-se popular de manera espontània. Aquests terreny té, però, molts nivells diferents i els missatges hauran de modular-se tenint el compte el context concret a fi que no siguin desvirtuats. Però, sense defugir el debat, fins i tot —o de manera més necessària— dins del món del valencianisme, on en els darrers anys ha anat imposant-se de manera quasi hegemònica una ideologia contrària als Països Catalans, per ser impopulars i utòpics o per considerar-se que desvirtuen i subordinen la «nació valenciana». Sense posar en perill la cohesió política de l'ampli espectre del valencianisme —des del «fusterià» fins al més aigualit i pragmàtic—, s'haurien de remarcar les distorsions i inexactituds dels arguments del «valencianisme estricte» quan desacrediten la trajectòria

del «catalanisme» i les seues bases intel·lectuals. Però, també s'haurien de considerar algunes de les seues crítiques concretes, en el sentit que la proclamació de la catalanitat «objectiva» dels valencians no assegura que siga assumida socialment. I també explorar noves maneres de legitimar els Països Catalans, no tan sols com una derivació d'una identitat catalana prèvia —necessàriament minoritària— sinó com una solució associativa, per a finalitats pràctiques, que d'entrada no exigiria una plena consciència nacional, sinó que aniria construint-la aquest mateix procés polític. En qualsevol cas, es tracta de possibilitats que només podran anar concretant-se si hi ha avanços més modestos, però absolutament imprescindibles, en la consolidació de l'autogovern i en la normalització lingüística i cultural. És a dir, construint un País Valencià amb cara i ulls. Ara per ara, juntament amb l'activisme cívic, cal comptar amb una acció de govern que, per les circumstàncies al·ludides, sempre serà menys ambiciosa. Però sense la qual, la perspectiva del valencianisme ja no seria una «càndida clandestinitat», però potser sí una «il·lusòria resistència». ■

■ Bibliografia

BNV. *Estatuts. VI Congrés Nacional*. València, 29 i 30 de setembre de 2012.

FUSTER, Joan. «Països Catalans: entre problema i programa». A *Nous horitzons*, núm. 47-48, octubre-novembre de 1978.

PSPV. «Manifest socialista del País Valencià». València, 1977.

**TURISME I IDENTITAT
A LES CIUTATS EUROPEES**
ANÀLISI DE 1072 CIUTATS

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
**L'AMPLIACIÓ INTERNA
DE LA UNIÓ EUROPEA**
ANÀLISI DE LES CONSEQÜÈNCIES JURIDICOPOLÍTIQUES
PER A LA UNIÓ EUROPEA EN CAS DE SECESSIÓ
O DE DISSOLUCIÓ D'UN ESTAT MEMBRE

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
**INTERNACIONALISME
VERSUS
GLOBALISME**

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
**QUALITAT DEMOCRÀTICA
PER A UN NOU ESTAT**
JORDI LÓPEZ (EDICIÓ)
JOSEP MARIA VILAJOZANA

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
**DIMENSIÓ,
EFICIÈNCIA I IGUALTAT**
CASOS D'ÈXIT A L'ECONOMIA GLOBAL
XAVIER CUADRAS MORATÓ
MODEST GUINJOAN
MIQUEL PUIG

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
**DIMENSIÓ DELS ESTATS
I COMPORTAMENT ECONÒMIC
A LA UNIÓ EUROPEA**

ESTUDIS EUROPEUS

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

 Centre
Maurits
Coppieters

connexions

El dret a decidir a les Illes Balears

vista prèvia >

L'articulació de plataformes transversals com Avançam o l'Assemblea Sobiranista de Mallorca demostren que alguna cosa s'està movent a les Balears. Esperonats per l'asfixia econòmica i cultural del centralisme espanyol, el discurs del dret a decidir creix i comença a erigir-se com un dels principals catalitzadors del canvi que les Illes necessiten.

Carme Gomila

Polítologa

cgomiladominguez@gmail.com

Com és sabut, la relació entre Catalunya i Espanya ha ocupat bona part de l'agenda política dels últims anys. Molts han estat els actors que han intervingut en aquest procés tan complex, el qual ha passat per diferents etapes i moments. Com a conseqüència, s'ha reobert el debat del futur de tots els territoris de parla catalana, els Països Catalans. Ja des del 2006, el dret a decidir a Catalunya ha anat guanyant importància en el terreny polític i ha assolit uns nivells de suport superiors a altres lluites com el «No a la guerra». Un dels punts més àlgids que cal destacar és la manifestació massiva duta a terme l'Onze de setembre del 2012 a Barcelona, organitzada per l'Assemblea Nacional Catalana, la qual marcà un punt d'inflexió i donà lloc a una trajectòria política futura molt més centrada en la promoció del dret a l'autodeterminació, el dret a decidir i en l'assoliment de la independència. El suport social que aquesta lluita assolí provocà que moltes plataformes polítiques i socials reprenguessin la seva activitat recolzant aquesta lluita, d'altres nasqueren per reivindicar aquest dret en tots els territoris de parla catalana, així com també s'obriren noves línies

d'investigació en el camp de les idees. Conceptes com el dret a l'autodeterminació i la sobirania tornaren a posar-se sobre la taula per obrir, aquesta vegada amb més intensitat, el debat —gairebé sempre existent— sobre la independència.

Què entenem per dret a decidir?

Recentment, en l'estudi dels processos i canvis socials relacionats amb la voluntat d'articular nous subjectes polítics, ens trobem davant un nou binomi: al tradicional format pel dret a l'autodeterminació i la reivindicació independentista o secessionista, podem afegir-hi ara la reivindicació sobiranista amb el format pel dret a decidir.

El dret a decidir fa referència a la noció de participar d'una decisió i, per tant, s'està apel·lant únicament a un principi democràtic. S'utilitza per definir el desig, la voluntat i la reclamació d'esdevenir partícips d'una decisió, sense restriccions, tant pel que fa als integrants com als temes sobre els quals es pot decidir.¹

1 LÓPEZ, «Del dret a l'autodeterminació al dret a decidir».

Aquesta definició exigeix que s'articuli una definició de la majoria social que integra el col·lectiu sobre el que recau la decisió. En altres paraules, s'ha de donar resposta a les preguntes de «qui ha de votar?» o «qui pot votar per prendre aquesta decisió no restringida?» En definitiva, es necessita posar sobre la taula una definició del que en ciència política anomenem *demos*. Un *demos* —una comunitat sobre la qual s'aplica alguna versió d'una regla de la majoria per prendre decisions col·lectives— ha de poder decidir sobre qualsevol cosa, sense restriccions d'entrada o preexistents.²

Quan fem referència al dret a decidir estem dotant els ciutadans que formen una comunitat política del reconeixement d'un àmbit de sobirania col·lectiva a través de la celebració d'eleccions. Són ciutadans que tenen dret a decidir sobre alguna qüestió en tant que aquesta els afecta directament. Es tracta, per tant, d'un dret fonamental que exercit pacíficament i democràticament té prioritat damunt qualsevol constitució i que

2 LÓPEZ, «Del dret a l'autodeterminació al dret a decidir».

El nacionalisme de Balears té caire insular —mallorquinisme a Mallorca i els equivalents a la resta d'illes— pel sentiment de pertinença preferent que els ciutadans tenen cap a cadascuna de les seves illes

qualsevol demòcrata està en condicions de defensar.

El dret a decidir es diferencia fonamentalment del dret a l'autodeterminació pel que fa a la seva finalitat. Segons Jaume López (1970), «el dret a l'autodeterminació es planteja, des del seu origen, com una via cap a la independència. El dret a decidir, no. Suposa la possibilitat d'incorporar qualsevol proposta sobre l'horitzó de futur en l'agenda política i resoldre-la per via d'elecció democràtica».³ En aquest punt es fonamenta la distinció —sovint obviada— entre sobiranisme i independentisme. El sobiranisme afirma i/o reclama la capacitat plena —sense restriccions— de decisió democràtica d'un *demos*. L'independentisme és la defensa d'una de les possibles opcions que s'obren quan la sobirania està garantida o s'exerceix.

El mallorquinisme polític

Per emmarcar el dret a decidir en el context de les Illes Balears, ne-

3 LÓPEZ, «Del dret a l'autodeterminació al dret a decidir».

cessàriament hem de parlar de la (no) balearitat, la insularitat i, en aquest cas, del mallorquinisme polític.

Primerament, podem considerar el mallorquinisme polític com la doctrina política que articula els trets diferencials de les Illes Balears respecte a altres territoris. Les Illes Balears posseeixen una identitat diferenciada de la castellana, amb una història, llengua i cultura pròpies i que, a més, coincideixen amb les de la resta de territoris de l'àmbit lingüístic català. El mallorquinisme polític com a moviment identitari, nacionalista que pretén «promoure, assegurar i reforçar la pertinença a la nació i la seva identitat diferenciada»⁴ seria equivalent al nacionalisme a Mallorca. En definitiva, estableix un marc —territorial, però també cognitiu— d'acció política, de creació de «comunitat imaginada» o de construcció d'una identitat nacional compartida, sovint, en conflicte amb la identitat matriu de l'Estat. Així, el que farien el mallorquinisme polític i els nacionalismes equivalents a la resta d'illes és reclamar «identitàriament» la catalanitat cultural del territori balear.

4 MEZQUIDA, *El valencianisme enfront d'Espanya*.

Però tot i això, també s'ha de mencionar que entre illes existeixen diferències. És per això que abans fèiem referència a una no balearitat, en tant que existeix una manca de sentiment identitari compartit. El fet que el nacionalisme que s'ha desenvolupat a Balears sigui fonamentalment de caire insular rau en la importància de la identificació sociològica que tenen els ciutadans en cadascuna de les seves illes com a sentiment de pertinença preferent. Es produeix una major identificació subjectiva, col·lectiva i simbòlica respecte a la pròpia illa que no pas al seu conjunt. Tal com esmentà l'actor Antoni Gomila (1973) en el discurs dels premis Ramon Llull el passat febrer: «Vos heu fixat que no tenim cap paraula que ens identifiqui com a conjunt? [...] En el fons però, no som més que com una família, es terme balear no identifica una sola ànima, sinó més aviat una ànima comuna, que habita dins diferents cossos. Entre illes som com germans. [...] Que res no seria lo mateix si no existís tota aquesta aigua que mos separa de sa maldat del món. I ja sigui per instint de supervivència, perquè mos surten arrels des peus [...] vivim aferrats cada ú a sa seva roca, i com

A causa de la situació de tracte inferior que patim per part del Govern central, els ciutadans de les Illes Balears necessitem el dret a decidir per expressar la nostra voluntat com a poble

un infant de llet que el volguessin desmamar i ell no ho volgués, no ho barataríem per res del món».⁵

És per això que és important esmentar que no existeix un projecte comú a les quatre illes a favor dret a decidir, sinó que cada una segueix el seu propi ritme i format. En definitiva, la lluita política es basa en els mateixos objectius i reivindicacions, però la relació entre illes es basa en el recolzament i la cooperació entre els diferents actors que integren l'escenari.

Així doncs, el nacionalisme illenc, en tant que moviment en defensa d'uns interessos particulars, s'oposa a la concepció centralitzada i homogeneïtzadora de l'Estat, en aquest cas, l'espanyol. Aquí rau un dels motius principals pels quals el dret a decidir pren força en el nostre territori, ja que per part de l'Estat espanyol percebem una realitat basada en el menyspreu i en el no tenir-nos en compte. Per això reclamem el dret a decidir com a crítica per manifestar

que existeix una problemàtica pel que fa al model territorial centralista espanyol i necessitem posar-li fre. Per nosaltres, la millor via per fer-ho és donar veu a la societat civil il·lenca perquè pugui decidir quin futur prefereix per a les nostres illes.

Per què reclamem el dret a decidir?

La raó de ser del dret a decidir, tal com expressa la definició, és poder prendre part en una decisió —en aquest cas, expressar una voluntat de canvi real— en tant que la situació vigent no és igualment positiva per totes les parts del territori de l'Estat espanyol. A causa de la situació de tracte inferior que patim per part del Govern central, els ciutadans de les Illes Balears necessitem el dret a decidir per expressar la nostra voluntat com a poble. Tenim dret a defensar el nostre desig de gestionar la nostra terra i els nostres recursos, per poder solucionar les diferents problemàtiques que pateixen les nostres illes i així avançar segons els nostres propòsits, objectius i creences com a societat.

Actualment, a les Illes Balears trobem una sèrie de problemàtiques

relacionades amb la manca d'autonomia en la gestió dels nostres recursos, tant econòmics com naturals i humans. Des de fa anys, ens trobem en una situació molt desavantajosa, econòmicament i socialment, respecte a altres territoris de l'Estat espanyol a banda de rebre un menyspreu constant, tant a la nostra llengua i cultura com al territori.

Un dels problemes més importants que afecten al nostre territori és la manca de finançament derivat de l'espoli fiscal. Les xifres d'inversió estatal en les àrees educativa, sanitària i social representen unes de les més baixes de tot el territori espanyol. En definitiva, les Balears reberen dels Pressupostos Generals de l'Estat dels últims tres anys, la meitat de recursos de la mitjana. Però, a tot això cal afegir-li un dèficit de l'1,3% a finals del 2015 que tingué com a conseqüència haver de fer un ajust de gairebé 88 milions d'euros, afectant els serveis bàsics ja malmenats, tot per arribar a complir objectius que el Govern de l'Estat no compleix.⁶

⁵ Podeu veure el discurs íntegre d'Antoni Gomila als Premis Ramon Llull de febrer de 2016 al web d'IB3: <www.ib3tv.com>.

⁶ JORDÀ i MESQUIDA, *Manifest contra el deserció*.

Un dels problemes més importants és la manca de finançament derivat de l'espòli fiscal. Les xifres d'inversió estatal en les àrees educativa, sanitària i social representen unes de les més baixes de tot l'Estat

Un altre motiu per recolzar el dret a decidir és el maltractament i menyspreu que reben la llengua i la cultura catalanes per part del Govern espanyol. Recordem el projecte TIL —sigles del decret de Tractament Integral de Llengües—, impulsat per José Ramón Bauzá (1970), mitjançant el qual pretenia relegar el català a un segon nivell a les aules. Altres propostes similars foren la llei de Signes i la llei de Funció Pública, la llei orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa (LOMCE) i l'intent d'eliminar el català de la televisió pública. Aquest conjunt de mesures formaven part d'un intent multilateral d'eliminar la llengua catalana com a llengua de vertebració i cohesió social, amb l'eliminació de requisits de català a la funció pública i la minorització del català als mitjans públics i a l'escola.

En tercer lloc, i com és evident pel fet de ser un arxipèlag, rebem una gran quantitat de turisme. No obstant, necessitem gestionar-lo urgentment si no volem arribar a una situació insostenible. Per això, mitjançant el dret a decidir, considerem que podríem tenir una autonomia plena per decidir quin model turístic volem implantar en el nostre territori per

protegir-lo i conservar-lo. Tenim evidències per afirmar que el model de turisme que s'ha seguit fins ara —turisme de gatera, tot inclòs, creuer, etc.— posa en perill, tant els recursos naturals com humans que posseïm, traduint-se en altes taxes de precarietat laboral i un gran malbaratament del territori. Durant els mesos d'estiu moltes plataformes a favor de la protecció del territori illenc i associacions veïnals reclamen un major control turístic.⁷ Respecte a aquest tema, el Govern de les Illes Balears ja ha posat en marxa una campanya —totalment insuficient— per fomentar el turisme sostenible. Necessitem entendre que perpetuar un model així és completament il·lògic. Fins que no tinguem una sobirania real per gestionar el nostre turisme, no podrem arribar a garantir un turisme sostenible que generi una prosperitat compartida.

Tots aquest motius fan palès la necessitat de posar solucions que, necessàriament, passen per la gestió pròpia dels nostres recursos, i com

7 Algunes d'aquestes plataformes són: el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB), Menorquins pel Territori, Salvar la Serra de Tramuntana, Terra Ferida i Eivissa Ambiental.

a conseqüència, la voluntat del dret a decidir el nostre propi futur. Ningú millor que nosaltres coneix la nostra realitat, per això reclamem el dret a decidir sobre el nostre territori, per posar fi a les imposicions del govern de l'Estat espanyol, el qual, no respecta ni estima la nostra terra.

Estem parlant de la necessitat d'un canvi més de fons per posar fi al clima d'alarma que es respira a Mallorca des de fa anys. Autors com Joan Colom (1988), declaren al *Manifest Contra el Desencís*⁸ que: «Ens cal un nou paradigma d'actuació, transformar la manera de fer política que hem dut a terme fins ara, ens cal una nova esquerra per als nous temps que s'acosten, uns nous temps que [...] són una oportunitat per canviar les hegemònies regnants per unes de noves. Cal intensificar la lluita d'idees, reideologitzar la societat des de baix incidint en els canals de difusió de pensament».⁹

8 *Manifest contra el desencís* és un llibre compost de diversos relats, escrits per personatges d'arreu de les Illes amb trajectòries diferents. Entre els autors s'hi poden trobar des de regidors i militants de diverses plataformes socials fins a músics.

9 JORDÀ i MESQUIDA, *Manifest contra el desencís*.

Un altre motiu per recolzar el dret a decidir és el maltractament i menyspreu que reben la llengua i la cultura catalanes per part del Govern espanyol

Un altre punt important en el seu discurs és la necessitat de concebre les Illes Balears com a subjecte polític amb capacitat sobirana i amb una realitat autocentrada, conscient de les particularitats pròpies del nostre territori. Per Colom, «els habitants de les Balears tenim una sèrie de problemàtiques i greuges, com a illencs, que arrosseguem des de fa dècades [...] que responen a la configuració estructural històrica de l'Estat espanyol [...]: persecució lingüística i cultural, greuges geogràfics, terciarització, externalització i precarització del nostre sistema productiu, espoli econòmic i maltractament polític i sistemàtic per part de les institucions espanyoles. Aquests problemes específics que patim tots els ciutadans de les Illes Balears requereixen una eina política específica, autocentrada i sobirana. S'ha de partir sempre des de la concepció de les Illes com a subjectes sobirans i de dret a decidir».¹⁰

Totes aquestes afirmacions evidencien que necessitem anar més enllà i donar una resposta que no es

limiti a la crítica del sistema. L'Estat espanyol ha quedat obsolet. Econòmicament, no hi ha possibilitats de sortida seguint un model d'espoli que cap actor de la política estatal vol mutar i, democràticament, l'Estat espanyol és cada dia més asfixiant. Voler la independència i la reunificació dels territoris dels Països Catalans des del respecte mutu i atenent al principi de subsidiarietat, amb l'objectiu de construir una democràcia real des de zero, és una resposta clara.

D'altra banda, hem d'apropar el missatge del dret a decidir a la ciutadania. Es necessita reforçar el missatge públic de la sobirania per mostrar a la societat civil que sí hi ha solució. I sobretot, que hi ha voluntat de posar-hi mesures. Cal que reforcem la idea que l'independentisme és integrador i defensa tots els ciutadans. Des de l'àmbit civil, caldrà ajudar les organitzacions que sorgeixin des de la societat civil que remen en la mateixa direcció, que s'estructurin i arrelin, perquè el seu discurs i la seva actuació ajudarà a fer calar aquest missatge dins la societat illenca.

Actors civils principals

1. Avançam

El següent actor a esmentar és la plataforma Avançam. Després de les eleccions municipals del 24 de maig de 2015, on una majoria d'esquerres passà a formar part de les institucions, es plantejà que aquesta plataforma —la qual havia interromput la seva activitat— tornàs a posar-se en marxa. Avançam sorgeix com a punt de trobada entre els diferents regidors i regidores que promouen el dret a decidir als diferents pobles de Mallorca.

Membres de la plataforma, com Miquel Oliver (1974), esmenten que és fonamental que la qüestió del dret a decidir torni a entrar a l'agenda —més de caire social i reivindicatiu i no tant polític— de les Illes Balears, «si no no hauríem posat fil a l'agulla per reviscolar Avançam. El dret a decidir-ho tot, és una idea tan necessària com potent».¹¹

¹⁰ JORDÀ i MESQUIDA, *Manifest contra el desencís*.

¹¹ Totes les cites de Miquel Oliver són d'una entrevista realitzada l'1 de setembre de 2016.

Mitjançant el dret a decidir podríem tenir una autonomia plena per decidir quin model turístic volem implantar en el nostre territori per protegir-lo i conservar-lo

A curt termini, que la plataforma Avançam estigui formada per quasi 200 regidors i regidores es concep com una eina molt potent pel que fa a la generació de discurs i a marcar una línia política molt clara del que han de ser els objectius de la política balear. Oliver esmenta que «a curt termini ha de generar discurs, ha de socialitzar el dret a decidir i ha de ser un lloc de trobada perquè els electes locals, ja sigui a govern o oposició, vegin que no estan sols en la defensa d'aquest posicionament polític tan necessari». En canvi, «a llarg termini l'impacte no ha de ser d'Avançam, que no deixa de ser una eina, sinó dels seus postulats. Si aconseguim que la majoria de municipis de l'illa s'impliquin en un procés sobiranista ens haurem de donar per satisfets».

Com que entenem Avançam com una eina, aquesta ha d'intentar atreure les majories socials que, en un principi, es mostren reticents a la defensa d'aquest dret. Segons Oliver, «és imprescindible fer veure que la manca de sobirania o la negació del dret a decidir afecta el dia a dia de tots els ciutadans de Mallorca, no només d'aquells que són sobiranistes. Tenim

uns arguments contundents, però encara ens manquen eines».

Finalment, tots els membres de la plataforma coincideixen que el repte més important al qual ha d'enfrontar l'entitat és aconseguir que el dret a decidir sigui una qüestió present en el dia a dia de la gent de Mallorca.

2. Assemblea Sobiranista de Mallorca

L'Assemblea Sobiranista de Mallorca (ASM) neix al 2014 amb la voluntat d'estendre el sobiranisme arreu de l'illa. Des del moment de la seva constitució ja es va proposar com a objectiu principal posar al bell mig del debat polític illenc, i més concretament mallorquí, la qüestió del dret a decidir, amb l'objectiu de construir una majoria social favorable a la creació d'un estat propi per als mallorquins, que posteriorment decideixi lliurement i democràticament la seva relació, tant amb les illes de Menorca, Eivissa i Formentera com amb la resta dels Països Catalans.

La tasca fonamental de l'ASM és anar construint un teixit social arreu dels diferents territoris de Mallorca,

tant a nivell de barri, com de poble i ciutat. Fins ara s'han constituït les seccions locals de Palma i de Manacor i, progressivament, es van teixint les delegacions locals municipi a municipi, que són l'embrió de les futures seccions locals.

El seu president, Cristòfol Soler (1956), expressa la necessitat d'apostar per la reivindicació d'aquest i es mostra crític amb la situació dels últims 300 anys, quan vam ser l'últim territori de la Corona d'Aragó a perdre les llibertats com a poble. Des del seu punt de vista, «l'única solució viable als nostres problemes —espoliació fiscal, menyspreu de la nostra llengua, negació de la nostra identitat catalana...— passa per exercir aquest dret i, al mateix temps, poder formular un projecte de regeneració democràtica que permeti sortir de la crisi actual i oferir un futur millor als mallorquins».¹²

A curt termini, uns dels reptes que té l'ASM és explicar als mallorquins quina és realment la nostra his-

¹² Totes les cites de Cristòfol Soler són d'una entrevista realitzada el 29 d'agost de 2016.

Hi ha la necessitat de concebre les Illes Balears com a subjecte polític amb capacitat sobirana i amb una realitat autocentrada, conscient de les particularitats pròpies del nostre territori

tòria. Segons Soler, «per a nosaltres aquesta presa de consciència és fonamental per lluitar contra el sentiment d'autoodi que tants d'anys de submissió colonial, primer a Castella i després a Espanya, han fet arrelar en alguns sectors de la nostra societat. Per això hem estat capdavanters en la campanya de la Comissió Cívica del Tricentenari 1715-2015».

En paraules de Soler, a mig termini, l'ASM es proposa aconseguir que «el poble mallorquí deixi de votar partits espanyols i voti partits "de país", és a dir, aquells que tenen el centre de decisió a casa nostra. Aquest canvi d'esquema és clau i des de L'ASM hi dediquem molts d'esforços».

Passant a una altra qüestió, des de l'ASM es considera de gran importància atreure sectors poblacionals tradicionalment refractaris al dret a decidir. Soler n'esmenta dos en concret: en primer lloc, la població mallorquina que, com a conseqüència del colonialisme a què hem estat sotmesos, encara renega de la pròpia identitat. Espanya ha fomentat la catalanofòbia i ha aconseguit reconduir aquests mallorquins cap a una posició que relega la mallorqui-

nitat a un sentiment folklòric de to menor. «El jovent, educat en democràcia, va prenent consciència, però les generacions majors encara estan ancorades en aquestes posicions». I, en segon lloc, la immigració. «Les primeres onades d'immigrants que arribaren a la nostra illa treballaven a la indústria, en tasques que necessitaven adquirir formació i que al mateix temps els facilitava una major integració a la nostra cultura. En canvi, les darreres onades immigratòries han trobat ocupació al sector de serveis, un sector de temporada, que precisament no facilita l'arrelament de l'immigrant».

Per concloure, l'ASM es proposa arribar a tots els indrets i sectors de la nostra societat en aquesta tasca de conscienciació i creació d'un teixit associatiu format per gent de la societat civil, clarament transversal i amb capacitat de bastir els fonaments per començar el nostre procés d'autodeterminació.

3. Menorquins pels Països Catalans

El dissabte 3 de setembre de 2016, tingué lloc a Ferreries l'acte batejat com «Cap a la República dels menor-

quins» amb l'objectiu de donar inici a un procés d'autoapoderament polític i popular a Menorca. El manifest que tancà l'acte té per objectiu reclamar la necessitat d'establir les bases del procés polític i popular que s'haurà de donar en el si del poble menorquí. Afirmen que no es pot obviar la importància dels processos polítics que s'estan desenvolupant arreu de tots els territoris catalans i que ha arribat l'oportunitat de canviar el model de l'Estat.¹³

4. Altres actors

Altres entitats i organitzacions com l'Obra Cultural Balear a Mallorca i Formentera, l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE) o el Grup Blanquerna a Mallorca, podrien ser punts adequats de trobada per promoure els debats entorn de les millors alternatives de futur en diferents sectors: economia i entorn; llengua, cultura i educació; interculturalitat i cohesió social; i sobretot, quin sistema de representació democràtic s'ha de construir.

¹³ Podeu llegir el manifest al web del *Diari de Balears*, publicat sota el títol «Necessitam posar ja les bases del procés polític i popular que s'haurà de donar en el si del poble de Menorca».

Voler la independència i la reunificació dels Països Catalans des del respecte mutu i atenent al principi de subsidiarietat, amb l'objectiu de construir una democràcia real, és una resposta clara a la situació que vivim les Balears

Conclusió

Per concloure, m'agradaria esmentar que davant la manca d'un projecte comú entre les quatre illes, cada una segueix el seu propi ritme en la reclamació d'aquest dret fonamental. Per això, no podem parlar de formats i ritmes paral·lels i d'un únic projecte insular. No obstant, això no significa que no hi hagi cooperació i suport a tota aquesta lluita, que al cap i a la fi, ens afecta a tots els illencs per igual. Per això, des de les Illes Balears coincidim en la necessitat de reclamar una sobirania real i que els ciutadans i ciutadanes siguem lliures de decidir el nostre propi futur. L'esperit crític, que és el que marca el nostre objectiu, des del meu punt de vista, ja el tenim. Ara ens cal teixir socialment els diferents territoris, ens cal una major capacitat integradora, un projecte fort i convincent, i sobretot, no defallir en el que pot ser una lluita que canviï el transcurs de la nostra història. ■

■ Bibliografia

JORDÀ, Joan Pau i MESQUIDA, Jaume (coord.). *Manifest contra el desencís*. Palma: Documenta Balear, 2014.

LÓPEZ, Jaume. «Del dret a l'autodeterminació al dret a decidir». Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, 2011.

MEZQUIDA, Amadeu. *El valencianisme enfront d'Espanya*. València: Fundació Nexè, 2015.

«Necessitam posar ja les bases del procés polític i popular que s'haurà de donar en el sí del poble de Menorca». A *Diari de Balers*, 6 de setembre de 2016. Disponible a: <www.dbalears.cat>.

Casa Irla

Sant Feliu de Guíxols

Algavira, 65-69
Telèfon 972 11 74 39
casa@irla.cat
www.irla.cat

HORARI D'ESTIU

De dimarts a diumenge, de 18 a 21 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h
Dilluns tancat

HORARI D'HIVERN

Divendres i dissabte, de 17 a 20 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

navegador

Una nació europea

vista prèvia >

El catalanisme modern i obert sempre ha mirat el Nord, inculcant-se d'un europeisme que xoca amb la voluntat dels vells estats nació de retenir la sobirania en detriment del projecte comú europeu. Per això, la independència d'Escòcia, Flandes o Catalunya pot ajudar a enfortir la construcció europea. Perquè són nacions disposades a compartir sobirania i perquè, ahora, contribuirien a laminar la força dels grans estats nació que ara frenen la integració europea.

Bernat Joan

Ex secretari general de l'Aliança Lliure Europea

bernatjoan@gmail.com

Europa, somni i projecte

Europa forma part de l'imaginari col·lectiu dels catalans des de molt abans que fos un projecte polític eixit dels terrenys de la més estricta utopia. El nostre primer europeisme inqüestionable es dona a la fi del segle XIX i a principis del segle XX, coincidint amb el Modernisme literari i cultural i amb la germinació d'un incipient catalanisme.

En aquella etapa de la nostra història, ja s'havia produït la disfunció —que cada vegada es faria més evident— entre una Espanya agrària, amb un caciquisme endèmic i amb una oligarquia aristocràtica que constituïa la continuació explícita de l'Antic Règim, i unes regions industrials, modernes, amb capacitat innovadora i amb voluntat d'incorporar-se al món de manera desacomplexada. La principal d'aquestes regions disfuncionals era Catalunya. I, al seu darrere, hi teníem el País Basc.

Fou aleshores quan la intel·lectualitat catalana va generar un mite d'Europa, que tindria una transcendència inqüestionable tant per a la nostra literatura, en concret, com

per a la cultura catalana en general. *La lumière nous vient du nord* [Els llums nous vénen del nord], deien els joves artistes catalans que veïen París com la Meca dels creadors. I començava un interès seriós i profund, no gens banal, pels països i per les cultures més avançades del continent europeu.¹

Com que encara no s'havia creat una estructura política que permetés generar reivindicació nacional pròpia —això no es faria fins a la creació de la Mancomunitat, sota el lideratge d'Enric Prat de la Riba (1870-1917)—, la reivindicació de la pròpia cultura es va vestir de cosmopolitisme. Però, ben aviat aquest cosmopolitisme es va transformar, de manera clara i diàfana, en europeisme. La intel·lectualitat catalana modernista esdevenia una plèiade europeïsta *avant la lettre*.

Europa, per als catalans del tombant del segle XIX al XX esdevenia un somni. Però, no es tractava d'un somni fet sobre el buit, d'una fantasia més o menys romàntica, sinó que

més aviat il·luminava la seua acció com un far. Es tractava d'un somni extraordinàriament positiu, amb la finalitat d'acabar convertint-se en un projecte. Certament, aleshores, la idea de l'Europa política encara ni tan sols es perfilava, i Europa, com a projecte, havia de madurar. Però, ja s'estaven posant les primeres llavors perquè la idea, la noció d'Europa pogués acabar quallant com a projecte. Fins i tot, al cap i a la fi, passat més d'un segle, com a projecte polític.

L'europeisme dels catalans va tornar a emergir amb força durant la crua dictadura franquista. El segle XX ha estat un segle de grans cataclismes, tant per a Europa com per als països que la integren, incloses Catalunya i l'Estat espanyol. La construcció de les primeres estructures preautòniques es va estroncar amb la dictadura militar de Miguel Primo de Rivera (1870-1930), i el somni republicà —que, a Catalunya, va quallar amb l'autonomia política— es va esvaïr amb la guerra (in)civil i la dictadura franquista. Fou durant el franquisme, emperò, que la societat civil catalana, sempre dinàmica, amb una feina de formiguetes, treballant dia a dia, va establir les bases de l'europeisme modern.

¹ Ho posa de manifest, per exemple, Joan Lluís Marfany (1943), a MARFANY, *Aspectes del Modernisme*.

Europa forma part de l'imaginari col·lectiu dels catalans des de molt abans que fos un projecte polític eixit dels terrenys de la més estricta utopia

De fet, resultava una mena d'antídoto contra la foscor i el tancament del franquisme, la constitució del Consell Català del Moviment Europeu,² creat alhora que els pares fundadors de la UE començaven a bastir l'estructura del que havia de ser la Comunitat Econòmica Europea, i feliçment encara en plena activitat. De fet, el Consell Català del Moviment Europeu representava, en plena dictadura franquista, l'element més clar de com la part més dinàmica de la nostra societat volia construir una Catalunya lliure des de la perspectiva d'un projecte més ampli. Treballar per la consolidació d'un espai comú a Europa implicava, fonamentalment, treballar per l'extensió de la democràcia, per l'estabilitat i per la pau. I, per tant, es tractava de crear un medi que fos apte perquè Catalunya es pogués desenvolupar, tant des del punt de vista cívic, com cultural, com, eventualment i en un futur que aleshores es veia com a molt llunyà, polític.

² El Consell Català del Moviment Europeu constitueix la referència catalana d'una xarxa d'organitzacions, associacions i moviments socials que treballen, des de 1947, per la construcció europea, amb voluntat d'augmentar la integració econòmica, però també la política, i amb la finalitat de millorar tant les condicions de vida com els drets de tots els europeus.

Però, hi havia un element que quedava clar des del primer moment: la construcció d'una societat catalana democràtica i autònoma es portaria a terme dins el marc d'Europa. Europa era el referent, des del nou catalanisme incipient, per a la construcció nacional de Catalunya. I tot plegat es produïa en una etapa en què a l'Estat espanyol regnava el tancament més absolut, en què imperava l'autarquia i en què les capes dirigents del règim miraven molt més cap a l'Amèrica Llatina —enterbolits, encara, per somnis imperials— que no cap a Europa.

Quan l'Estat espanyol era profundament contrari a la construcció europea, per tant, Catalunya ja mostrava un europeisme profund i sincer. Almenys en aquells segments de la societat catalana que comptaven amb els elements necessaris per poder expressar-se amb un mínim de personalitat pròpia —que, com ja es deu poder suposar, no eren gaires.

En aquest moviment incipient entronquen les arrels de l'europeisme dels catalans més autocentrats. Sense aquest moviment a favor d'Europa que es va produir a Catalunya durant els anys 1950 i 1960, segurament

ara no s'aconseguiria allò que els europeistes tan valoram: que, en una manifestació de caràcter rotundament nacional, com la de l'Onze de setembre de 2012 que va treure un milió i mig de catalans al carrer per reclamar l'exercici del dret d'autodeterminació, per reclamar la pròpia independència nacional, una bandera flanquejés el mar de banderes catalanes independentistes: la bandera d'Europa. Aleshores va quedar ben clar, com hi havia quedat en moltes ocasions precedents, que el catalanisme no pot imaginar una Catalunya convertida en estat que quedàs fora de la UE. Per dir-ho a la manera de Josep Torras i Bages (1846-1916), Catalunya serà un estat dins la UE o no serà. Perquè no té altra vocació. Catalunya —i potser aquesta és una de les grandeses del país— vol construir-se a si mateixa al mateix temps que contribueix a la construcció d'Europa.

Perquè els catalans som i ens sentim, alhora, catalans i europeus. I perquè el catalanisme és, des de les seues arrels més profundes, rotundament europeista. La nació dels catalans és Catalunya, certament, però Catalunya constitueix un element —que potser serà fonamental, en el

Escòcia, Catalunya o Flandes ja són dins la UE. El que ocorre és que la seua entrada no ha estat directa, sinó que hi varen entrar a través d'altres estats

futur— en l'engranatge de la construcció política d'Europa. I, si algun dia Europa esdevé una autèntica nació de nacions, els catalans serem binacionals, perquè les nostres nacions seran la catalana i l'europea. I la nació dels europeus —els Estats Units d'Europa—, a la nostra petita part de món, serà Catalunya.

Davant el discurs de la por, generat pels òrgans propagandístics de l'Estat espanyol, després de la contundent manifestació catalanista i europeista de l'Onze de setembre de 2012, la comissària europea Viviane Reding (1951) ho va manifestar ben clar a *Diario de Sevilla*: «la independència de Catalunya no hauria de suposar, per res, que Catalunya deixàs de formar part de la Unió Europea».³ Això ho va dir després de fer tota una sèrie de consideracions sobre l'europeisme sincer dels catalans. Reding, una política destacada a qui li fou concedida la Creu de Sant Jordi, va deixar clar —per a una audiència que segurament volia sentir unes altres coses— que la independència de Catalunya no hauria de suposar necessàriament la sortida de la UE.

Els tractats, com va dir, «no en diuen res, d'això». Per tant, s'hauria d'obrir una negociació, en la qual s'hauria d'establir el tipus de relació de la nova nació independent amb la UE.

Les consideracions de Reding semblen lògiques, i quadren perfectament amb la teoria de l'ampliació interior, que va formular el qui fou eurodiputat de l'SNP i catedràtic de Dret Internacional de la University of Edinburgh, Neil MacCormick (1941-2009): Escòcia, Catalunya o Flandes ja són dins la UE.⁴ El que ocorre és que la seua entrada no ha estat directa, perquè no comptaven amb sobirania pròpia per fer-ho: hi varen entrar, doncs, a través d'altres estats. Si, en algun moment de la història, arriben a comptar amb sobirania pròpia, si compleixen les condicions per fer part de la UE, per què n'haurien de ser expulsats? Evidentment, allò que es diu en relació al conjunt de la UE, serviria igualment per a la zona euro, en el cas de Catalunya. Compliria menys Catalunya que, possem per cas, el Regne d'Espanya, les condicions necessàries per formar part de l'eurozona?

És lògic que, en una disputa entre estats, o entre estat i futur estat, tothom jugui les seues cartes —encara que algunes d'aquestes cartes siguin tan matusseres com la de la por, i, encara més, la por a Europa, espai de llibertat i de democràcia—, però no podem considerar gaire adequat ni ètic fer consideracions que, certament, no es troben en els tractats, o haurien de ser fruit d'una interpretació molt forçada del seu contingut.

Europa i les nacions estat

Fins ara la construcció política d'Europa s'ha portat a terme a partir de la iniciativa dels estats. Segurament no podia ser d'altra manera perquè, encara avui, la sobirania resideix precisament en els estats. I, per tant, són els estats els que poden prendre, en el seu moment, la iniciativa de portar endavant el procés de construcció, primer del Mercat Comú Europeu i, més endavant, de la UE.⁵

Partint del principi que l'estructura a partir de la qual es començà a construir la carcassa del futur projecte

3 *Diario de Sevilla*, 14 de setembre de 2012.

4 MacCORMICK. *Institutions of law*.

5 Jean Monnet no ho discuteix a les seues memòries. MONNET, *Memòries de Jean Monnet*.

El fet que el subjecte de la sobirania siguin els estats constitueix un llast per a la construcció d'Europa i per al desplegament de les polítiques necessàries per fer front a la crisi global

europèu no podia bastir-se de cap altra manera, també hem de convenir que ajuda a explicar bona part de les mancances que actualment es poden observar en el procés de construcció de la unitat política d'Europa.

Els estats, per definició, tendeixen a no estar gaire disposats a cedir la seua sobirania, ni que sigui parcialment. Per tant, hem de reconèixer l'esforç fet per tots els estats que actualment formen part de la UE, en haver cedit part de les seues respectives sobirania política a favor d'aquesta institució supraestatal. Però, a hores d'ara, el gruix de la sobirania continua corresponent a cadascun dels estats membres.

D'una banda, és ben possible que, si fa poc més de mig segle, hom hagués hagut de fer creure als francesos que, mig segle després, la República francesa hauria cedit part de la seua sobirania nacional a Europa, pocs ho haurien considerat possible. La visió napoleònica de la sobirania, la força de l'entramat legal que embolcalla cada estat, té una coherència i una consistència que sovint el fa difícilment modificable. Si aquesta consideració val per a l'Estat

francès de fa mig segle, imaginem per a l'Estat espanyol! En aquell moment, ningú a l'Estat espanyol hauria considerat la possibilitat que l'Estat s'avingués a cedir una part de la tan preuada «sobirania nacional» a favor d'una construcció superior, per molt que el gruix de la sobirania continués en mans de l'Estat. Només aquesta consideració ja hauria trencat radicalment amb la idea de la «sobirania indivisible», aparentment —almenys en determinades etapes de la història— consubstancial amb el concepte mateix de «sobirania».

De l'altra, emperò, avui, en les condicions actuals i a l'estadi en què es troba la construcció política d'Europa, el fet que el subjecte de la sobirania siguin els estats constitueix un llast, tant per a la construcció de l'Europa unida com per al desplegament de les polítiques que serien totalment necessàries per fer front a la crisi global que estam patint pertot arreu.

Europa no pot desplegar cap tipus de política econòmica comuna, general, consensuada i amb el necessari aixopluc democràtic si no compta amb unes institucions que funcionin segons les regles democràtiques i

que comptin amb entitat pròpia, al marge d'acords entre estats que queden excessivament allunyats dels ciutadans, tant pel que fa al control d'allò que s'hi estipula com pel que es refereix a la capacitat d'incidir-hi des de la societat civil. Per tant, ens trobam davant un problema de bastiment d'estructures polítiques, però també davant un problema de legitimitat. I ambdós problemes pateixen de la mateixa circumstància: el pes excessiu que els estats nació tenen encara dins el conjunt de la UE, i el llast que aquests constitueixen per al bastiment de l'Europa unida i políticament individuada.⁶

Perquè avui, encara, Europa constitueix, en bona part com la mateixa Catalunya, un objecte polític no identificat. Ens estam interrogant no ja sobre què ha de ser Europa, sinó sobre què és actualment. I difícilment convenim a trobar-hi una resposta fàcil i adequada. Quan ens endinsam pel viarany de posar-nos a discutir què ha de ser Europa en el futur, les dificultats es multipliquen. I bona

⁶ De fet, emperò, es tracta d'una dialèctica establerta des dels inicis de la construcció del projecte europeu.

Potser la crisi que patim servirà d'element catalitzador de la necessitat d'anar bastint unes estructures europees més sòlides i més democràtiques

part d'aquestes dificultats parteixen de l'anquilosament evident de les estructures d'estat, que dificulten de mala manera el procés de construcció europea.

Reconèixer el mèrit dels estats, reconèixer l'esforç que han fet els diferents estats a l'hora de cedir part de la seua sobirania nacional i d'embarcar-se en un procés de construcció d'un nou objecte polític de més llarg abast, no hauria de tancar les portes, sinó tot el contrari, a poder-se plantejar la necessitat de fer més passes endavant, i d'entrar en una nova lògica. Els moments de crisi no van malament per a aquest tipus de transformacions, sinó tot al contrari: potser la crisi que patim servirà d'element catalitzador de la necessitat d'anar bastint unes estructures europees més sòlides i més democràtiques, que ultrapassin els actuals estats nació i que, essent com són absolutament anacrònics, els facin passar al calaix de la història.⁷

⁷ Recordem, per exemple, que Iannis Varoufakis (1961) no va trobar altra sortida a l'atzucac grec que crear un partit europeu.

Els estats nació han fet el seu paper, en l'avanç de les diferents societats europees. Però el seu temps ha passat. Les necessitats actuals per a la ciutadania europea, per a les diferents societats, per als pobles que configuren Europa, per a les seues minories, no passen per l'enfortiment dels estats nació, ni tan sols pel manteniment de les seues cotes de sobirania, sinó perquè cedeixin encara més sobirania en ares d'una futura Europa unida. I, fent les passes necessàries perquè això es pugui dur a terme de la manera menys traumàtica possible, s'ha de treballar per aconseguir que el subjecte de la sobirania compartida sigui, per una banda, el conjunt de la UE, i, per l'altra, el conjunt de pobles d'Europa que vulguin contribuir directament i sense intermediaris al procés de construcció de l'Europa unida.

Alguns estats s'estan mostrant com a totalment insuficients per resoldre els problemes dels seus ciutadans. Certament, els estats que millor funcionen són els més petits: trobam que els millors estàndards de vida es donen a estats com Suècia, Finlàndia, Dinamarca, Holanda o, fora de la UE, Noruega o Islàndia.

D'altra banda, també hi ha estats de grans dimensions que funcionen de manera raonablement correcta. Tal fóra el cas, per exemple, d'Alemanya, o el de França. Però trobam llavors estats com l'espanyol, o com l'italià, que probablement funcionarien millor si no fossin tan grans, si tinguessin unes maquinàries més acostades a la gent, més manejables, més adequades a allò que es pot fer anar d'una manera mínimament raonable. Les dimensions dels estats vénen marcades pels atzars de la història, i sovint són completament capricioses.

L'avanç en la unitat europea contribuiria a relativitzar la qüestió de les dimensions dels estats i facilitaria la possibilitat de temperar les ferides de la història. Dins una Europa federal, dins uns Estats Units d'Europa⁸ no seria una qüestió rellevant el nombre d'estats, i, per tant, es podria donar sortida a contenciosos nacionals que, fins ara, es troben clarament en un atzucac.

⁸ Recuperam una denominació que ja va usar alguna vegada Jean Monnet (1888-1979).

Les necessitats actuals per a la ciutadania europea no passen per l'enfortiment dels estats nació, sinó perquè cedeixin encara més sobirania en ares d'una futura Europa unida

Què podem aportar a Europa?

No crec caure en el tòpic si començ aquest apartat referint-me a la idea que cal fer de la necessitat virtut. Certament, els catalans necessitem Europa per construir el nostre projecte nacional. Però també hem contribuït, contribuïm i contribuirem a la construcció d'Europa. De fet, parts importants de la nostra intel·lectualitat ja s'hi varen comprometre molt abans que Catalunya comptàs amb un projecte clarament independentista. Per tant, la construcció catalana, per una banda, i la construcció de l'Europa política, per l'altra, han funcionat en paral·lel. I massa sovent el procés ha tingut lloc sense que es produís cap tipus de, diguem-ne, transferència d'energia.

I, en canvi, estic convençut que la construcció política d'Europa —a banda de ser un ideal compartit i per al qual treballam lleialment— resultarà positiva per a la construcció política de Catalunya. Però —i ara em voldria detenir precisament en aquesta qüestió—, també ocurrerà a la inversa: la construcció política de Catalunya aportarà

beneficis al procés de construcció política de la UE.

La crisi econòmica ens està donant la mesura de les dificultats per les quals passa la construcció europea. I, encara, hi hem d'afegir la decisió presa pel Regne Unit de sortir de la UE. En una situació molt complexa —i molt complicada, especialment per a les àmplies capes de la societat que es troben més desfavorides—, com la que ha generat la gran crisi que patim, la gent requeria solucions d'Europa, requeria actuacions àgils, requeria presa de decisions davant la garreperia i el nacionalisme subjacent en els estats. Però la maquinària europea s'ha mostrat, com d'habitud, lenta, poc àgil, poc eficaç a l'hora de contribuir a resoldre els problemes quotidians de la gent.

Aquest fet, amb d'altres circumstàncies atiadades per les dificultats actuals, ha posat de manifest la necessitat de fer un pas endavant en el procés de construcció europea. Cada dia que passa veim més símptomes que apunten en aquesta direcció. I els sectors més dinàmics de la UE ja veuen, ben clarament, en l'actual

crisi, una oportunitat de generar una nova dinàmica, que pugui ser més positiva i que pugui permetre una nova embranzida en la construcció política d'Europa.

Diversos exemples ens mostren moviment en aquesta direcció. A principi de la tardor de 2012, per exemple, els eurodiputats liberals Guy Verhofstadt (1953) i Andrew Duff (1950), juntament amb l'ecologista Daniel Cohn-Bendit (1954), han escrit un assaig apostant de manera decidida per construir els Estats Units d'Europa.⁹ Consideren que s'ha de treballar per l'Europa federal i que toca, en les circumstàncies actuals, ser valents i anar una passa més endavant en el procés de construcció europea. Ja no els basta l'Europa dels estats: volen una Europa federal, que compti amb estructures pròpies que realment ultrapassin la sobirania dels estats i que, per tant, hi estiguin per sobre i puguin comptar amb una dinàmica política pròpia, molt poc o gens interferida pels ens estatals.

⁹ VERHOFSTADT, DUFF i COHN-BENDIT, «For Europe: a manifesto for a postnational revolution in Europe».

Els estats que millor funcionen són els més petits: els millors estàndards de vida es donen a estats com Suècia, Finlàndia, Dinamarca, Holanda o, fora de la UE, Noruega o Islàndia

En aquest punt, crec que els europeistes que hem viscut la nostra passió per la construcció europea al mateix temps que patíem el fet de ser ciutadans d'una nació sense estat, podem aportar-hi una visió que pot ser extraordinàriament beneficiosa per a la construcció política d'Europa. Nosaltres som els europeus que som dins la UE i ens en sentim part sense haver pogut participar directament en la seua construcció. Som els europeus que hi voldríem ser directament, però que no hi podem ser perquè topam amb l'entrebanc dels estats que ens volen impedir la nostra individuació com a societats nacionals. Per tant, patim el mateix llast que pateix l'Europa federal: el pes dels estats. O potser no tant el pes com el fet que el subjecte de la sobirania encara siguin els estats.

Ja no n'hi ha prou amb una sobirania compartida. Perquè la construcció política d'Europa pugui rebre una nova embranzida, s'ha de produir un canvi de paradigma, que passa per desplaçar la sobirania dels estats cap a un organisme superior: Europa. Que, al llarg de més de mig segle de construcció europea, ja hagi estat transferida una part de la «sobirania

nacional» avui ja no resulta suficient. Ja no basta a transferir una part de la sobirania si els dipositaris bàsics de la sobirania continuen sent els estats. Perquè els Estats Units d'Europa puguin esdevenir una realitat en un futur no excessivament llunyà, caldrà que es transfereixi el subjecte bàsic de la sobirania. I, evidentment, aquest subjecte es pot transferir en múltiples direccions, en el sentit d'aconseguir un estat de sobirania polièdrica o múltiple.

L'afermament de la construcció europea pot rebre un nou impuls amb el sorgiment de nous estats, d'abast mitjà, com seria Catalunya, en el si de la UE, que puguin aportar-hi un europeisme sincer —estretament vinculat al fet d'haver-se constituït com a estats i d'haver trobat en el si de la UE el marc de llibertat i de democràcia que ho hagi fet possible— i al mateix temps una reflexió sobre aspectes cohesionadors d'Europa, com ara la necessitat de construir una ciutadania europea, completament compatible amb les diferents ciutadanes «nacionals».

I, encara, crec que hi podem aportar uns quants elements valuosos

que Europa necessita, ara més que mai: alegria, esperança, confiança i discurs positiu.

L'alegria catalana ha estat inqüestionable, des del moment que s'ha desencadenat, inexorablement, el procés que ha de menar a l'exercici del dret d'autodeterminació per part de Catalunya. Les mobilitzacions populars, any rere any, han estat multitudinàries i exemplars.

Un altre aspecte a remarcar va ser l'esperit festiu i el discurs positiu de les mobilitzacions. L'alegria de la gent es palpava a l'ambient, es notava de manera immediata. Les pancartes reivindicaven un estat propi en el si de la UE —«Catalunya, nou estat d'Europa», deia la pancarta que encapçalava la manifestació, unint de manera diàfana el projecte català amb l'europeu—, la independència de Catalunya, el dret a decidir. Era pràcticament impossible veure-hi pancartes o cartells amb missatges negatius, avinagrats o agressius contra ningú. No va ser una manifestació contra Espanya, ni reivindicativa davant l'Estat, ni pròpia, en absolut, de la tipologia que n'Enric Juliana (1957) va batejar com el «català

S'ha desencadenat una alegria catalana que, ara mateix, probablement no compta amb cap altre fenomen paral·lel enlloc de la UE

emprenyat». L'Onze de setembre de 2012, entre aquell milió i mig de persones llarg que omplien els carrers de Barcelona, no s'hi detectava, en absolut, la tipologia del català emprenyat. Hi havia el català il·lusionat, el català orgullós de ser-ho, el català que volia Catalunya com a nou estat d'Europa, el català que veia en la independència una solució als problemes immediats o una resposta a anhels històrics... Però, de manera ben generalitzada, es tractava de persones alegres, no emprenyades.

I, encara, pens que s'ha de remarcar la manca total i absoluta de sentiments negatius envers l'Estat espanyol o d'agressivitat envers aquells que no comparteixen les nostres idees i els nostres objectius. En l'ambient general, hi planava —i hi continua planant— la idea que la independència farà que les relacions entre Catalunya i l'Estat espanyol millorin sensiblement, ja després dels greuges històrics i de les respectives impotències. Diu el sociòleg Salvador Cardús (1954) que les relacions Catalunya i l'Estat espanyol són tan tibants perquè constitueixen la summa de dues impotències: la impotència de Catalunya per comp-

tar amb un estat propi, o per preservar la pròpia identitat nacional en el si de l'Estat espanyol —per a aquells catalans que no volen la independència, però que se senten catalans— i la impotència d'Espanya per assimilar Catalunya —és a dir, de convertir Catalunya en una regió d'Espanya i els diferents trets que configuren la identitat catalana en meres peculiaritats regionals. Aquestes dues impotències, històricament, han generat una relació biliosa entre catalans i espanyols. I, fins que s'ha desencadenat el procés d'alliberament, també una relació de dependència. Lògicament, si vivim d'enfrontar-nos a algú, n'acabam sent dependents.

Ha estat extraordinari que, a les manifestacions independentistes més grans de tota la història de Catalunya, no s'hi hagi detectat ni gota d'animadversió contra Espanya. Això vol dir que la societat catalana ja ha sortit de l'estadi de la doble impotència, i ja camina ben decidida cap a un altre horitzó.

Per tant, crec que una de les coses importants que, a hores d'ara, podem aportar a Europa és la nostra alegria. S'ha desencadenat una alegria cata-

lana que, ara mateix, probablement no compta amb cap altre fenomen paral·lel enlloc de la UE. La societat catalana està alegre perquè sap que ha iniciat un camí que la portarà, com a mínim, cap a la satisfacció psicològica de poder decidir democràticament el propi futur. I això li confereix unes dosis d'alegria social absolutament extraordinàries.

Europa, avui, necessita molta alegria. Pensem, sense anar més lluny, que la majoria de processos de caire econòmic funcionen a partir d'elements de pura psicologia social. Si es desencadena un procés de depressió col·lectiva, es pot generar, correlativament, un autèntic desastre econòmic. Però, ben a l'inrevés, si, en una situació difícil, apareixen motius per a l'alegria, es pot invertir un procés que no sigui gens ni mica favorable des d'aquest punt de vista.

En aquest sentit, l'aportació d'optimisme que suposa assumir un procés d'emancipació nacional, dins les més estrictes regles del joc democràtic, pot constituir un element important de cara a superar la crisi econòmica que pateix el conjunt del continent europeu. I no es tracta

La independència de Catalunya, un país petit, amb una economia sòlida i una clara voluntat d'innovació i d'excel·lència, pot constituir una garantia perquè l'euro no s'ensorri a la mediterrània

d'una càbala de qui escriu, sinó que ha estat apuntada des de diferents instàncies, europees i extracomunitàries: la independència de Catalunya, un país petit, amb una economia sòlida, amb un teixit industrial respectables i amb una clara voluntat d'innovació i d'excel·lència pot constituir una garantia perquè l'euro no s'ensorri a l'àrea mediterrània.

Particularment, consider que, col·lectivament, la societat catalana s'ha de creure que, amb l'assoliment de la pròpia llibertat, no només es donen sortida als drets col·lectius dels catalans, sinó que a més estam fent una aportació d'unes dimensions considerables al procés de construcció polític d'Europa. Reconec, de tota manera, que fins ara he sentit més aquest discurs en boca de persones d'altres llocs del món que no en boca dels propis catalans.

Juntament amb l'alegria, si les coses no es torcen, els catalans podem oferir un exemple de lideratge i de bon govern. No vull dir, amb això, que a Europa no hi hagi líders valuosos i governs que funcionen magníficament. Però els exemples s'han de multiplicar perquè la seua tasca

pugui resultar efectiva al màxim, ara que ens és tan necessària. I Europa necessita aquests valors: capacitat de decisió, no tenir por a l'hora d'arriscar-se, visibilitat de l'aposta confiada —especialment quan existeix la clara consciència de tenir una societat al darrere, d'estar donant sortida als anhels d'una part importantíssima de la població. Tot això són aportacions que els catalans es fan a si mateixos, però també aportacions que fan, amb l'exemple, al conjunt de la UE. Endemés, l'alegria és contagiosa. I també ho haurien de ser, en alguna mesura, el lideratge i el bon govern.

Juntament amb l'alegria, podem aportar a la UE bones dosis d'esperança. L'esperança neix, sobretot, quan es té un objectiu cap a on avançar. Parafraçant Sèneca (4 aC-65 dC), cap vent no és favorable per a la nau d'aquell que no sap cap on va. Perquè els vents ens siguin favorables, doncs, el primer que necessitam és comptar amb un objectiu clar. Per a la societat catalana, plantejar-se la pròpia independència nacional s'ha convertit en un objectiu diàfan. Per primera vegada en molt de temps, fa la impressió que la societat catalana

sap cap on va. I a aquest fet s'hi uneix la circumstància que societat i classe política remen en la mateixa direcció, naveguen cap al mateix port.

A Europa, en l'actual etapa, no sembla que les coses estiguin tan clares. Al contrari, després del fiasco constitucional i de l'aprovació del Tractat de Lisboa el 2007 —tot plegat, elements que han contribuït, juntament amb la crisi econòmica, a alentir el procés de construcció europea—, fa l'efecte que no es tenen uns objectius clars i que la majoria dels líders europeus no tenen una idea clara de què ha de ser Europa d'aquí a deu, quinze o vint anys. Fa la impressió que Angela Merkel (1954), François Hollande (1954) o Jean-Claude Juncker (1954) es dediquen fonamentalment a tapar forats i a actuar per contingències basades en la immediatesa. Però que no tenen objectius a mitjà i llarg termini, tan absolutament necessaris perquè el procés de construcció europea no vagi a mal borràs. Sobre Juncker, hi podem afegir que no ha assumit cap responsabilitat de la Comissió Europea en el resultat del referèndum del Regne Unit. Des del meu punt de vista, la dimissió de David Cameron

Catalunya vol fer el seu estat per participar directament en la construcció dels Estats Units d'Europa

(1966) hauria d'haver anat acompanyada de la de Juncker.

Europa necessita esperança, i crec que, en bona part, la hi podem aportar les nacions sense estat que es troben més avançades en el procés de construcció nacional. Com que la nostra construcció nacional va indisolublement associada amb la pertinença a la UE, la nostra esperança ha de construir també un doll d'energia per contribuir a construir Europa.

Europa, així mateix, necessita confiança. I Catalunya, malgrat totes les dificultats per les que està passant la societat catalana, n'està mostrant més que no n'havia mostrat des del principi de la Transició a la democràcia. La societat catalana, doncs, també ha de transferir, des del meu punt de vista, aquestes dosis de confiança a la UE. En la mesura en què estiguem contribuint a la generació d'una ciutadania europea compartida, també hi hem de transferir la confiança que ha provocat el fet de comptar amb un horitzó polític clar a l'interior del país.

I també hi podem aportar, finalment, bones dosis d'esperit positiu. Els

avanços històrics, i pens que la independència de Catalunya en serà un de ben clar, generen esperit positiu —i ahora s'hi fonamenten. Europa necessita aquest esperit positiu. De la mateixa manera que, fa uns anys, Toni Strubell (1952) denunciava el «cansament del catalanisme».¹⁰ Després altres intel·lectuals, periodistes, opinadors diversos, s'hi varen afegir, i arribà un punt en què tothom estava cansat, fins i tot, del cansament del catalanisme. De sobte, amb la clarificació dels objectius polítics, el cansament del catalanisme s'ha esvaït com per art de màgia. Ara ja no ho està, cansat, el catalanisme. Tot al contrari, sembla que l'ha renovat completament una nova energia. Doncs bé, l'alentiment del procés de construcció europea, la rèmora del pes dels estats, la lentitud de maquinàries que haurien de ser molt més àgils, i el desencantament de bona part de la societat europea han generat, des del meu punt de vista, un «cansament de l'uropeïsm» —o, per ser més precisos, un «cansament d'Europa», perquè l'uropeïsm sempre ha estat un moviment minoritari, una mica elitista, però

profundament entusiasta. I, contra el cansament, no hi ha res millor que el contagi energètic. Per superar el «cansament d'Europa», o del procés de construcció europea, un bon antídot pot ser l'energia catalana, el sentit positiu d'aquells que volen construir un projecte que pot esdevenir, ahora, un maó en la construcció d'un projecte molt més gran. Catalunya vol fer el seu estat per participar directament en la construcció dels Estats Units d'Europa. Consider que aquesta perspectiva no s'ha de perdre mai de vista. I així podrem contribuir millor a l'assoliment dels dos projectes.

Fent un símil amb el plantejament del president John F. Kennedy (1917-1963), no ens demanam què pot fer Europa per nosaltres, sinó què podem fer nosaltres per Europa. I, comptat i debatut, consider que els catalans podem fer aportacions ben positives, a Europa en el seu conjunt, en una etapa en què el procés de consolidació de l'Europa política passa per serioses dificultats. Potser ens falta trobar la manera de transferir aquestes aportacions de la manera més eficaç. Segurament hem de bastir canals de comunicació del tot

10 STRUBELL, *El cansament del catalanisme*.

Tant les Balears com el País Valencià necessitam anar generant la nostra individuació nacional, a cada país, per poder realitzar contribucions efectives a la construcció europea

imprescindibles per poder realitzar les nostres aportacions a Europa en les millors condicions possibles. Però, havent-hi la voluntat, hom ha de generar ciència i acció. Perquè Europa constitueix un projecte comú, i nosaltres hi volem participar directament, decididament, en nom propi i sense intermediaris.

I les Balears i el País Valencià?

La nostra nació és plural tant des de la perspectiva de la pròpia estructura social com des de la perspectiva territorial. El procés sobiranista de Catalunya no té unes implicacions directes en la política institucional del País Valencià o de les Illes Balears, però ningú no pot qüestionar que l'impacte existeixi. De fet, les Illes Balears, per exemple, s'han posicionat al món, des de l'àmbit cultural, a través de l'Institut Ramon Llull, entitat de la qual formen part Andorra, Catalunya i les Balears, juntament amb municipis d'arreu dels Països Catalans. En la mesura en què Catalunya s'ha anat posicionant de manera autònoma al món, les Illes Balears ho han pogut fer de manera conjunta, perquè les portes sempre han estat ofertes perquè així

fos. Només les posicions antibalears de determinats governs han provocat una relació de vegades interrompuda amb l'Institut Ramon Llull.

Les illes Balears i el País Valencià han romàs, al llarg de les dècades passades, més alienes al sentiment europeista que ha transformat la cultura —i la cultura política— catalana al llarg de l'últim segle i mig. Ha estat el provincianisme el que ha barrat la porta, entre nosaltres, a l'europeisme. A mesura que els nostres respectius països es vagin desfent d'aquest provincianisme, si ho fan, el fet de compartir l'europeisme amb Catalunya i de voler contribuir conjuntament a la construcció europea es produirà de manera espontània. Però les construccions polítiques necessiten una base i, si són sòlides, a partir d'aquesta base establerta van pujant cap a objectius més generals. Per aquest motiu, tant les Balears com el País Valencià necessitam anar generant la nostra individuació nacional, a cada país, per poder realitzar contribucions efectives a la construcció europea. ■

■ Bibliografia

JOAN, Bernat. *Un projecte per a Europa*. Palma: Lleonard Muntaner, 2012.

JOAN, Bernat. *Europe: a dream & a project. Multiple identities in multifaceted nation*. Brussel·les: Maurits Coppieters Foundation, 2016.

MacCORMICK, Neil. *Institutions of Law. An Essay in Legal Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

MARFANY, Joan Lluís. *Aspectes del Modernisme*. Barcelona: Curial, 1975.

MONNET, Jean. *Memòries de Jean Monnet*. Lleida: Pagès Editors, 2010.

STRUBELL, Antoni. *El cansament del catalanisme*. Barcelona: La Campana, 1977.

VARUFAKIS, Iannis. *The global Minotaur*. Londres: Zed Books, 2012.

VERHOFSTADT, Guy, DUFF, Andrew i COHN-BENDIT, Daniel. «For Europe: a manifesto for a postnational revolution in Europe». Octubre, 2012.

fòrum

Jordi Muñoz

“La persecució de la llengua mostra que cultura i política són inseparables”

Una conversa amb Joan Manuel Tresserras

En el context d'acceleració i transformació de l'estatus polític de Catalunya, debatem la vigència dels Països Catalans i la relació amb el País Valencià i les Illes Balears, amb qui compartim un intens pasat històric, la cultura i la llengua catalana. Ho fem parlant amb Jordi Muñoz (València, 1979) —doctor en Ciències Polítiques i Socials i investigador Ramon y Cajal a la UB— i Joan Manuel Tresserras (Rubí, 1955) —professor de Ciències de la Informació de la UAB, exconseller de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya i president de la Fundació Josep Irla. Una mirada que es remunta a la *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa* (1876) de Benvingut Oliver fins a l'articulació com una opció política a *Nosaltres, els valencians* (1962) de Joan Fuster. Tot plegat, amb la convicció que l'únic text legal que articula els Països Catalans emana de la Constitució espanyola en el seu article 49.

Laura Pinyol > Com definiríeu ara mateix el terme «Països Catalans»? És destí comú de llengua, cultura i cert passat històric i l'absència d'un projecte polític?

Jordi Muñoz > Tendisc a pensar en els Països Catalans com un projecte de nació. Hi ha una realitat lingüística òbvia, cultural, històrica, territorial més o menys objectivable —en el cas de la llengua és molt clara— però això no constitueix per si mateix una nació. Els Països Catalans són, en tot cas, un projecte nacional, que té dificultats evidents i grans per a quallar en una nació acabada. Tot i que definir què és nació i què no, sempre és molt relliscós, em fa l'efecte, que hi ha un consens molt gran avui dia que en la definició del que és una nació hi juga un paper clau la consciència àmplia dels propis ciutadans de ser-ne part. És innegable que això, en el cas dels Països Catalans, no es dona; que no vol dir que no es puga donar.

Joan Manuel Tresserras > Hi estic molt d'acord. En aquests moments, no es pot parlar de comunitat nacional sense fer referència a la consciència col·lectiva i a la voluntat expressa de les persones de for-

mar-ne part. En altres moments, s'ha justificat l'ús del concepte de nació en el fet que hi havia explícitament identificat un «nosaltres» lliurement compartit. El que entenc és que els Països Catalans responen a una realitat històrica tangible. Hi ha uns elements històrics, complexos, que provenen de l'extensió d'un nucli que, des de Catalunya, pensem com a nucli originari de la nació. Que a partir de la conformació d'uns llenguatges compartits, assenyaladament la llengua, es van expandint pel territori. Aquesta expansió respon a una doble dialèctica: colonització i conquesta. Això vol dir que involucra sectors socials diferents i un pes respectiu diferent, segons els casos i el període històric. No és una expansió que depengui només de la dinàmica del poder i la dominació perquè hi ha una àmplia colonització; però aquesta no seria concebible sense la conquesta.

Pierre Vilar i Joan Fuster, analitzant la Crònica de Ramon Muntaner, consideren que l'expansió medieval de la llengua catalana i la cultura respondria a un model molt precoç i molt elemental d'Estat-nació. Tan elemental que té un caràcter federal

Tresserras > Quan hi ha un projecte independentista a Catalunya és ara, quan la burgesia ha estat desplaçada i ja no fa de classe dirigent

des del començament. Des del primer moment no es planteja com una societat única sotmesa a un mateix poder. Dins de la Corona d'Aragó hi ha una separació de regnes; uns espais polítics distribuïts. Ni això ni la negació política secular posterior per part del poder espanyol no suposen, però, la liquidació dels vincles culturals existents —la «mata de jonc». Es mantenen moltes complicitats, relacions comercials, la sensació de no ser lluny ni en llocs estranys d'una punta a l'altra del territori. Els contactes i els desplaçaments interns tendeixen a mantenir espontàniament la vigència històrica d'aquesta realitat, que té fils de continuïtat al marge de la política.

Al segle XX coincideixen tres fenòmens que afebleixen aquests vincles: l'emergència d'unes burgesies locals que renuncien a tenir un projecte per a tot l'espai nacional, el paper centralitzador de l'Estat que desplega una cultura de substitució i l'aparició d'una nova forma de transmissió cultural d'aquella cultura avalada per l'Estat, la cultura de masses. La irrupció de les indústries culturals modifica l'ecosistema de la cultura popular i procura desnacionalitzar-lo

i folkloritzar-lo, subordinant-lo al projecte de l'Espanya estat nació. Aquest projecte suposa un gran esforç uniformitzador per fer coincidir un únic Estat, una administració, un mercat unificat, una sola llengua, una cultura... Per aquesta via, l'Espanya estat nació procura devorar qualsevol reminiscència que pogués facilitar l'eventual articulació dels Països Catalans.

Hi contribueix que no hi ha una burgesia dels Països Catalans que es pensi i defineixi des d'aquest espai històric i aspiri a tenir un projecte per liderar-lo. Per això, quan, durant la Transició política, hi hagi alguns intents d'arrel cultural i intel·lectual de construir una perspectiva de Països Catalans, toparan contra la realitat establerta i tindran uns suports molt migrats a tots els territoris.

Laura Pinyol > Pierre Vilar parla de «l'espai català», Enric Prat de la Riba ho fa amb l'idea «*Greater Catalonia*», una de les tesis de Joan Fuster és que els Països Catalans han de mirar endavant i no enrere perquè la història no els enfortia si no era en la voluntat de ser, com Jordi Carbo-nell que parla de «l'adhesió i lliure

i voluntària». Què fa que aquesta idea no qualli políticament i el bullici intel·lectual no l'articuli?

Jordi Muñoz > Em fa l'efecte que, mirant el panorama europeu, les comunitats nacionals sòlides i constituïdes s'expliquen pel que va passar al segle XIX o en el trànsit al XX. Aquell moment històric explica en bona mesura el mapa europeu de comunitats nacionals. Què passa a l'Estat espanyol al segle XIX? Intenta desenvolupar un projecte d'estat nació unitari, integrat, modern, emmirallat en el francès, però amb molts dèficits deguts a les divisions internes, com les guerres carlines, la pèrdua de les colònies, i un aparell de l'Estat molt feble, que no és capaç d'arribar a tot arreu, però déu ni do la feina que fa. Quan la construcció nacional es fa de dalt cap a baix i cap a les perifèries, violentant un substrat cultural, hi ha diferents formes de resistència. En aquell moment es produeixen les renaixences, no sols aquí, és un patró comú a Europa, però amb intensitats diferents en funció de les condicions socials i polítiques de cada territori. La connexió entre els nuclis de Barcelona i València no era molt forta, però sí que hi havia un fil d'inter-

canvi i imitació. La possibilitat de la societat valenciana d'articular una resposta moderna i uns mecanismes de resistència a la nacionalització espanyola és molt feble, gairebé inexistent. En el fons, és el triomf del projecte nacionalitzador espanyol al País Valencià i a les Illes el que impedeix que el catalanisme tingui més abast.

Joan Manuel Tresserras > És una lluita molt desigual entre l'oligarquia de l'Estat, amb moltes complicitats catalanes també, que compta amb un Estat complet —administració, exèrcit, mercat, imperi...— i el catalanisme cultural, social i polític de caràcter reivindicatiu. El catalanisme polític d'hegemonia burgesa tot el que aconseguirà finalment, en la seva etapa de plenitud del primer terç del segle XX, és la Mancomunitat i un projecte de modernització del país que és el noucentisme. Però aquella burgesia és molt barcelonina i no pretén liderar ni disposa d'un projecte específic que abasti els Països Catalans. Tindrà una política espanyola i una política d'hegemonia principatina; però no una proposta de Països Catalans.

Laura Pinyol > Què explica que la burgesia catalana que fa possible la revolució industrial que connecta amb el País Valencià amb indústries com la tèxtil no reivindiqui aquest espai comú ni que sigui per millorar connexions que són dèficits estructurals des dels anys vint o trenta?

Joan Manuel Tresserras > Perquè la catalana i la valenciana són burgesies subalternes, per això no hi va haver mai una burgesia catalana independentista. Quan hi ha un projecte independentista a Catalunya és ara, quan la burgesia ha estat desplaçada i ja no fa de classe

Muñoz > En la definició del que és una nació hi juga un paper clau la consciència dels propis ciutadans de ser-ne part. En el cas dels Països Catalans, no es dóna; que no vol dir que no es puga donar

dirigent. Mentre qui lidera la societat i construeix el projecte del país és la burgesia, aquest no es deslliga de l'Estat. Els «industrials i polítics» dels que parlava Jaume Vicens Vives, més aviat utilitzen la força del país per a negociar-hi prebendes: polítiques proteccionistes, transferències de competències, accelerar la modernització d'una àrea fortament industrialitzada. No hi ha en tota l'era contemporània un veritable projecte vertebrador dels Països Catalans. Durant la industrialització catalana de les tres primeres dècades del segle XX el principal vincle amb el País Valencià seran les relacions comercials i, sobretot, les migracions. Però es barrejaran amb altres migracions que aniran abastant tot el territori espanyol i que protagonitzaran una recomposició de les classes populars de Catalunya i, més endavant, durant el franquisme, a Catalunya i també a València.

Fins llavors, la pervivència i la continuïtat de la «nació cultural», les havien garantit espontàniament les inèrcies de les classes populars i la ineficàcia uniformitzadora de l'Estat. Però la combinació de les migracions i la irrupció d'una nova cultura de

masses sense gaire arrels locals faran molt difícil que la renovació de les respectives cultures populars pugui mantenir les continuïtats dins el vell espai cultural compartit que és negat permanentment des de l'Estat. Quan bona part de les referències culturals disponibles i amplis sectors socials procedeixin de llocs on l'Espanya estat nació ja ha quallat definitivament, serà molt difícil que la consciència de pertinença a la nació cultural completa es pugui perpetuar. A banda d'això, és clar, hi haurà l'acumulació d'errors polítics: des dels del PSPV fins als d'alguna gent del Principat que, quan parlava de Països Catalans, pretenia decidir des d'aquí què havien de fer els altres.

Laura Pinyol > El nom de Països Catalans no fa una mica la cosa?

Joan Manuel Tresserras > Sí, l'obra de Josep Guia, *És molt senzill: digueu-li Catalunya*, de fet, mostrava paradoxalment que el nom pot ser conflictiu perquè la realitat és d'una gran complexitat i costa molt trobar una marca de país amb la qual tothom s'hi pugui sentir còmode. Qualsevol hipòtesi futura

d'articulació política d'aquest espai cultural compartit haurà de comptar amb la lliure decisió de cada una de les parts. El dret a decidir del País Valencià o les Illes val tant com el dret a decidir de la gent de Catalunya i, per tant, qualsevol hipòtesi de futur dependrà de la voluntat expressa de cadascun dels col·lectius. Això està admès, crec. Una altra cosa és que la gent que formem part d'aquests territoris hem rebut, encara que sigui esquarterada, una herència cultural i lingüística compartida que tenim la responsabilitat històrica de preservar. El raonable, doncs, és intentar teixir la màxima complicitat i procurar acostar-nos a comportaments culturals homologables als propis d'altres cultures de la nostra dimensió. Això vol dir disposar d'un mercat literari i musical unificat, de mitjans de comunicació, d'acords entre les diverses administracions polítiques... Tot plegat només requereix una mínima sensibilitat democràtica i voluntat política. Però encara hi ha persones, empreses i institucions, també dins dels nostres territoris, que treballen activament en contra de la perpetuació d'aquest espai cultural i lingüístic. L'obsessió política de l'espanyolisme ultrancer

és impedir l'articulació d'aquest espai. I per liquidar qual-sevol hipòtesi de futur d'uns Països Catalans políticament coordinats, el que procuren és negar i fracturar la seva unitat cultural i lingüística.

Jordi Muñoz > Segur que hi ha hagut errors de plantejaments, posicions poc realistes o, fins i tot, contraproductius, però pensem-ho en termes de contrafàctic: què hauria passat si no s'haguessin produït aquests errors de plantejament? Segurament, la història no seria substancialment diferent. L'efecte causal dels errors propis sobre el fracàs del projecte dels Països Catalans em fa l'efecte que és petit, les arrels són més profundes i tenen a veure, amb gran mesura, amb un èxit parcial del projecte de nacionalització espanyola. En el cas del País Valencià es va servir de l'explotació bastant intel·ligent del regionalisme dels elements més folklòrics i més fàcils de convertir en innocus de la cultura pròpia passada per un sedàs, amb la col·laboració de sectors interns actius del regionalisme valencià, posat de facto al servei de l'extinció dels trets culturals propis.

Això ens porta, tal com ha comentat Joan Manuel, a la distinció entre l'àmbit cultural i polític... Jo entenc el plantejament, però una vegada i una altra aquestes formulacions toparan amb el mateix obstacle: la naturalesa profundament política de la cultura. Són esferes inseparables. Si el que volem dir és que no necessitem una articulació institucional unificada per a fer res, hi estic d'acord. Però em sembla una il·lusió de l'esperit pensar que és possible desenvolupar un projecte cultural autònom sense reverberacions en l'àmbit polític. Perquè mira l'origen de les dificultats d'iniciatives com l'Institut

no

JOSEP IRLA

Tresserras > El dret a decidir del País Valencià o les Illes val tant com el dret a decidir de Catalunya. Qualsevol hipòtesi de futur dependrà de la voluntat expressa de cadascun dels col·lectius

Ramon Llull o de les televisions per enviar el senyal a tot el territori. La dificultat sempre és política. La persecució de la llengua mostra que cultura i política són inseparables. I, de fet, que l'espanyolisme haja mirat de minar la unitat de la llengua n'és una clara mostra. Per tant, s'ha de trobar la manera d'articular-ho políticament, tot això.

Joan Manuel Tresserras > L'articulació política mínima podria ser, simplement, el pacte entre administracions per defensar coordinadament l'enfortiment de la cultura, posar-la en valor i incrementar la seva capacitat de projecció. I això, amb algunes limitacions objectives, ja es pot fer avui.

Laura Pinyol > El problema de la denominació no és només pels Països Catalans. Al País Valencià es perd aquesta fórmula a favor de Comunitat Valenciana, com està recollida a l'Estatut, i a les Balears cadascú s'identifica, sobretot, a partir del caràcter propi de cada una de les quatre illes.

Joan Manuel Tresserras > La introducció de la fórmula «comuni-

tat» —ni regne, ni país— suposa la devaluació d'una denominació que ja s'havia consagrat popularment. La nova denominació conté menys càrrega simbòlica que no pas la de País Valencià. Suposa una mena de degradació, de claudicació.

Jordi Muñoz > Certament, hem fet passos enrere. De tota manera, en el País Valencià, després d'uns anys molt difícils, ara hi ha motius per a un cert optimisme. Tenim el govern més procliu a una idea de País que hi hagi hagut mai; hi ha més gent ara que sap escriure en català de la que hi ha hagut mai; n'hi ha una producció cultural modesta i amb estructures febles i vulnerables, però més gran que mai abans... això és una llavor llaurada sota una profunda hostilitat institucional, i ara que s'ha aixecat la palanca d'aquesta hostilitat estem vivint una eclosió d'expressions modernes i contemporànies de la cultura, ben relligades amb les arrels tradicionals però, en molts àmbits, ben capaces de dialogar cara a cara amb la cultura contemporània global.

Laura Pinyol > Creus que el pitjor dels Canal 9 era millor que la inexistència del Canal 9?

Jordi Muñoz > No, pel que dèiem abans. Aquest regionalisme folkloritzant no és un instrument de protoconstrucció del país sinó que fa més eficaç la dissolució de la identitat pròpia i el triomf de l'espanyolisme. Del pitjor Canal 9 no en sé veure gaires aspectes positius. Poca cosa més que els xiquets veiessin els dibuixos animats en la llengua pròpia i els mapes del temps de tot el País Valencià. Els últims anys, la programació era degradant i de molt poca qualitat i tendien a reforçar la visió ruralista de la cultura valenciana, legitimaven comportaments disglòssics. Per no parlar de la manipulació política i la degradació lingüística.

Joan Manuel Tresserras > La història de Canal 9 indica quina funció complia o havia de complir: reforçava i articulava la hipotètica existència d'un sistema de comunicació valencià o enfortia l'ecosistema de comunicació espanyol per abordar específicament el País Valencià? Probablement, feia les dues coses; però els continguts dels mitjans produeixen efectes paradoxals. El pitjor que li pot passar a un territori és la manca de visibilitat i l'escàs reconeixement per part dels seus propis habitants. La desidentificació. No existir. El fet que t'ataquin, a vegades, actua com a esperó. Per exemple, la televisió franquista va generar molts adeptes al règim però també va formar molts antifranquistes. Cal considerar sempre aquests efectes paradoxals dels mitjans de comunicació, el caràcter incontrolable dels models de recepció, de com ens apropiem d'allò que ens envien. Li podem reassignar sentit en funció de qui som o què volem.

En qualsevol cas, és molt important per al conjunt de la cultura i llengua compartida que hi hagi una bona

Muñoz > Em sembla una il·lusió de l'esperit pensar que és possible desenvolupar un projecte cultural autònom sense reverberacions en l'àmbit polític

articulació del sistema cultural i de comunicació del País Valencià. Sense indústria i mitjans audiovisuals valencians és molt més difícil que es produeixi un rearmament del valencianisme. I la possibilitat d'algun projecte compartit de futur necessita l'enfortiment i una mena de desinhibició de la valencianitat. Els valencians només en podran formar part com a valencians. Un projecte de Països Catalans no podrà ser una drecera cap a res per a cap de les parts constitutives. Cal assumir l'equidistància del dret a decidir de cadascuna de les parts. Cada part ha de fer valer el seu dret a partir de la seva pròpia trajectòria. I tot això és molt difícil sense un sistema de comunicació propi.

Laura Pinyol > Això vol dir consensuar majories entorn una idea de cada país que faci atractiva la cooperació amb els altres territoris?

Juan Manuel Tresserras > Sí. Cadascú ha de construir la seva majoria perquè les tradicions, de cada lloc, són diferents. A Catalunya vam tenir una burgesia noucentista que va tirar endavant la Mancomunitat i que va tenir un cert paper. Hi

ha hagut una etapa republicana marcada pel protagonisme dels sectors populars. Hi ha hagut una cocció lenta d'un creixent independentisme tranquil d'ençà, com a mínim, dels anys noranta. Hi ha hagut pujolisme i neonoucentisme maragallà. Hi ha l'impacte del 1992 que consagra Barcelona com una ciutat moderna de projecció global. Tot això contribueix a bastir majories i hegemònies d'una determinada manera. És evident que la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals enforteix el sistema català de comunicació i cultura i —amb totes les seves llums i ombres— també és evident que ajuda a construir un punt de vista i a facilitar formes d'identificació i reconeixement. No perquè «expliqui una història falsejada» com diu la caverna, sinó perquè homologa la llengua i ajuda a proporcionar seguretats a l'hora de les identifications. Si percep la teva llengua i la teva cultura com a «normals» i «homologades» és més fàcil que et sentis part d'una nació i que aspiris a tenir la mateixa sobirania política que altres nacions i pobles. Cada territori ha de fer el seu procés des del seu

punt de partida; a partir del patrimoni, de la trajectòria històrica i dels instruments que tingui a l'abast.

Què passarà amb el nou Canal 9? Si el Govern interpreta que el que posa en marxa és l'eix d'un sistema propi de comunicació i cultura, un instrument de dignificació, d'enfortiment de la personalitat i d'articulació del País Valencià, és més fàcil que l'encertin i pugui tenir efectes positius. Si ho fan només per reobrir-la, sense cap intenció clara i sense ambició, és fàcil que qualsevol dificultat o gir electoral ho puguin espatllar.

Jordi Muñoz > Estic d'acord que la clau per fer tot això és aquest rearmament del valencianisme que, en certa mesura, s'està produint. Però només tindrà èxit si pot sustentar-se en el temps. El valencianisme és una de les forces del canvi en política al País Valencià, no és per ell mateix tot el canvi però és un dels seus components més potents. Ara, això necessita temps, i per allargar-se en el temps només és viable en la mesura que pugui encapçalar el que necessita el País Valencià que és una nova modernització i transició econòmica i cultural, cap a un nou

model. Si el valencianisme actua, de facto, com un projecte de transformació del sistema productiu valencià en un sistema més adaptat a l'economia del coneixement, capaç de generar llocs de treball amb valor afegit i fer-ho sostenible, això li permetrà la pervivència del projecte de canvi. Això ha d'anar acompanyat d'un relat cultural que posi en valor el patrimoni propi, que s'adapti a la realitat complexa de la societat valenciana, com el fet que en el boom econòmic passés de tres milions i mig d'habitants a gairebé cinc, i això implica transformacions fortíssimes que encara hem de digerir i entendre.

Dit això, és molt important aquest procés endogen estrictament valencià com a requisit previ de qualsevol hipòtesi de futur compartit. Però això, s'ha de fer compatible amb mecanismes de cohesió i circulació entre els territoris dels Països Catalans, perquè això és el que pot donar una certa estructura com a professionals de la cultura, escriptors, músics, que viuen del mercat conjunt dels Països Catalans. El mercat ha de tenir unes dimensions mínimes, si no és massa feble per donar cabuda a una indústria cultural mínima. Caldrà, per tant, un impuls per donar consistència i engrair aquests mecanismes de circulació. Si aquest valencianisme pensa que pot prescindir d'això per por d'aixecar tots els fantasmes de l'anticatalanisme i percep que és millor no fer res per no despertar la bèstia, es tornaran a equivocar. Serà una cosa molt feble.

Joan Manuel Tresserras > D'acord. Quan parlo de valencianisme, al que em refereixo és a l'existència d'un projecte específic per al País Valencià. Que hi hagi una població que consideri el País Valencià el seu espai

Tresserras > El pitjor que li pot passar a un territori és la manca de visibilitat i l'escàs reconeixement per part dels seus propis habitants. La desidentificació. No existir

primordial de referència i tingui un projecte propi de transformació econòmica i social. Perquè en qualsevol hipòtesi d'uns eventuals Països Catalans el que ningú pot esperar és que hi hagi una incorporació del País Valencià sense projecte propi. Ningú pot renunciar a tenir projecte propi per tal de desembarcar en un projecte de caràcter més general. És inviable i indesitjable. El que no pot ser és que, des de fora del País Valencià, algú pretengui fer el projecte del País Valencià. Això no té ni cap ni peus.

En el cas de les Illes, passa una mica el mateix. La possibilitat de confluència, sense que es produeixin reticències, necessita l'entesa, la coincidència, la síntesi. Si parlem de l'eventualitat d'un projecte de Països Catalans un dels punts de partida imprescindibles és que no hi hagi voluntat de dominació de cap part sobre les altres. Per anar a pactar cal que cadascú pugui determinar lliurement si el projecte compartit interessa o no, saber què n'obté cadascú, en quines condicions s'estableixen les relacions. La negociació haurà de ser complexa: al capdavant, no hi haurà de projecte de Països

Catalans que no sigui federal; és una qüestió de radicalitat democràtica.

Laura Pinyol > L'auge del sobiranisme a Catalunya i el procés cap a la construcció d'un Estat propi és un motor o és un fre per als altres territoris?

Jordi Muñoz > El procés de Catalunya hauria de ser un engraixador de les relacions entre els territoris però no ho és. Això segur. Ara, això no vol dir que no pugui tindre altres aspectes positius. Des del País Valencià es viu amb una mescla de distància, escepticisme, dificultat per entendre la vida pròpia i tan complexa del dia a dia d'un procés que, vist des de lluny, resulta quelcom de molt aliè. Mentre a Catalunya hi imperava una lògica autonòmica, tot plegat era més fàcil. Perquè si hi ha una lògica autonòmica aquí i al País Valencià, les relacions són més fàcils. En el moment que Catalunya entra en un altre estadi, diguem-ne postautonòmic, doncs això ho complica molt més. No és que m'agrada dir-ho, però això implica dificultats afegides en les possibilitats d'establir mecanismes de cooperació i de relació.

Laura Pinyol > Però això s'hauria pogut donar en els més de quinze anys que s'ha estat reclamant la millora del finançament i la denúncia del dèficit fiscal que afectava als dos països.

Jordi Muñoz > Però ara estem en un moment que el País Valencià, no només el nou Govern sinó també les elits valencianes, els sectors econòmics, han arribat a la conclusió que el règim de finançament és injust i que ja n'hi ha prou. És una cosa que va esclatar a Catalunya fa molts anys, i ara ha esclatat allà com una cosa de sentit comú. Aquestes dues dinàmiques ara no poden convergir perquè Catalunya, feliçment per a ella, ha abandonat la lògica autonòmica i està en un altre esquema mental. Segur que això té conseqüències positives i irradia externalitats a la resta dels Països Catalans però també plantejarà grans dificultats, sobretot si és un procés molt conflictual amb l'Estat espanyol.

Joan Manuel Tresserras > A mitjà i llarg termini, les conseqüències de l'emancipació del Principat seran positives pels altres territoris, segur.

Muñoz > Que Catalunya tingués un Estat que defensi i salvaguardi la seva cultura o la llengua serà bo per a tots els parlants de la llengua

Però en el curt termini és possible que hi hagi també efectes col·laterals no previstos.

Jordi Muñoz > Que Catalunya tingués un Estat que defensi i salvaguardi la seva cultura o la llengua serà bo per a tots els parlants de la llengua. Avui tens el xampú o els cereals de l'esmorzar etiquetats en castellà i portuguès i, potser així, ho tindríem en català i normalitzaríem la llengua també al País Valencià o a les Illes. Que no és un fet banal, encara que això del xampú puga semblar anecdòtic.

Joan Manuel Tresserras > D'efectes positius n'hi haurà molts; i alguns seran molt rellevants en termes de desacomplexament. Ara se'ns diu que l'objectiu del procés català és inassolible, però el fet de trencar barreres, de mostrar que la realitat pot ser canviada, pot suposar una sacsejada decisiva per a les Illes i el País Valencià.

Laura Pinyol > Estem, doncs, davant un moment d'inflexió en que si Catalunya culmina el camí cap a l'Estat propi haurà de redefinir totes les relacions amb el seu entorn.

Joan Manuel Tresserras > Un projecte de canvi tan radical com el que vivim, que no té referents pròxims, obliga a un esforç de debat, de planificació i de convicció que no és gens senzill. L'horitzó dels Països Catalans és per a nosaltres immediat i factible. Un horitzó tan real com els de les relacions amb l'Estat espanyol, Portugal o la resta de la Unió Europea. L'horitzó històric i polític dels Països Catalans suposa un primer graó —concret, pròxim i immediat— en l'assumpció de l'horitzó de la Mediterrània. Un escenari que haurem d'abordar en el marc de la nostra inserció global; un espai ple d'oportunitats però també molt conflictiu i pendent de ser redefinit. La possibilitat de participar activament en la redefinició d'aquest espai, partint de l'experiència de la construcció d'una nova sobirania impulsada per una majoria democràtica, constituïria per a nosaltres una bona plataforma de projecció i d'internacionalització. Podríem mostrar un país nou que assaja propostes per resoldre democràticament alguns dels problemes més dramàtics de la globalització. Les tensions socials en aquesta etapa del capitalisme són brutals. La Mediterrània en concen-

tra tot el catàleg. I podem aspirar legítimament, des de la riba occidental, a compartir el protagonisme en la recerca de noves propostes. Entre els molts canvis que el segle XXI comportarà hi haurà, segurament, una reorganització global del poder polític. Quan exigim el dret a la independència també ens comprometem a participar en aquell debat i a dir-hi i aportar-hi alguna cosa.

Jordi Muñoz > Tot això són coses que seran possibles en un sentit o en un altre en funció de com vaja. Per això és difícil plantejar-s'ho perquè desconeixem com finalitzarà el procés, quina serà la reacció de l'Estat espanyol, de l'entorn europeu. És molt interessant la reflexió com un exercici intel·lectual, però és molt difícil de preveure-ho. La qüestió de la Mediterrània no és menor. Cal tenir en compte que les ribes de la Mediterrània concentren en relativament poc espai gran part de les tensions socials, econòmiques i geopolítiques del món contemporani. ■

**Tresserras > No hi haurà projecte de Països Catalans
que no sigui federal; és una qüestió de radicalitat democràtica**

variables

El ciutadà dual, mort o transformació?

vista prèvia >

Des de les primeres eleccions catalanes, hem vist com els fenòmens del vot dual i de l'abstenció diferencial són imprescindibles per explicar per què CiU guanyava les eleccions al Parlament de Catalunya i el PSC les de les Corts. Un escenari característic de la Catalunya autonòmica que s'ha començat a esquerdar amb l'inici del procés independentista i que tot sembla indicar que pot acabar amb un nou perfil de ciutadà dual, més ancorat a l'esquerra i una clara identificació nacional subjectiva catalana.

Sílvia Claveria

Investigadora postdoctoral en la Universidad Carlos III

silvia.claveria@uc3m.es

El sistema polític català té dues característiques que el defineixen: en primer lloc, existeixen dues dimensions de competició partidista —la ideològica i la nacional. En segon lloc, hi ha una alta volatilitat entre les eleccions a Corts i al Parlament, és a dir, es produeix un canvi sistemàtic de vot i, per tant, de resultats entre aquestes dues eleccions,¹ el que tradicionalment s'ha conegut com vot dual. Aquest es defineix com aquell ciutadà que té un comportament diferenciat entre les eleccions a Corts i les del Parlament. El vot dual té dos components: l'abstencionisme diferencial i el canvi de vot. D'una banda, els ciutadans sistemàticament s'abstenen a les eleccions segons el nivell electoral. Concretament, a Catalunya, es produeix un nivell d'abstenció més elevat a les eleccions al Parlament que a les a Corts. I de l'altra, es produeix el canvi de vot, o sigui, els ciutadans opten per diferents partits depenent del nivell electoral. És a dir, els votants escullen un partit d'implantació estatal a les eleccions a Corts i un d'autonòmic a les

1 MONTERO i FONT, «El voto dual en Cataluña: lealtad y transferencia de votos en las Elecciones Autonómicas»; i RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya».

catalanes. Aquests fets han explicat que tradicionalment CiU hagi estat el partit més votat als comicis catalans, mentre que el PSC s'hagi mantingut com a primera força política a les eleccions espanyoles.² Aquest fet ha estat una constant des de les primeres eleccions democràtiques a Catalunya, al 1980.³

La reacció del PSOE davant la publicació al 2010 de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006, en el qual es declarava la inconstitucionalitat de catorze articles i la reinterpretació d'uns altres 26, va provocar un canvi en la percepció de la ciutadania catalana sobre com aquest partit podria solucionar l'encaix de Catalunya a l'Estat espanyol. Això va afectar i va modificar la preferència territorial i la identitat dels catalans i, com a conseqüència, va derivar en un canvi en el comportament electoral dels mateixos.

2 MONTERO i FONT, «El voto dual en Cataluña: lealtad y transferencia de votos en las Elecciones Autonómicas»; RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña»; i RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya».

3 LAGO, «Identidades duales y abstención diferencial en las Comunidades Autónomas. Los casos de Cataluña, Galicia y País Vasco».

A més a més, el sorgiment d'altres formacions en el sistema polític espanyol, com Podem, han acabat de modificar les pautes electorals que fins ara havien estat les dominants. Si bé fins al 2008 la principal força política guanyadora de les eleccions a Corts era el PSC, a les eleccions al Congrés de 2011, CiU va ser la formació que va obtenir més vots. En Comú Podem va ser el partit líder a les eleccions a Corts celebrades al 2015, mentre que a les eleccions al Parlament guanyava la coalició Junts pel Sí. Davant d'aquest canvi d'escenari, aquest estudi es pregunta si encara podem parlar de comportament dual i, si encara existeix, com s'ha transformat.

Teories explicatives

Catalunya és la comunitat autònoma on el vot dual es produeix amb més intensitat. En d'altres comunitats autònomes, que també tenen un nivell competencial alt i un sistema de partits diferenciat del general, aquest fet és molt més lleu.⁴ En aquesta secció

4 RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña».

Entre les eleccions a Corts i al Parlament es produeix un canvi sistemàtic de vot, i per tant, de resultats entre aquestes dues eleccions, el que s'ha conegut com a vot dual

s'analitzarà quines són les principals explicacions i per què aquest fet es concentra més a Catalunya.

Tradicionalment, a Catalunya, s'ha registrat una major abstenció a les eleccions al Parlament que a les Corts. La literatura de comportament electoral ha destacat diferents arguments. En primer lloc, hi ha la teoria de les eleccions de segon ordre,⁵ segons la qual les eleccions de segon ordre es consideren menys importants, generen menys interès i el resultat d'aquestes és contingent a la popularitat dels partits de primer nivell; per tant, aquestes tenen una menor participació. És a dir, seguint aquesta lògica, els ciutadans considerarien que el Parlament té menys poder de decisió que el Congrés i, per tant, la seva composició no generaria gaire importància. No obstant, la teoria de les eleccions de segon ordre no explicaria tota la diferència d'abstenció entre les dues convocatòries a Catalunya, ja que aquest descens de participació hauria d'afectar a tots els partits per igual. En canvi, l'augment de l'absten-

ció no afecta homogèniament a tots els partits. L'abstenció a les eleccions al Parlament s'ha concentrat històricament en aquells votants que a les eleccions a Corts optaven pel PSC, i en menor mesura pel PP i per ICV-EUiA. En canvi, l'abstenció d'aquells que havien escollit votar la formació de CiU a les eleccions estatals, no s'alterava en les dues eleccions.⁶

Per completar la teoria anterior, altres autors agrupen l'explicació d'aquest fenomen en dos grans conjunts: els espaials i els no espaials.⁷ Els primers assumeixen que cada votant escull votar el partit que es troba més a prop de la seva pròpia posició a l'espectre polític. Aquesta posició es compon sobretot per dues dimensions: la ideològica —esquerra/dreta— i la nacional —catalana/espanyola. Un canvi en les prioritats de cada dimensió depenent del tipus d'elecció crea una variació en la distància que els votants perceben dels diferents

partits i provoca, en alguns casos, que el partit que consideren més proper canviï segons el nivell electoral. Els estudis han demostrat que, mentre que a les eleccions estatals ha estat més important la primera dimensió —ideològica—, a les eleccions al Parlament ha estat la segona —nacional.⁸ Això explicaria per què a les eleccions a Corts els ciutadans preferissin votar el PSC i a les del Parlament CiU. Segons aquesta visió, l'abstencionisme diferencial s'explicaria per la percepció de l'existència d'una distància més gran entre l'autoposicionament dels votants d'identificació espanyola i l'oferta que existeix al sistema polític català, ja que tradicionalment hi ha hagut una inexistència de formacions polítiques a l'esquerra amb postures clarament espanyoles. Això provocaria que els ciutadans provinents d'unes altres comunitats autònomes es desinteressessin per les eleccions al Parlament, tot i que participen a les eleccions a Corts.⁹

5 REIF i SCMITT, «Nine Second-Order National Elections-A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results».

6 RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña»; i LAGO, «Identidades duales y abstención diferencial en las Comunidades Autónomas. Los casos de Cataluña, Galicia y País Vasco».

7 PÉREZ-NIEVES i FRAILE, «Is the Nationalist Vote Really Nationalist? Dual Voting in Catalonia, 1980-1999».

8 PÉREZ-NIEVES i FRAILE, «Is the Nationalist Vote Really Nationalist? Dual Voting in Catalonia, 1980-1999»; i LAGO, «Identidades duales y abstención diferencial en las Comunidades Autónomas. Los casos de Cataluña, Galicia y País Vasco».

9 RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña».

Tradicionalment, els votants escullen un partit d'implantació estatal a les eleccions a Corts i un d'autonòmic a les catalanes

Els segons, els models no espaials, consideren que l'abstencionisme diferencial i la transferència de vot respon a un ampli ventall de factors. El model de compensació o no espaiat¹⁰ assumeix que els votants no només es preocupen per la distància dels partits amb la seva autoposició, sinó que també tenen en compte les polítiques que desenvoluparà el futur govern. Per tant, l'opinió que es generin els ciutadans tant dels candidats com de la gestió governamental en els diferents nivells electorals són factors importants per decidir el vot en cadascuna de les eleccions. En aquest sentit, hi ha treballs que demostren que tant la valoració dels líders com la tasca desenvolupada per aquests governs són importants per tal que es produeixi una transferència de vot entre els diferents nivells electorals.¹¹ Evidencien que l'augment de vots obtingut per CiU als comicis catalans es deuen, en bona mesura, al fet que grans borses de votants d'altres formacions —sobretot del

PSC a les eleccions a Corts— avaluen molt positivament els candidats convergents a la presidència de la Generalitat.¹² També mostren que l'avaluació que fan els votants duals CiU/PSC de la gestió de l'executiu encapçalat per Jordi Pujol (1930) a Catalunya és gairebé tan bona com la dels votants fidels de la federació nacionalista. Finalment, treballs més recents complementen les teories anteriors i proposen un encaix entre els models espaials i els no espaials. Així, mostren que el vot de compensació prediu millor el vot als partits específics del sistema de partits català com —CiU, ERC o ICV-EUiA—, mentre que el model de proximitat prediu millor el vot a partits d'àmbit estatal —PSC i PP.¹³

Encara existeix el vot dual?

Com s'ha explicat anteriorment, a Catalunya existeix l'abstenció diferencial i aquesta ha estat molt més acusada aquí que a la resta de

les comunitats autònomes.¹⁴ Fins i tot, a les eleccions al Parlament celebrades al 1992 es va produir una abstenció rècord. En aquests comicis només va participar un 54,8% de l'electorat, un dels nivells de participació més baixos que s'han registrat a les eleccions al Parlament en comparativa amb la resta de comunitats autònomes de l'Estat espanyol.

Com es pot observar al gràfic 1, la diferència de participació entre les diferents eleccions ha anat disminuint. La participació electoral de les eleccions catalanes al 2012 va ser superior a les eleccions a Corts celebrades al 2011. És a dir, la participació a les primeres va ser de 67,8%, mentre que la participació a les segones va ser de 65,2%. Aquest augment de participació s'ha vist consolidat a les eleccions catalanes de 2015, on s'ha arribat a un 74,9% de participació. Malgrat que les últimes eleccions al Parlament de Catalunya van ser excepcionals, i s'haurà d'esperar a d'altres eleccions per veure si aquesta tendència

10 KEDAR, «When Moderate Voters Prefer Extreme Parties: Policy Balancing in Parliamentary Election».

11 PÉREZ-NIEVES i FRAILE, «Is the Nationalist Vote Really Nationalist? Dual Voting in Catalonia, 1980-1999»; i RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya».

12 RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya», p. 39.

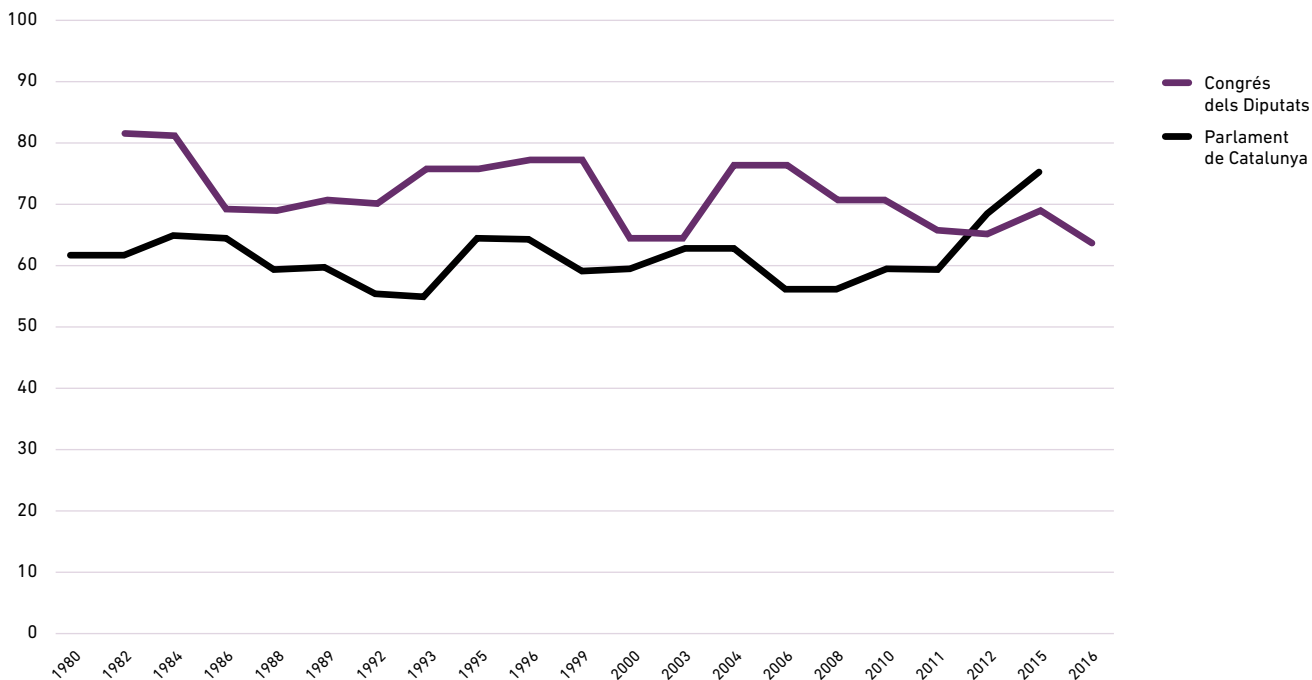
13 BALCELLS, «Es el voto nacionalista de proximidad o un voto de compensación? Una aproximación "espacial" al voto en dos dimensiones».

14 RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña».

L'abstenció a les eleccions al Parlament s'ha concentrat històricament en aquells votants que a les eleccions a Corts optaven pel PSC, i en menor mesura pel PP i per ICV-EUiA

Gràfic 1

Participació electoral segons nivell d'eleccions, 1980-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri d'interior.

es manté, sembla que l'abstenció diferencial s'està mitigant.

Per què aquesta distància ha disminuït? Segons les anteriors teories, pot ser perquè a) les institucions

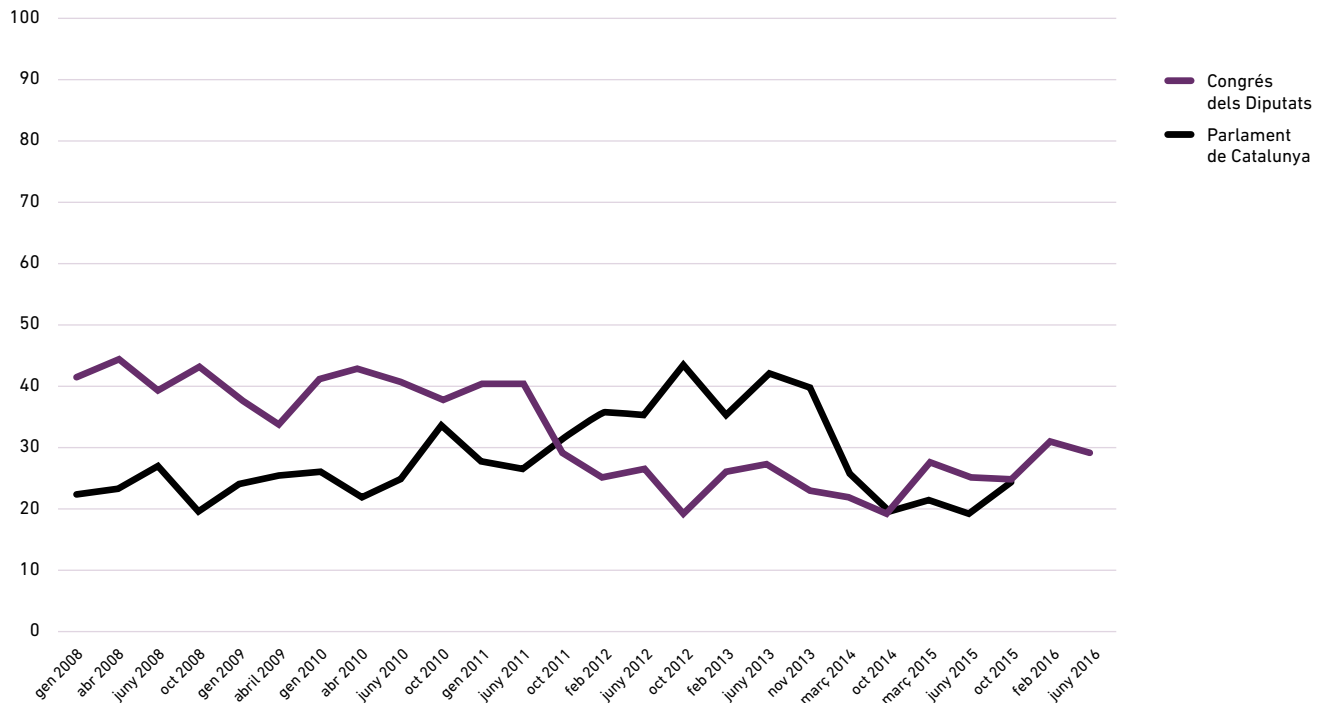
catalanes han passat de ser considerades de segon a primer ordre, o bé, perquè b) és el resultat d'una major proximitat dels votants catalans a l'oferta política, ja que al 2006 va entrar al sistema polític

català el partit Ciutadans, el qual es definia als manifestos fundacionals com un partit de centre-esquerra no catalanista. Aquest fet pot haver canalitzat una part de l'abstencionisme dual.

Els estudis han demostrat que, mentre que a les eleccions estatals ha estat més important la dimensió ideològica, a les eleccions al Parlament pren importància la dimensió nacional

Gràfic 2

Importància d'eleccions segons nivell , 2008-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió.

El gràfic 2 mostra que la reducció de l'abstencionisme diferencial i, per tant, l'augment de la participació a les eleccions catalanes pot estar més relacionat amb el creixement del grau d'importància dels comicis

al Parlament de Catalunya que amb l'increment de oferta política del sistema de partits català. Les dades mostren que des de 2010 la importància que la ciutadania dona a les eleccions al Parlament de Catalunya

ha anat augmentant, mentre que la importància de les eleccions al Congrés dels Diputats ha anat disminuint. A l'octubre del 2011, per primera vegada, la importància de les eleccions al Parlament de Catalunya supera

La diferència de participació entre les diferents eleccions ha anat disminuint. La participació electoral de les eleccions catalanes del 2012 va ser superior que la de les eleccions a Corts del 2011

Taula 1

Vot al Congrés dels Diputats a Catalunya, 1982-2016 (%)

	CiU	PSC	ERC	PP	ICV-EUiA/En Comú Podem	C's
1982	22.48	45.83	4.20	1.37	4.61	-
1986	32.00	41.00	2.67	11.40	3.91	-
1989	32.68	35.59	2.68	10.64	7.33	-
1993	31.81	34.87	5.10	17.04	7.46	-
1996	29.61	39.36	4.18	17.96	7.64	-
2000	28.79	34.13	5.64	22.79	3.54	-
2004	20.78	39.47	15.89	15.58	5.84	-
2008	20.93	45.39	7.83	16.40	4.92	-
2011	29.35	26.66	7.07	20.70	8.09	-
2015	15.08	15.69	15.99	11.12	24.74	13.05
2016	13.90	16.10	18.18	13.36	24.53	10.94

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri del Interior.

la del Congrés dels Diputats, amb un 31,5 i un 29,1% respectivament. Posteriorment, al 2012 s'arriba a tenir la diferència més acusada entre la importància que se li atorga a les eleccions catalanes (43%) davant les espanyoles (19,5%). No obstant, al 2016 la importància de les dues eleccions es manté equilibrat. Aquesta modificació de la importància de les eleccions catalanes pot estar associat a un canvi en el sentiment de pertinença nacional. D'aquesta

manera s'observa que existeix una correlació entre els dos fets. Mentre que el Baròmetre del Centre d'Estudis d'Opinió de l'octubre del 2010 mostra que un 45,1% de la població es considerava «tan català com espanyol», al 2016 només un 34,5% s'identifica amb aquest estament. En canvi, aquells que es consideren «només catalans» passen d'un 17,3% al 2010 a un 28,5% al 2016.¹⁵ També s'ha de

¹⁵ Les dades provenen del Baròmetre d'Opinió

tenir en compte que des del 2006 la mitjana de la identificació nacional subjectiva catalana ha augmentat, passant de 3,39 a 3,70 al 2016.¹⁶ En altres paraules, mentre que al 2006 la mitjana de la població se situava a «tan català com espanyol», al 2016 la mitjana es troba més a prop de «més català que espanyol». Tots aquests fets: la disminució de l'abstenció a Catalunya, l'augment de la importància del Parlament, i la major identificació de pertinença a Catalunya demostra que la disminució de l'abstencionisme dual s'explicaria més per un canvi en la importància de les eleccions al Parlament, que per l'augment en l'oferta política catalana.

Transferència de vot

Com hem explicat anteriorment, el vot dual es compon de dos elements: l'abstencionisme diferencial i la transferència de vot. En aquesta

Pública: primera onada de 2010 (555) i el Baròmetre d'Opinió Pública: segona onada 2016 (826).

¹⁶ Aquest número s'aconsegueix a partir de la realització de la mitjana entre les cinc categories, on «No-més espanyol» pren el valor d'1; «més espanyol que català» de 2; «tan català com espanyol» de 3; «més català que espanyol» de 4; i «només català» de 5

A l'octubre del 2011, per primera vegada, la importància de les eleccions al Parlament de Catalunya supera la del Congrés dels Diputats, amb un 31,5 i un 29,1% respectivament

Taula 2

Vot al Parlament de Catalunya, 1980-2015 (%)

	CiU	PSC	ERC	PP	ICV-EUiA/ Catalunya Sí que Es Pot	C's	CUP	Junts pel Sí	Solidaritat
1980	27.83	22.43	8.90	-	-	-	-	-	-
1984	46.80	30.11	4.41	7.70	-	-	-	-	-
1988	45.72	29.78	4.14	5.31	7.76	-	-	-	-
1992	46.19	27.55	7.96	5.97	6.50	-	-	-	-
1995	40.95	24.88	9.49	13.08	9.71	-	-	-	-
1999	37.70	37.85	8.67	9.51	2.51	-	-	-	-
2003	30.94	31.16	16.44	11.89	7.28	-	-	-	-
2006	31.52	26.82	14.03	10.65	9.52	3.03	-	-	-
2010	38.43	18.38	7.37	12.37	7.00	3.39	-	-	3.29
2012	30.70	14.43	13.70	12.97	9.89	7.56	3.47	-	-
2015	-	12.72	-	8.49	8.94	17.9	8.21	39.59	-

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri del Interior.

secció ens centrarem en el segon component. La transferència de vot es produeix quan els ciutadans opten per partits diferents depenent del nivell electoral. Tradicionalment, a Catalunya, s'observava que mentre CiU era el partit més votat a les eleccions al Parlament, el PSC-PSOE era el més votat a les eleccions a Corts. Aquest no ha estat l'únic vot dual —també ha existit el vot PP/CiU, o PSC/ICV-EUiA, però sí ha estat el més important.

Els resultats de les eleccions a Corts del 20 de desembre del 2015 i del 26 de juny de 2016 mostren que hi ha hagut un canvi en el comportament electoral dels catalans. Com s'observa a la taula 1, a les eleccions a Corts celebrades al 2011, CiU, per primera vegada, va ser la formació política que més percentatge de vot va acumular, mentre que el PSC, que havia ostentat el lideratge fins aleshores, havia perdut votants. A les eleccions a Corts celebrades al

2015 i al 2016, la formació líder va ser En Comú Podem; no obstant, no va ser la força més votada a les eleccions al Parlament de Catalunya. Com indica la taula 2, la formació política que ha obtingut més vots al Parlament de Catalunya ha estat CiU al 2012 i la coalició Junts pel Sí al 2015. El vot dual que s'havia produït amb anterioritat ja no existeix, però es descobreix que ha sorgit un nou vot dual. Les formacions polítiques que guanyaven al passat ja no ho

Un 12,7% dels que han manifestat que han votat En Comú Podem a les eleccions a Corts de 2016, a les anterior eleccions al Parlament de Catalunya havien votat Junts pel Sí i un 6,5 la CUP

Taula 3

Creuament entre record de vot al Congrés dels Diputats 2016 i Parlament de Catalunya, 2015 (% en columnes)

		Record de vot al Congrés dels Diputats							
	En Comú Podem	ERC	PSC	CiU	C's	PP	Altres	No votarà	NS/NC
Junts pel Sí	12.7	89.3	2.40	95.00	2.60	4.20	11.10	14.00	17.20
C's	0.70	0.00	1.80	0.00	78.20	6.90	0.00	4.70	3.50
PSC	1.00	0.00	81.10	0.70	1.30	2.80	1.10	0.70	3.50
Catalunya Sí que Es Pot	70.9	1.00	2.40	0.00	1.30	1.40	5.60	2.70	7.10
PP	0.00	0.00	0.60	0.00	3.80	65.30	0.00	0.70	0.50
CUP	6.50	7.00	1.20	0.70	0.00	0.00	8.90	10.70	3.50
Altres	2.00	0.30	0.00	0.70	3.80	2.80	61.10	3.30	4.00
No votarà	1.60	0.30	3.60	2.20	5.10	9.70	3.30	50.70	5.10
NS/NC	4.60	2.00	7.10	0.70	3.80	6.90	8.90	12.70	55.60

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri del Interior.

fan, malgrat tot, els catalans mantenen encara un comportament molt diferent segons el tipus d'eleccions que se celebren.

A la taula 3 es mostren els creuaments entre el record de vot de les últimes eleccions a Corts i el record de vot a les últimes eleccions al Parlament català. Es pot observar que En Comú Podem assumeix el rol aglutinador del vot dual. La taula mostra que un 12,7% dels que han

manifestat haver votat En Comú Podem a les eleccions a Corts de 2016, a les anterior eleccions al Parlament de Catalunya havien votat Junts pel Sí. També, un 6,5% dels votants d'En Comú Podem a les a Corts havien votat la CUP. Només un 70,9% són antics votants de Catalunya Sí que es Pot. Per tant, encara s'observa que existeix aquesta dualitat al vot i s'intueix que els ciutadans no només voten tenint en compte l'eix nacional, sinó que

d'altres factors també intervenen a l'hora de decidir-lo.

Cal tenir en compte que Junts pel Sí és una formació política conjuntural creada expressament per presentar-se a les eleccions que es van definir com a plebiscitàries. També, el sorgiment de nous partits al sistema polític espanyol, com Podem —o En Comú Podem—, pot incrementar la volatilitat causada per l'entrada de nous partits polítics, i això també

Ha sorgit el nou votant dual: aquell que s'absté a les eleccions a Corts i només vota a les eleccions al Parlament de Catalunya

pot generar un sistema de partits inestable.¹⁷ Només amb la repetició d'eleccions tant espanyoles com catalanes es podrà saber si aquest comportament és el final d'un procés de canvi, o encara es tracta d'un procés de transició.

Com són els nous votants duals? Perfil sociodemogràfic

Creuant el record de vot de les eleccions a Corts i al Parlament es pot conèixer el perfil dels electors que declaren haver realitzat una abstenció diferencial o un vot dual.¹⁸ En aquesta secció ens centrarem en descriure el perfil d'aquests dos tipus d'electors.

Estudis anteriors mostraven que els abstencionistes diferencials es concentraven majoritàriament entre els electors joves, nascuts fora de Catalunya i que no havien completat els estudis primaris.¹⁹ El canvi que

s'ha produït sobre la importància de les eleccions, és a dir, el fet que als últims anys una majoria de la població considerés les eleccions al Parlament més importants que les eleccions al Congrés, pot haver provocat una dualitat en el perfil de l'abstencionista diferencial. D'una banda, existeix el votant dual tradicional: aquell que vota a les eleccions a Corts i no a les eleccions al Parlament; d'una altra banda, ha sorgit el nou votant dual: aquell que s'absté a les eleccions a Corts, i només vota a les eleccions al Parlament de Catalunya. El volum de ciutadans que manifesten que s'han abstingut a les eleccions al Congrés dels Diputats, que anteriorment havien votat a les eleccions al Parlament, és lleugerament superior (4,6%) a aquells que declaren que s'han abstingut a les eleccions al Parlament i han votat al Congrés dels Diputats (2,2%).²⁰ A la taula 3 es pot observar que d'aquells que es van abstenir al Congrés, un 14% van

votar Junts pel Sí, i un 10% la CUP. Per tant, no s'ha de descartar que pugui existir un nou perfil d'abstencionista diferencial. Els abstencionistes diferencials tradicionals, és a dir, aquells votants que revelen que no havien participat a les eleccions al Parlament de Catalunya, havien votat En Comú Podem (9,1%) i PSC-PSOE (4,5%) a les eleccions a Corts.

Si dividim els abstencionistes diferencials entre els nous —aquells que s'abstenen al Congrés— i els tradicionals —aquells que s'abstenen al Parlament— s'observa als gràfics 3 i 4 que tenen un perfil diferent. Els nous abstencionistes diferencials es defineixen en major mesura com a «més catalans que espanyols» o «només catalans». En canvi, els tradicionals, es concentren en «tan catalans com espanyols». També canvia lleugerament la ubicació ideològica en l'eix esquerra/dreta. Mentre els nous abstencionistes es troben més escorats en posicions d'esquerra o extrema esquerra, els tradicionals es concentren en posicions d'esquerra o centre. Per tant, s'evidencia un canvi en el perfil d'abstencionista diferencial que fins ara dominava. Tot i així,

17 POWELL i TUCKEL, «Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches».

18 És probable que aquests percentatges siguin mínims, ja que molta gent a vegades no revela el seu vot.

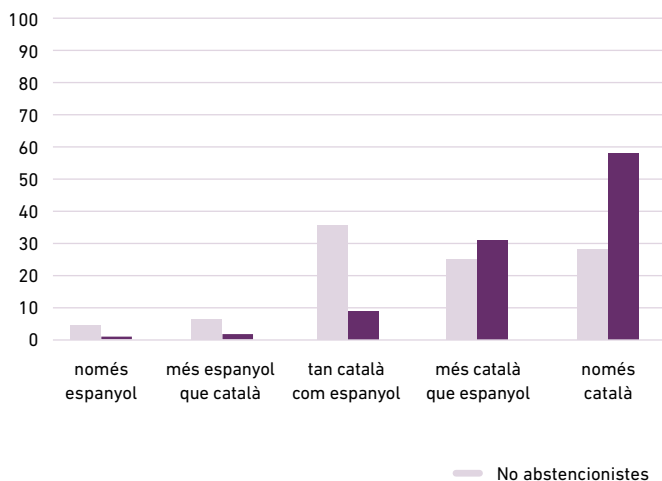
19 RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña», p. 78-79.

20 En estudis posteriors, amb altres estudis demoscòpics, s'hauria de precisar més aquesta dada, ja que hi ha diferents motius pels quals els ciutadans es poden abstenir. Només s'haurien de tenir en compte motius polítics i no motius burocràtics.

D'aquells que es van abstenir a les eleccions al Congrés de 2016, un 14% van votar Junts pel Sí i un 10% la CUP

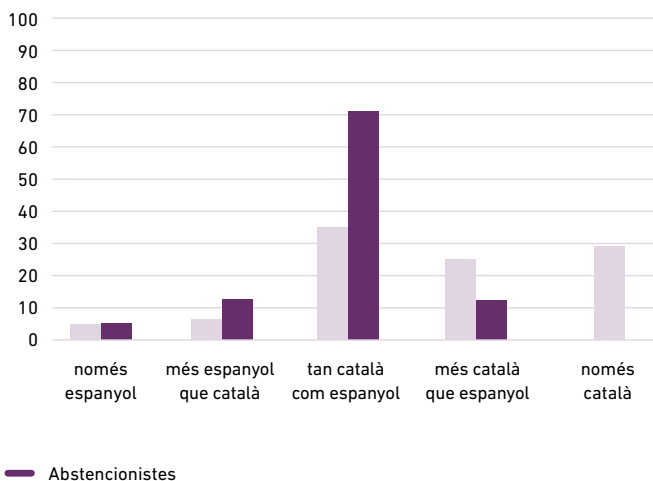
Gràfic 3.1

Identitat nacional subjectiva per nous abstencionistes, 2016 (%)

Gràfic 3.2

Identitat nacional subjectiva per abstencionistes tradicionals, 2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió. S'ha utilitzat la fusió de dos Baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió realitzats després del 20 de desembre de 2015: Baròmetre d'Opinió Pública: primera (816) i segona onada (826) de 2016.

aquests resultats s'han de prendre amb cautela, ja que aquest fet s'haurà d'estudiar, amb més casos, de manera longitudinal i amb més profunditat.

Per descriure aquells electors que han realitzat un vot dual ens centrarem en aquells ciutadans que hagin votat Junts pel Sí a les últimes eleccions al Parlament de Catalunya

i En Comú Podem als últims comicis celebrats el passat 26 de juny.²¹

Estudis previs mostraven que els antics votants duals s'ubicaven més a la

dreta que aquells que només votaven el PSC.²² El perfil de votant dual en l'espectre ideològic era un ciutadà més proper a CiU que al PSC, els quals normalment s'abstienien a les eleccions catalanes. En canvi, el perfil del nou votant dual sembla que ha canviat en l'eix ideològic. Els nous votants duals s'ubiquen més a l'esquerra que

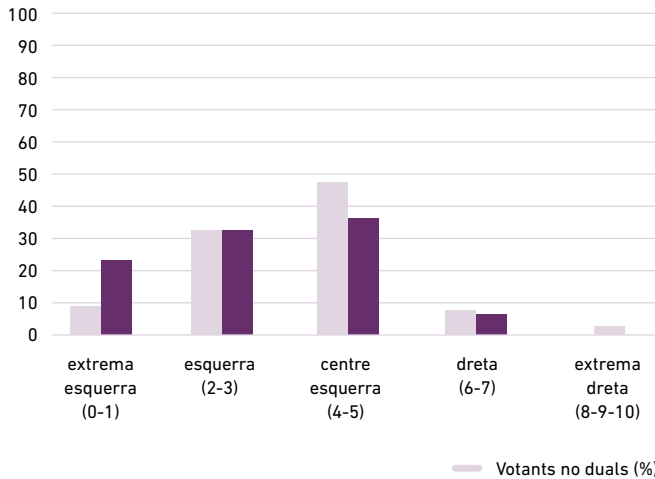
²¹ S'ha de ser conscient que les últimes eleccions al parlament català van ser unes eleccions excepcionals, ja que gran part de la població va considerar que van ser unes eleccions plebiscitàries, per això hem d'anar en compte a l'hora d'interpretar els resultats.

²² RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya».

Els nous abstencionistes diferencials es defineixen en major mesura com a «més catalans que espanyols» o «només catalans». Els tradicionals, es concentren en «tan catalans com espanyols»

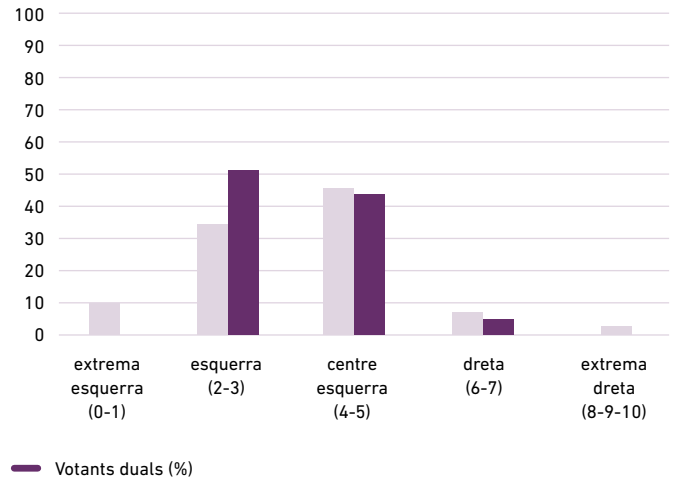
Gràfic 4.1

Autoubicació ideològica per nous abstencionistes, 2016 (%)

Gràfic 4.2

Autoubicació ideològica per abstencionistes tradicionals, 2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió. S'ha utilitzat la fusió de dos Baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió realitzats després del 20 de desembre de 2015: Baròmetre d'Opinió Pública: primera (816) i segona onada (826) de 2016.

aquells que no emeten un vot dual — veure gràfic 5.1. Això s'explica perquè aquells que a les eleccions a Corts voten En Comú Podem i a les eleccions al Parlament Junts pel Sí, poden simpatitzar amb posicions més d'esquerra que els anterior votants duals, els quals eren més pròxims a CiU.

Els votants duals tradicionals majoritàriament havien nascut a Catalun-

ya i tenien amplis coneixement de català.²³ S'establia, així, que aquells que votaven CiU/PSC eren els que es consideraven més catalans que els que votaven sempre PSC. La lògica d'aquest estudi era que aquells que emetien el vot dual a PSC i a CiU,

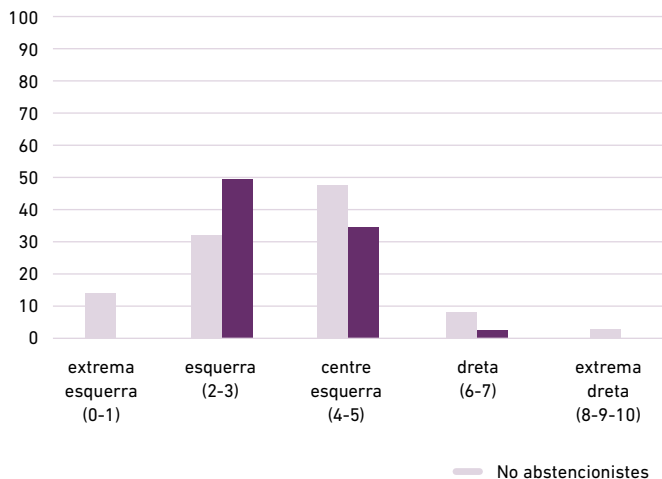
²³ RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña».

eren ciutadans que havien desenvolupat lligams envers Catalunya. El que s'observa al gràfic 5.2, és que aquells votants duals de Junts pel Sí/En Comú Podem tenen posicions més catalanistes que els votants no duals, i possiblement que els antic votants duals. Per tant, aquests es troben principalment a la categoria de «tan català com espanyol» o a «més catalans que espanyols»

Mentre els nous abstencionistes es troben més escorats en posicions d'esquerra o extrema esquerra, els tradicionals es concentren en posicions d'esquerra o centre

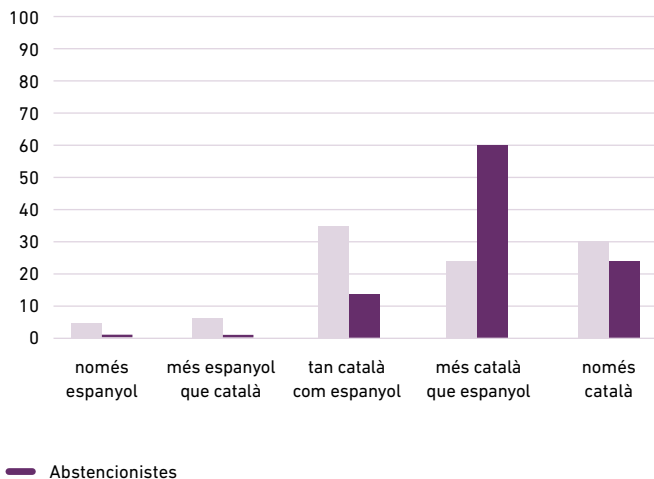
Gràfic 5.1

Autoubicació ideològica, 2016 (%)

Gràfic 5.2

Identitat nacional subjectiva, 2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió. S'ha utilitzat la fusió de dos Baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió realitzats després del 20 de desembre de 2015: Baròmetre d'Opinió Pública: primera (816) i segona onada (826) de 2016.

i, fins i tot es concentren amb un percentatge gens menyspreable a la categoria «només catalans».

En el cas de l'educació, la llengua o l'edat, els nous votants duals (Junts pel Sí/En Comú Podem) segueixen el mateix perfil dels votants duals tradicionals (CiU/PSC). Les anteriors anàlisis mostraven que aquells que eren votants duals (CiU/PSC) es

trobaven majoritàriament en la franja d'edat de 30 anys, nascuts a Catalunya, amb el títol de graduat escolar o superior i sabien escriure en català.²⁴

En el cas del nous votants duals, podem veure als gràfics 6.1, 6.2 i 6.3 que majoritàriament han assolit educació secundària, tenen entre 35

i 49 anys i declaren que el català és la seva llengua pròpia. D'una altra banda, com s'havia indicat pels antics votants duals (CiU/PSC),²⁵ s'observa al gràfic 6.4 que valorar positivament la gestió de la Generalitat també facilita que emetin un vot dual (Junts pel Sí/En Comú Podem).²⁶

²⁴ RIBA, «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña».

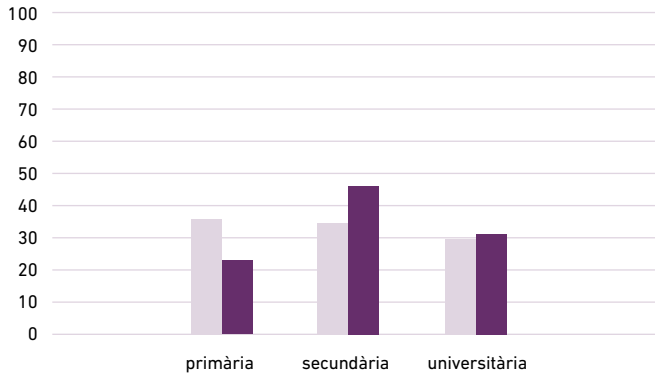
²⁵ RIERA, «L'evolució del vot dual a Catalunya».

²⁶ Els Baròmetres analitzats els hi manca una pre-

Aquell ciutadà que votava PSC a les eleccions a Corts, però CiU a les catalanes, gairebé ha desaparegut

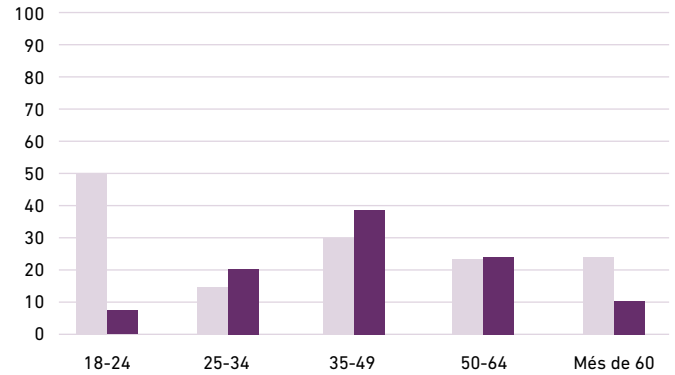
Gràfic 6.1

Nivell educatiu segons tipus de votant, 2016 (%)

Gràfic 6.2

Edat segons tipus de votant, 2016 (%)

— Votants no duals (%) — Votants duals (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió. S'ha utilitzat la fusió de dos Baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió realitzats després del 20 de desembre de 2015: Baròmetre d'Opinió Pública: primera (816) i segona onada (826) de 2016.

Conclusió

El comportament dual ha estat una de les característiques més definitòries del sistema polític català, i una constant des de les primeres eleccions democràtiques celebrades al 1980. Els ciutadans votaven formacions

polítiques diferents segons el nivell electoral. Això tenia una sèrie d'impli-cacions: CiU era el partit més votat a les eleccions catalanes i el PSC a les eleccions a Corts. Tant el sistema de partits català com l'espanyol han patit molts canvis els últims anys a causa de les tensions territorials i les crisis econòmiques, provocant un canvi en el sistema de partits i en el comporta-ment electoral dels catalans.

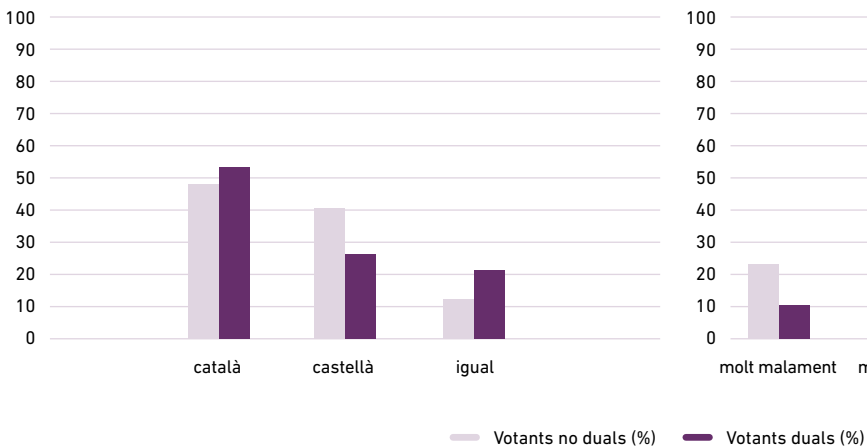
L'abstenció diferencial, és a dir, la diferència de participació entre les eleccions catalanes i espanyoles s'ha reduït. No obstant, ha canviat el perfil d'abstencionista diferencial. Anteriorment, aquests es caracteritzaven per ser electors que participaven als comicis a Corts, però no als autonòmics; ara sembla que ha sorgit un nou abstencionis-ta diferencial, el qual participa a

gunta específica sobre candidats a presidir el Govern espanyol o de gestió del Govern espanyol.

Només amb la repetició d'eleccions tant espanyoles com catalanes es podrà saber si aquest comportament és el final d'un procés de canvi o encara es tracta d'un procés de transició

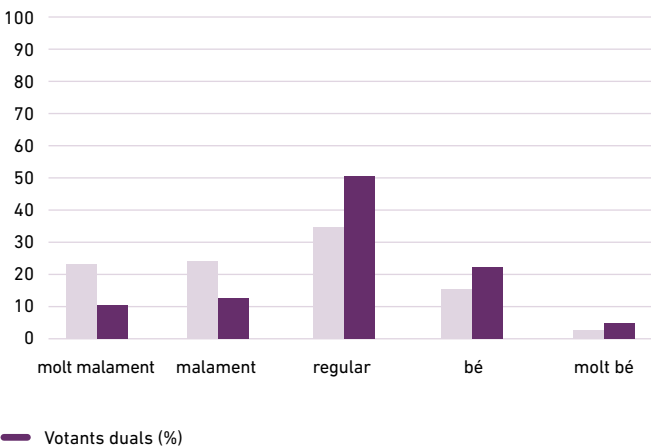
Gràfic 6.3

Llengua pròpia segons tipus de votant, 2016 (%)

Gràfic 6.4

Valoració de la gestió de la Generalitat de Catalunya segons tipus de votant, 2016 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis d'Opinió. S'ha utilitzat la fusió de dos Baròmetres del Centre d'Estudis d'Opinió realitzats després del 20 de desembre de 2015: Baròmetre d'Opinió Pública: primera (816) i segona onada (826) de 2016.

les eleccions catalanes, però no a Corts. Pel que fa a la transferència de vot, el vot dual tradicional, aquell ciutadà que votava PSC-PSOE a les eleccions a Corts, però CiU a les catalanes, gairebé ha desaparegut. Tanmateix, encara existeix un vot dual. El vot dual s'ha transformat i actualment s'observa que hi ha certs electors que opten per la formació política d'En Comú Podem a les eleccions a Corts, mentre voten

la coalició Junts pel Sí en les eleccions al Parlament.

Tot i que s'observen aquests canvis al comportament electoral català, s'ha d'anar amb prudència a l'hora d'extreure conclusions, ja que les últimes eleccions al Parlament, van gaudir d'un context especial i per molta ciutadania van ser considerades unes eleccions plebiscitàries. Amb la repetició d'eleccions es podrà saber

si aquest comportament és una tendència estable o si encara pot variar els propers anys. A més a més, la generació de noves enquestes i noves anàlisis en profunditat poden aportar llum sobre el nou perfil d'abstencionista dual i dels electors que manera emeten un vot dual. ■

■ Bibliografia

BALCELLS, Laia. «¿Es el voto nacionalista de proximidad o un voto de compensación? Una nueva aproximación "espacial" al voto en dos dimensiones». A *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 16. p. 61-88, 2007.

KEDAR, Orit. «When Moderate Voters Prefer Extreme Parties: Policy Balancing in Parliamentary Election». A *American Political Science Review*, núm. 99, p. 185-199, 2005.

LAGO, Ignacio. «Identidades duales y abstención diferencial en las Comunidades Autónomas: Los casos de Cataluña, Galicia y País Vasco». A *Dereito*, núm. 9(2), p. 156-176, 2000.

MONTERO, José Ramón i FONT, Joan. «El voto dual en Cataluña: lealtad y transferencia de votos en las Elecciones Autonómicas». A *Revista de Estudios Políticos*, núm. 73, p. 7-34, 1991.

PÉREZ-NIEVAS, Santiago. i FRAILE, Marta. «Is the Nationalist Vote Really Nationalist? Dual Voting in Catalonia 1980-1999». Estudios/ Working Papers, núm. 147. Madrid: CEACS, 2000.

POWELL, Eleanor Neff i TUCKER, Joshua A. «Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches». A *British Journal of Political Science*, núm. 44(1), p.123-147, 2013.

REIF, Karlheinz i SCHMITT, Hermann. «Nine Second-Order National Elections — A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results». A *European Journal of Political Research*, núm. 8, p. 3-44, 1980.

RIBA, Clara. «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña». A *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 91. p. 59-88, 2000.

RIERA, Pedro. «L'evolució del vot dual a Catalunya». Working Paper núm. 278. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009.

full de càlcul

La sobreeducació en relació a l'ocupació: una forma de precarietat laboral prèvia a la crisi

vista prèvia >

Quan parlem de sobreeducació, a tots ens vénen al cap els moments més durs de la crisi econòmica, quan era molt comú que les persones desocupades amaguessin titulacions acadèmiques dels seus currículums per intentar accedir a un lloc de treball per sota de la seva qualificació. Però la sobreeducació és molt més que una conseqüència d'una estratègia per trobar feina. És un fenomen estructural del mercat laboral espanyol i català provocat per la manca de llocs de treball qualificats.

Queralt Capsada

Investigadora postdoctoral del Robert Owen Centre for Educational Change de la University of Glasgow

queralt.capsada-munsech@glasgow.ac.uk

Des de l'inici de la crisi econòmica del 2008 les notícies entorn del mercat de treball s'han centrat en la pèrdua de llocs de treball i l'augment de la taxa d'atur, ja que la pèrdua de feina remunerada comporta una sèrie de conseqüències negatives tant a nivell econòmic com psicològic, especialment pels col·lectius més vulnerables.

No obstant això, el fet de seguir tenint una feina no assegura que aquesta sigui de qualitat. Moltes persones segueixen ocupades però ho fan en llocs de treball amb un sou inferior al que tenien, treballant menys hores de les que desitgen —a temps parcial— o ocupats en una posició en la qual no poden utilitzar tots els seus coneixements i competències. Totes aquestes són formes de precarietat laboral, essent la darrera la que fa referència al tema que ens ocupa en aquest article: el de la sobreeducació en relació a l'ocupació.

Encara que es podria pensar que la sobreeducació en relació a l'ocupació és un fenomen temporal i minoritari fruit del procés d'ajustament entre l'oferta i la demanda del mercat de treball, les dades per Catalunya

i l'Estat espanyol mostren que és una forma d'ocupació més estable del que desitjaríem i que afecta a diferents col·lectius. Tot i que la crisi econòmica ha accentuat el seu creixement, la sobreeducació en el mercat de treball espanyol i català ja es trobava present abans del 2008.

La intenció d'aquest article és descriure l'evolució del fenomen de la sobreeducació al llarg de l'última dècada a Catalunya i l'Estat espanyol, tot explorant algunes de les característiques que ens ajuden a identificar quines són les persones que es troben més afectades per aquest tipus de fenomen.

Què entenem per sobreeducació i com sorgeix?

El terme sobreeducació —*overeducation*, pel terme procedent de l'anglès— identifica aquelles persones que tenen un nivell educatiu superior al que es requereix per desenvolupar de forma satisfactòria la feina en la qual estan ocupades. Per tant, ens referim a la sobreeducació en relació a l'ocupació. El fenomen de la sobreeducació en relació a l'ocupació va començar a prendre interès durant

la dècada de 1970 als EUA a causa del creixent nombre de graduats universitaris que entraven al mercat de treball i la preocupació sobre si el mercat de treball seria capaç d'oferir un nombre suficient de posicions qualificades per a tots ells.¹

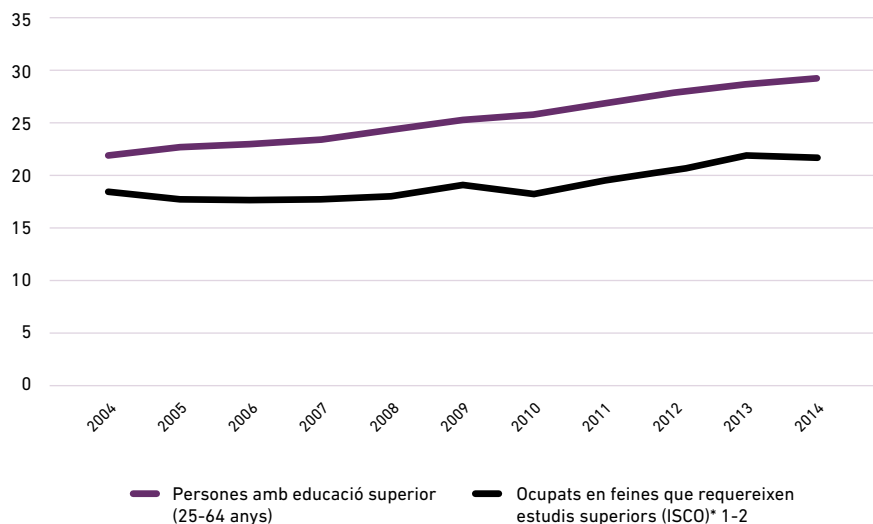
La majoria dels països europeus també han experimentat al llarg de les últimes dècades un augment tant quantitatiu com qualitatiu de les persones amb estudis superiors. No obstant això, no totes es troben ocupades en posicions per les quals es requereix d'un alt nivell de formació, ja que el nombre de llocs de treball altament qualificats no sempre s'equiparen al nombre de treballadors amb estudis superiors disposats a treballar. Tal com mostra el gràfic 1, durant l'última dècada el nombre de persones amb estudis superiors ha augmentat paulatinament als països de la UE, mentre que la proporció de persones ocupades en posicions qualificades per les quals se solen requerir estudis superiors s'ha mantingut per sota. La tendèn-

1 FREEMAN, *The Overeducated American*; i RUMBERGER, «The Rising Incidence of Overeducation in the U.S. Labor Market».

Avui en dia el fet de tenir una titulació superior no és garantia de tenir una ocupació de qualitat com ho podia ser en dècades anteriors

Gràfic 1

Població amb educació superior i dels ocupats en posicions altament qualificades, 2004-2014 (% mitjana EU28)

ISCO: International Standard Classification of Occupations [Classificació Internacional Uniforme d'Ocupacions]

Font: Elaboració pròpia, a partir d'Eurostat.

cia dels dos fenòmens sembla seguir camins cada vegada més allunyats, ja que mentre la proporció de persones amb estudis superiors continua augmentat, la proporció d'aquelles que estan ocupades en posicions qualificades es va estancant. Part d'aquest estancament probablement

ve explicat per la davallada dels llocs de treball en general a causa de la crisi econòmica.

Catalunya no resta al marge d'aquesta tendència. Mentre que les generacions que van estudiar durant el franquisme van tenir menys oportunitats

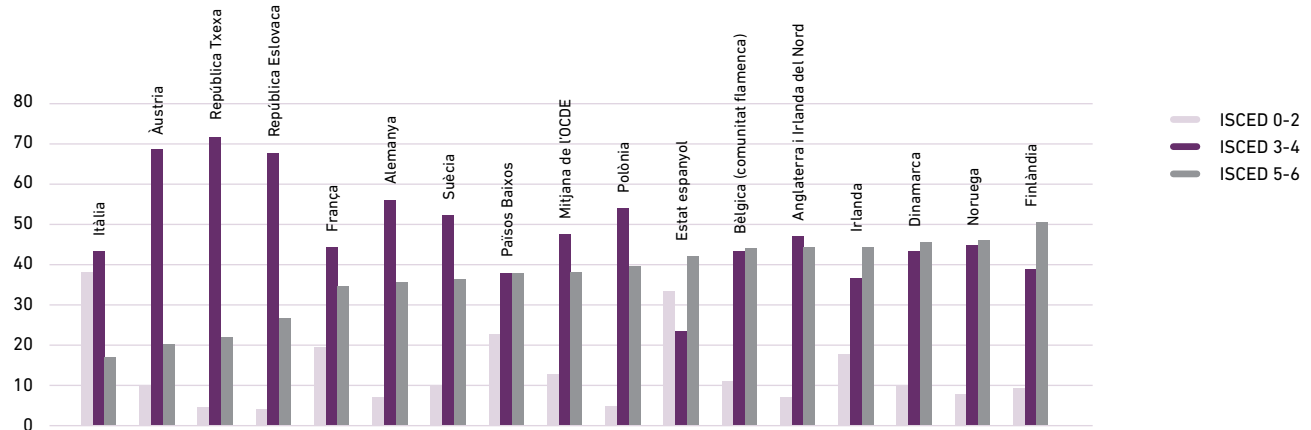
educatives que les generacions que han viscut l'expansió educativa de finals del segle XX i inicis del XXI, avui en dia el fet de tenir una titulació superior no és garantia de tenir una ocupació de qualitat com ho podia ser en dècades anteriors.

No obstant això, si ens plantejem quins són els motius pels quals algunes persones poden estar ocupades en posicions per les quals estan sobreeducades se'ns presenten dues possibilitats: o bé perquè hi ha massa persones amb estudis elevats —el que es coneix com «excés de graduats universitaris»—, o bé perquè hi ha pocs llocs de treball que requereixen de treballadors amb alts nivells educatius. Els gràfics 2 i 3 a continuació mostren una comparativa de diferents països europeus pel que fa al nivell educatiu dels seus assalariats i el percentatge de treballadors ocupats en feines altament qualificades —requereixen estudis superiors— i elementals —requereixen estudis primaris. Si ens fixem en el cas de l'Estat espanyol, veiem que el percentatge d'assalariats amb un nivell d'estudis superiors es troba lleugerament per sobre de la mitjana de l'OCDE. Però quan

La sobreeducació es produeix perquè hi ha massa persones amb estudis elevats o bé perquè hi ha pocs llocs de treball que requereixen de treballadors amb alts nivells educatius

Gràfic 2

Nivell educatiu de la població assalariada de 25-64 anys, 2013 (%)

ISCED: International Standard Classification of Education [Classificació estandarditzada dels nivells educatius]

Font: Elaboració pròpia, a partir de Programa per l'Evaluació Internacional de les Competències dels Adults (OCDE).

ens fixem en les posicions on estan ocupats aquests assalariats veiem que l'Estat espanyol destaca entre el grup de països europeus per ser el que mostra un major percentatge d'ocupats en llocs de treball elementals. D'aquesta manera, sembla que part del sorgiment de la sobreeducació pot venir per la manca de llocs de treball que requereixen persones amb alts nivells de qualificació, i no només per un «excés» de persones amb estudis superiors. De fet, no

està de més destacar la situació presentada pels països escandinaus —Dinamarca, Finlàndia, Noruega i Suècia— als gràfics 2 i 3, els quals combinen alts nivells de graduats universitaris amb els percentatges més alts de persones ocupades en posicions qualificades.

Com mesurar la sobreeducació?

La sobreeducació no és un concepte fàcilment mesurable. Existeix un

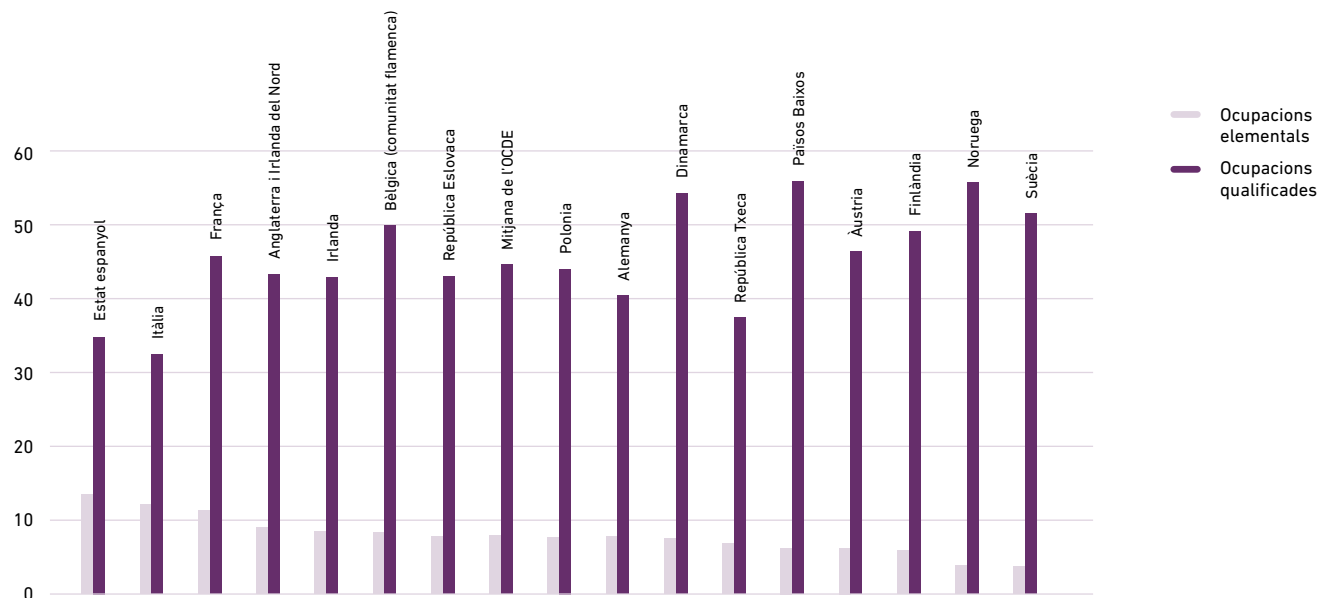
ampli debat sobre les diferents formes de mesurar-la i els avantatges i inconvenients de cada tipus d'indicador.² Els principals indicadors es divideixen en dos grups: els subjectius i els objectius. Mentre que els indicadors subjectius es construeixen a partir de preguntes efectuades en enquestes als ocupats sobre com

² HARTOG, «Over-education and earnings: where are we, where should we go?»; i VERHAEST i OMEY, «The Impact of Overeducation and its Measurement».

El percentatge d'assalariats de l'Estat espanyol amb un nivell d'estudis superiors es troba lleugerament per sobre de la mitjana de l'OCDE

Gràfic 3

Treballadors en ocupacions elementals i qualificades, 2013 (%)

Font: Elaboració pròpia, a partir de Programa per l'Evaluació Internacional de les Competències dels Adults (OCDE).

consideren d'adequat el seu nivell educatiu en relació a la seva ocupació principal, els indicadors objectius es basen en la comparació del nivell educatiu del treballador en relació al que es considera necessari segons classificacions estandarditzades a nivell internacional o estatal.

A causa de les limitacions presentades per la disponibilitat i comparabilitat de dades entre Catalunya i l'Estat espanyol el més actualitzades possible, en aquest article es mesura la sobreeducació en relació a l'ocupació a partir d'una mesura objectiva comparant el nivell educatiu i el grup

ocupacional³ de les persones que participen a l'Enquesta de Població

³ La informació anonimitzada de l'Enquesta de Població Activa només proporciona el grup ocupacional a un dígit segons la Classificació Internacional Uniforme d'Ocupacions [ISCO, de l'anglès International Standard Classification of Occupations] de l'Organització Mundial del Treball. De forma que cada ocupació inclou feines molt diverses, fent que l'indicador utilitzat en aquest article no sigui tan acurat com seria desitjable.

En el cas espanyol, la sobreeducació ve per la manca de llocs de treball que requereixen persones amb alts nivells de qualificació, i no només per un «excés» de persones amb estudis superiors

Taula 1

Correspondència entre nivells ocupacionals i educatius segons el nivell d'adequació

	Sense estudis (ISCED 0)	Estudis primaris (ISCED 1)	Estudis secundaris (ISCED 2)	Batxillerat o Cicles Formatius (ISCED 3)	Estudis universitaris (ISCED 5-6)
Directors i gerents (ISCO 1)	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat
Tècnics i professionals superiors (ISCO 2)	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat
Tècnics i professionals intermedis (ISCO 3)	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat
Comptables, administratius (ISCO 4)	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat	Adequat	Sobreeducat
Treballadors de serveis (ISCO 5)	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat	Adequat	Sobreeducat
Treballadors qualificats agrícoles (ISCO 6)	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat	Sobreeducat	Sobreeducat
Treballadors qualificats indústria (ISCO 7)	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat	Sobreeducat	Sobreeducat
Operaris (ISCO 8)	Sotaeducat	Sotaeducat	Adequat	Sobreeducat	Sobreeducat
Ocupacions elementals (ISCO 9)	Adequat	Adequat	Sobreeducat	Sobreeducat	Sobreeducat

ISCO: International Standard Classification of Occupations (Classificació Internacional Uniforme d'Ocupacions).

ISCED: International Standard Classification of Education (Classificació estandarditzada dels nivells educatius).

Font: Elaboració pròpia.

Activa (EPA) des del primer trimestre del 2005 fins al segon trimestre del 2016. La taula 1 mostra com es classifiquen en aquest article les persones ocupades segons la relació entre el seu nivell d'estudis i la seva ocupació. Per exemple, si ens centrem en la columna d'estudis universitaris veurem que només aquelles persones ocupades en posicions de direcció, gerència, tècnics o profes-

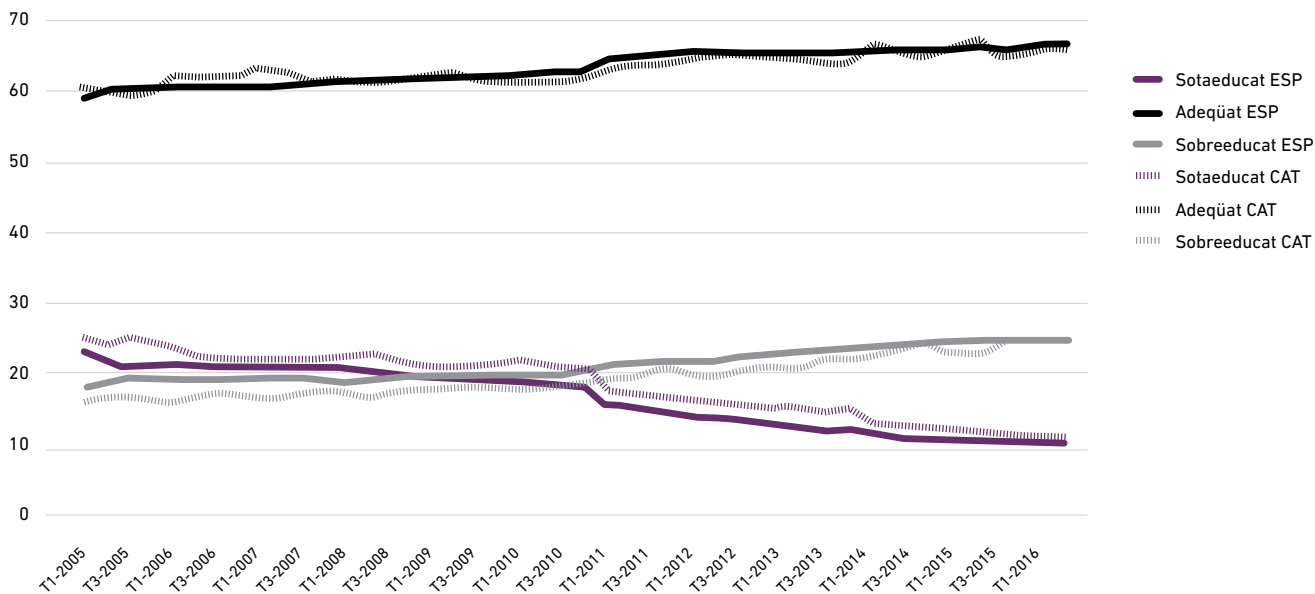
sionals superiors o intermedis estan considerats com a adequadament ocupats, mentre que si es troben ocupats en la resta d'ocupacions — comptables, administratius, treballadors de serveis...— es consideren com a sobreeducats en relació a la seva ocupació. Cal comentar que en el cas dels grups ocupacionals de directors i gerents i dels tècnics i professionals intermedis existeix

una varietat molt àmplia de feines, algunes de les quals poden requerir d'estudis superiors, mentre que d'altres no. Per tant, la mesura de sobreeducació que es presenta aquí és més aviat poc restrictiva i tendirà a minimitzar el fenomen enlloc de sobreestimar-lo.

Tant a l'Estat espanyol com a Catalunya els joves són els que presenten un major percentatge de sobreeducació

Gràfic 4

Nivell d'ajustament entre l'educació i l'ocupació a Catalunya i l'Estat espanyol, 2005-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

L'evolució de la sobreeducació a Catalunya i a l'Estat espanyol

Tot i que podríem pensar que el fenomen de la sobreeducació ha aparegut fruit de la crisi econòmica, les dades mostren que aquest no és el cas. El gràfic 4 presenta l'evolució del nombre de persones ocupades

segons el seu nivell d'ajustament entre el seu nivell educatiu i aquell requerit formalment a la seva feina. Tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, la gran majoria de la població ocupada —entre el 60 i el 65%— ho està en un lloc de treball que es correspon amb la seva ocupació. De fet, la proporció de persones

ocupades de forma «adequada» pel que fa al seu nivell educatiu ha augmentat durant els últims anys i, especialment, des de l'inici del 2011. No obstant això, aquest augment ha anat acompanyat també per un increment de les persones ocupades en una posició per la qual estan sobreeducades. A Catalunya, a l'inici del

Cada vegada més, la sobreeducació sembla que està afectant també a treballadors que estan a la meitat i fins i tot al final de la seva carrera professional

període estudiat el percentatge de persones sobreeducades en relació a la seva ocupació era d'un 16% el qual no ha deixat d'augmentar fins arribar al voltant del 23% a l'inici del 2016.

Cal comentar, però, que aquest augment en termes percentuals ha estat en detriment del nombre de persones sotaeducades. Encara que la disminució de persones que estan ocupant un lloc de treball pel qual no presenten el nivell educatiu necessari sembla desitjable cal tenir en compte que les persones d'edats més avançades que treballen en el mercat de treball català i espanyol van tenir menys oportunitats educatives i, per tant, el seu nivell formal d'educació és inferior al de les generacions més joves. No obstant, això no significa que tots ells no estiguessin capacitats per ocupar la seva posició en el mercat de treball, ja que potser tenien les competències i coneixements adequats però no gaudien de cap credencial educativa formal. Igualment, aquest fenomen no és aliè a la crisi econòmica i a l'augment de la taxa d'atur, ja que part de la reducció del nombre de sotaeducats pot venir explicada per la transició a la

prejubilació o a l'atur de part dels treballadors d'edat més avançada.

No s'observen diferències destacables en l'evolució de l'ajustament entre l'educació i l'ocupació entre Catalunya i l'Estat espanyol. Mentre que el percentatge de sotaeducats era superior a Catalunya a l'inici del període i el de sobreeducats inferior al de l'Estat espanyol, aquestes diferències s'han vist anul·lades amb el pas dels trimestres.

A qui afecta més la sobreeducació?

Tot i que la proporció de persones sobreeducades ha augmentat en els darrers anys tant a Catalunya com a l'Estat espanyol aquest augment no ha afectat per igual a tots els col·lectius. Si centrem l'atenció exclusivament en aquelles persones que estan sobreeducades en relació a la seva ocupació podem destacar dues característiques que ens ajuden a identificar diferents patrons: l'edat i el sexe. Característiques del mercat de treball com el sector d'activitat de l'empresa i el tipus de contracte laboral també ens ajuden a diferenciar diversos grups dins del col·lectiu de sobreeducats.

Començant per les diferències segons l'edat de les persones, podem dir que tradicionalment s'ha associat el fenomen de la sobreeducació al col·lectiu jove.⁴ Primer de tot, perquè el fet d'estar efectuant la transició de l'educació al mercat de treball per primera vegada fa que tinguin un desconeixement major d'aquest, falta d'experiència o de contactes, situacions que poden facilitar la situació de sobreeducació en relació a l'ocupació durant un temps. Un segon motiu és perquè al no tenir referències de treball prèvies alguns empresaris prefereixen ocupar els joves en posicions per les quals estan sobreeducats per tal d'utilitzar-ho com a període de prova, alhora que es sol pagar un salari inferior.

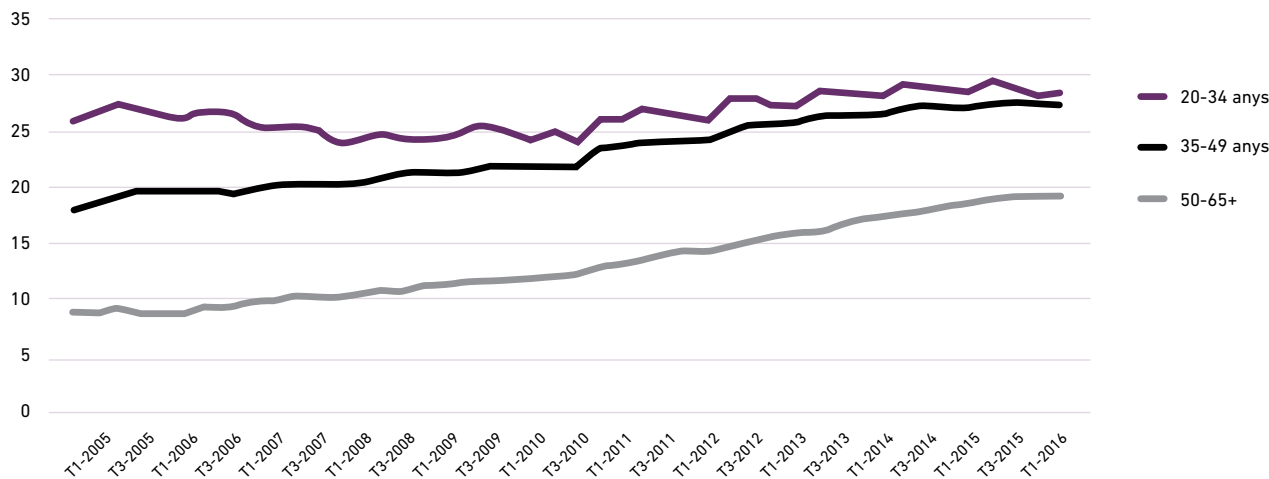
Els gràfics 5 i 6 mostren l'evolució del percentatge de sobreeducats per tres grups d'edat: treballadors joves dels 20 als 34 anys —edat a partir de la qual se sol haver finalitzat els estudis si s'està ocupat—; treballa-

4 DEKKER, GRIP I HEIJKE, «The effects of training and overeducation on career mobility in a segmented labour market»; FREI I SOUSA-POZA, «Overqualification: permanent or transitory?»; i VAHEY, «The great Canadian training robbery: evidence on the returns to educational mismatch».

Diferents estudis mostren com són les dones les que solen experimentar la sobreeducació en major mesura que els homes

Gràfic 5

Persones sobreeducades a l'Estat espanyol segons grup d'edat, 2005-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

dors d'edat mitjana dels 35 als 49 anys; i els treballadors madurs de 50 anys o de més edat. Encara que ambdós gràfics mostren que tant a l'Estat espanyol com a Catalunya els joves són els que presenten un major percentatge de sobreeducació, les diferències entre grups d'edat es van reduint a mesura que avança el temps. Mentre que el 2005 els treballadors catalans més joves presentaven un 22% de sobreeducació,

els d'edat mitjana un 16% i els més madurs un 8%, aquestes diferències s'han pràcticament esborrat entre els treballadors joves i d'edat mitjana a l'actualitat, ja que els percentatges corresponents a l'inici del 2016 són del 28%, 26% i 17%, respectivament. D'aquesta manera, tot i que els més joves continuen sent els més afectats per la sobreeducació sembla que aquesta forma de precarietat laboral està afectant també

a treballadors que estan a la meitat i, fins i tot, al final de la seva carrera professional.

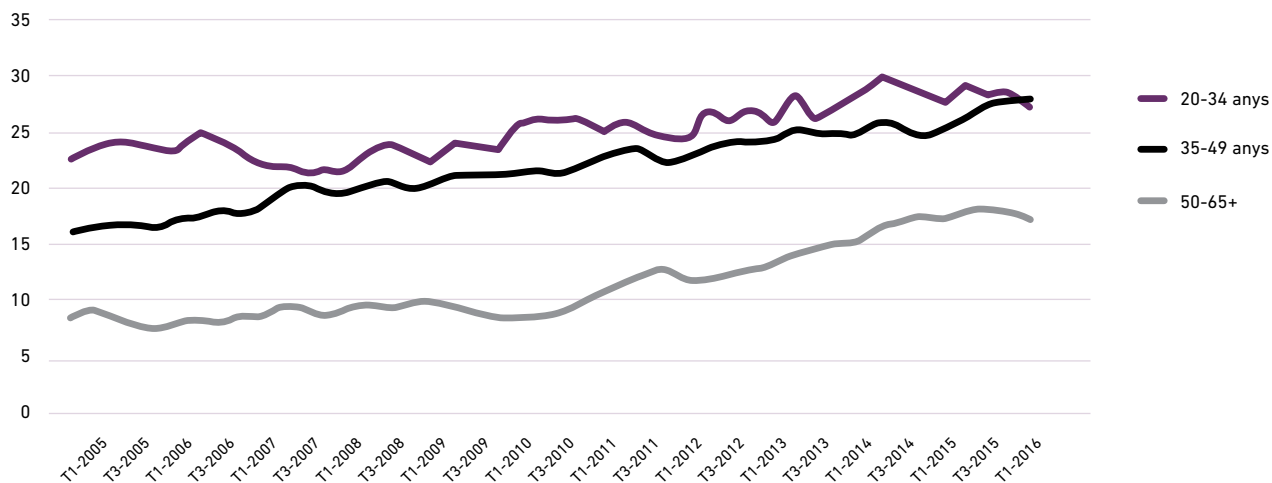
En referència al sexe, diferents estudis mostren com són les dones les que solen experimentar la sobreeducació en major mesura que els homes.⁵ Tot i que els percentat-

⁵ BÜCHEL i VAN HAM, «Overeducation, regional labor markets, and spatial flexibility»; FRANK, «Earn

Les dones accepten en major mesura treballs pels quals estan sobreeducades si presenten altres condicions de treball que permeten compaginar millor la feina amb la vida familiar

Gràfic 6

Persones sobreeducades a Catalunya segons grup d'edat, 2005-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

ges solen variar en funció del nivell educatiu i la situació familiar, les dones presenten una major incidència en la sobreeducació. Algunes de les explicacions aportades per la literatura acadèmica són que les dones accepten en major mesura treballs pels quals estan sobreedu-

cares si presenten altres condicions de treball que permeten compaginar millor la feina amb la vida familiar, com ara els horaris o per proximitat amb el lloc de residència. Igualment, les dones solen tenir menors possibilitats de promoció laboral si experimenten interrupcions laborals a causa de l'embaràs i criança dels descendents, facilitant així situacions de sobreeducació en relació a l'ocupació.

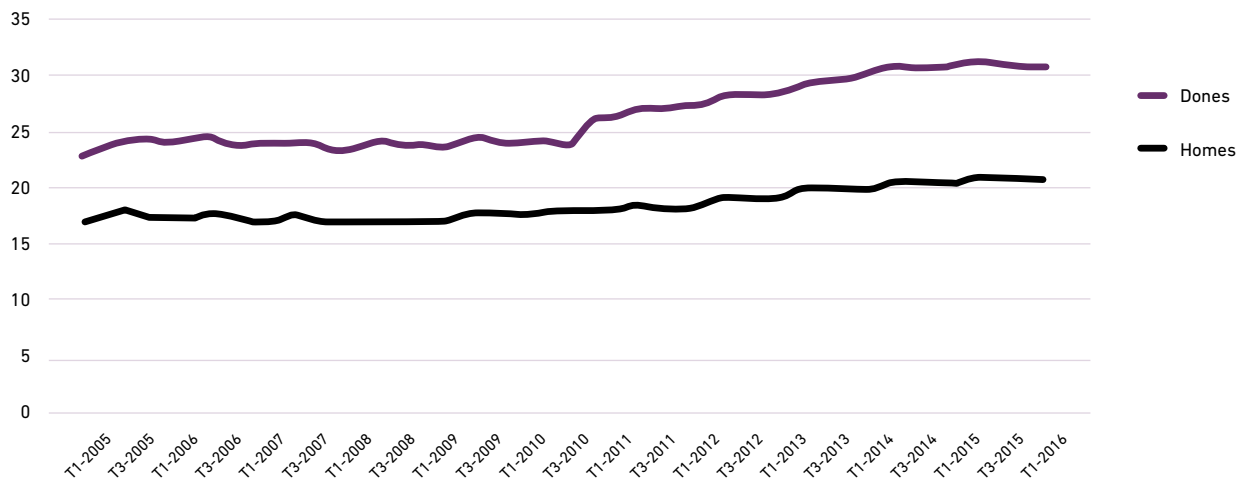
Les dades per Catalunya i l'Estat espanyol pel període estudiat mostren clares diferències pel que fa al percentatge de sobreeducats i sobreeducades. Encara que durant tot el període el percentatge de dones sobreeducades és major al d'homes aquesta diferència entre sexes s'accentua durant els darrers anys, especialment des de l'inici del 2011. En el cas de Catalunya a l'inici del 2005 la diferència en el percen-

Less: The Theory and Why Women Estimation of Differential Overqualification»; i MCGOLDRICK i ROBST, «Gender Differences in Overeducation: A Test of the Theory of Differential Overqualification».

Les dones solen tenir menors possibilitats de promoció laboral si experimenten interrupcions laborals a causa de l'embaràs i criança dels descendents, facilitant així situacions de sobreeducació

Gràfic 7

Persones sobreeducades a l'Estat espanyol segons sexe, 2005-2016 (%)

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

tatge de sobreeducació entre dones i homes era del 4% —18% dones i 14% homes—, augmentant fins al voltant del 10% a inicis del 2016 —29% dones i 19% homes. Sembla evident, doncs, que aquesta forma de precarització laboral està afectant en major mesura les dones que els homes.

Si tenim en compte altres característiques referents al mercat de treball,

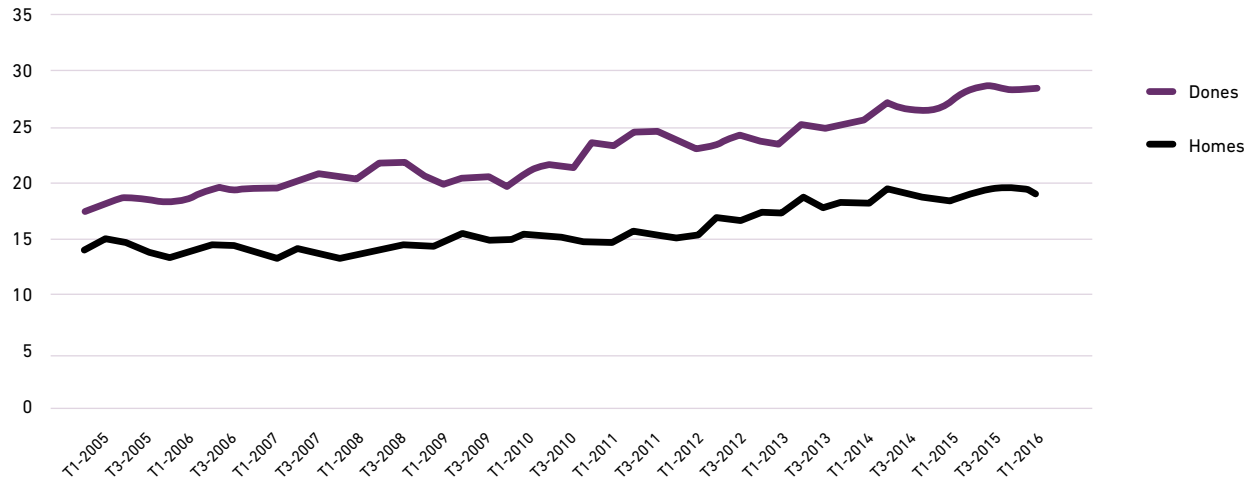
veiem que el percentatge de sobreeducats varia en funció del sector d'activitat de l'empresa en la qual la persona es troba ocupada. Seguint la Classificació Nacional d'Activitats Econòmiques veiem que el sector en el qual s'observa un menor percentatge de sobreeducats tant a Catalunya (14.47%) com a l'Estat espanyol (16.05%) és en el de l'administració pública, educació i sanitat, seguit de prop pel sector de la cons-

trucció. Encara que ambdós sectors presenten els menors percentatges ho fan per diferents motius. En el cas del sector de l'administració pública, educació i sanitat són sectors que requereixen d'un gran nombre de professionals amb titulacions universitàries i els processos de selecció solen ser públics i basats en la meritocràcia. En canvi, en el cas del sector de la construcció la majoria de posicions requereixen de baixos

Els percentatges més alts de sobreeducació es troben en el sector dels serveis financers, assegurances, immobiliàries i en altres tipus de serveis

Gràfic 8

Persones sobreeducades a Catalunya segons sexe, 2005-2016 (%).

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

nivells de qualificació, però ofereixen oportunitats econòmiques atractives per a persones amb nivells educatius baixos, facilitant així l'adequació del nivell educatiu del treballador amb el de la feina. Els percentatges més alts de sobreeducació es troben en el sector dels serveis financers, assegurances, immobiliàries i en altres tipus de serveis. Probablement, algunes de les explicacions per aquest major percentatge de sobreeducats

són la indefinició d'alguns dels llocs de treball del sector i la major quantitat de persones qualificades en aquest sector d'activitat específic. Cal destacar que les proporcions es mantenen similars al llarg del període estudiat, mostrant que el fenomen de la sobreeducació és bastant estable a cada sector.

Per últim, destacar que també existeixen diferències en la proporció de

sobreeducats segons el tipus de contracte i que aquestes es mantenen estables al llarg del període estudiat. No és sorprenent que les dades tant per a Catalunya com per a l'Estat espanyol mostrin que la proporció de persones que estan sobreeducades és major entre els que tenen un contracte temporal que entre els que tenen una relació contractual indefinida. Com s'ha comentat abans, en alguns casos algunes empreses uti-

La proporció de persones que estan sobreeducades és major entre els que tenen un contracte temporal que entre els que en tenen un d'indefinit

Taula 2

Sobreeducats segons el sector d'activitat en el que està ocupat, mitjana 2005-2016 (%)

	Codi CNAE 09	% de sobreeducats Estat espanyol	% de sobreeducats Catalunya
Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca	A	23.02	19.05
Indústria alimentària, tèxtil, cuir, fusta i paper	C(1)	17.73	15.13
Indústria extractiva, refinament petroli, indústria química i farmacèutica, etc.	C(2)+B+D+E	20	18.61
Construcció de maquinària, equips elèctrics, material de transport i instal·lació i reparació industrial	C(3)	21.79	19.6
Construcció	F	16.79	15.67
Comerç, instal·lacions, reparacions, automòbils i hostaleria	G+I	20.48	18.74
Transports i logística, informació i comunicacions	H+J	18.47	18.74
Serveis financers, assegurances, immobiliàries, serveis professionals, científics i administratius	K+L+M+N	28.02	25.51
Administració pública, educació i sanitat	O+P+Q	16.05	14.47
Altres serveis	R+S+T+U	34.8	30.64

CNAE: Clasificació Nacional d'Activitats Econòmiques 2009.

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE).

litzen la contractació temporal com a període de «prova» per tal de veure si la persona contractada realitza la feina de la forma esperada, assumint menors costos laborals per part de l'empresa. Una altra raó per la qual la sobreeducació es troba més present en contractes temporals que indefinits és perquè aquest tipus

de contractació s'utilitza en major proporció en sectors i activitats que ofereixen feines on no es requereix un alt nivell de qualificació però que hi ha moments on la producció o demanda del servei és major.

Els reptes de futur

Tot i que les dades presentades mostren una simple descripció de la realitat sense tenir en compte diversos factors alhora, sembla evident que el fenomen de la sobreeducació no és una novetat en el mercat laboral català i espanyol, sinó que està ben

El tema pendent continua essent el gran nombre de persones només amb educació bàsica i el limitat nombre de persones amb formacions intermèdies

Taula 3

Sobreeducats segons tipus de contracte, mitjana 2005-2016, (%)

	% de sobreeducats Estat espanyol	% de sobreeducats Catalunya
Contracte indefinit	21.79	20.63
Contracte temporal	28.76	25.28

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Enquesta de Població Activa (INE.)

assentat des de fa anys. L'evolució al llarg del temps no sembla aportar resultats molt esperançadors, ja que el fenomen està lluny de desaparèixer. Més aviat al contrari, les dades indiquen que la sobreeducació està ampliant la seva base i afectant a col·lectius que fins al moment semblaven experimentar aquesta situació de forma quasi anecdòtica, esdevenint cada vegada un fenomen més transversal, tal com apuntaven estudis anteriors.⁶

Si ens centrem de nou en la idea que el mercat de treball es troba compost principalment per l'oferta i la demanda veiem que hi ha dos factors sobre els que podem treballar per disminuir la sobreeducació:

el nivell educatiu de les persones i el nivell educatiu requerit pels llocs de treball. D'una banda, sembla evident que al llarg de les últimes dècades el sistema educatiu català ha experimentat millores notables, especialment pel que fa a l'expansió de l'educació superior i l'assoliment de l'educació secundària obligatòria per part de la majoria de joves. Aquests canvis s'han fet adequadament i s'ha de seguir treballant per assegurar que almenys la mateixa proporció de persones segueix obtenint un nivell d'estudis superiors. El tema pendent continua essent el gran nombre de persones només amb educació bàsica i el limitat nombre de persones amb formacions intermèdies. Cal promoure polítiques educatives i de formació no només entre els que es troben en la formació inicial, sinó també entre aquells que es troben

al mercat de treball en la inactivitat econòmica. Això no implica només que les administracions públiques inverteixin més recursos en plans de formació al llarg de la vida dirigits a totes les persones, sinó que també cal involucrar-hi les empreses perquè col·laborin en la part de formació relacionada amb l'ocupació. Per tal d'assegurar que aquesta formació s'efectua de la manera més eficient i efectiva possible, caldria estendre i reforçar el sistema d'orientació laboral i formativa i fer-la extensiva a totes les persones, estiguin o no laboralment actives.

Per altra banda, si centrem l'atenció en la demanda del mercat de treball veiem que els esforços fets fins al moment en aquest sector són més modestos. La majoria de polítiques públiques han centrat l'atenció en la millora del bagatge educatiu i formatiu de les persones, deixant de banda la promoció i millora de les condicions i qualitat dels llocs de treball del nostre país. En relació amb altres països europeus l'evidència mostra que no és que tinguem massa persones amb estudis superiors, sinó que hi ha massa llocs de treball que requereixen d'un baix

⁶ CAPSADA i VALIENTE, *Els reptes en matèria de competències de la població adulta*.

La majoria de polítiques s'han centrat en la millora de la formació, deixant de banda la promoció i millora de les condicions i qualitat dels llocs de treball del nostre país

nivell educatiu. Per tal de no seguir desaprofitant el talent, coneixements i competències de la població catalana cal promoure activitats econòmiques i productives que facin ús de l'educació i coneixements que tenim en el mercat de treball català. Probablement l'administració pública ha de tenir un paper clau en la promoció i lideratge cap a la creació i reconversió de llocs de treball qualificats, no rutinaris i basats en la investigació i el desenvolupament. El fet que el teixit empresarial català estigui format principalment per petites i mitjanes empreses i que el sector privat es centri més en els resultats a curt que a llarg termini fa que els actors privats disposin de pocs incentius per a millorar la qualitat dels llocs de treball. ■

■ Bibliografia

BÜCHEL, Felix i VAN HAM, Maarten. «Overeducation, regional labor markets, and spatial flexibility». A *Journal of Urban Economics*, núm. 53(3), p. 482–493, 2003.

CAPSADA, Queralt i VALIENTE, Òscar. *Els reptes en matèria de competències de la població adulta*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2015.

DEKKER, Ron, GRIP, Andries i HEIJKE, Hans. «The effects of training and overeducation on career mobility in a segmented labour market». A *International Journal of Manpower*, núm. 23(2), p. 106–125, 2002.

FRANK, Robert H. «Earn Less: The Theory and Why Women Estimation of Differential Overqualification». A *American Economic Review*, núm. 68(3), p. 360–373, 1978.

FREEMAN, Richard. *The Overeducated American*. Academic Press, 1976.

FREI, Christa i SOUSA-POZA, Alfonso. «Overqualification: permanent or transitory?». A *Applied Economics*, núm. 44(14), p. 1837–1847, 2012.

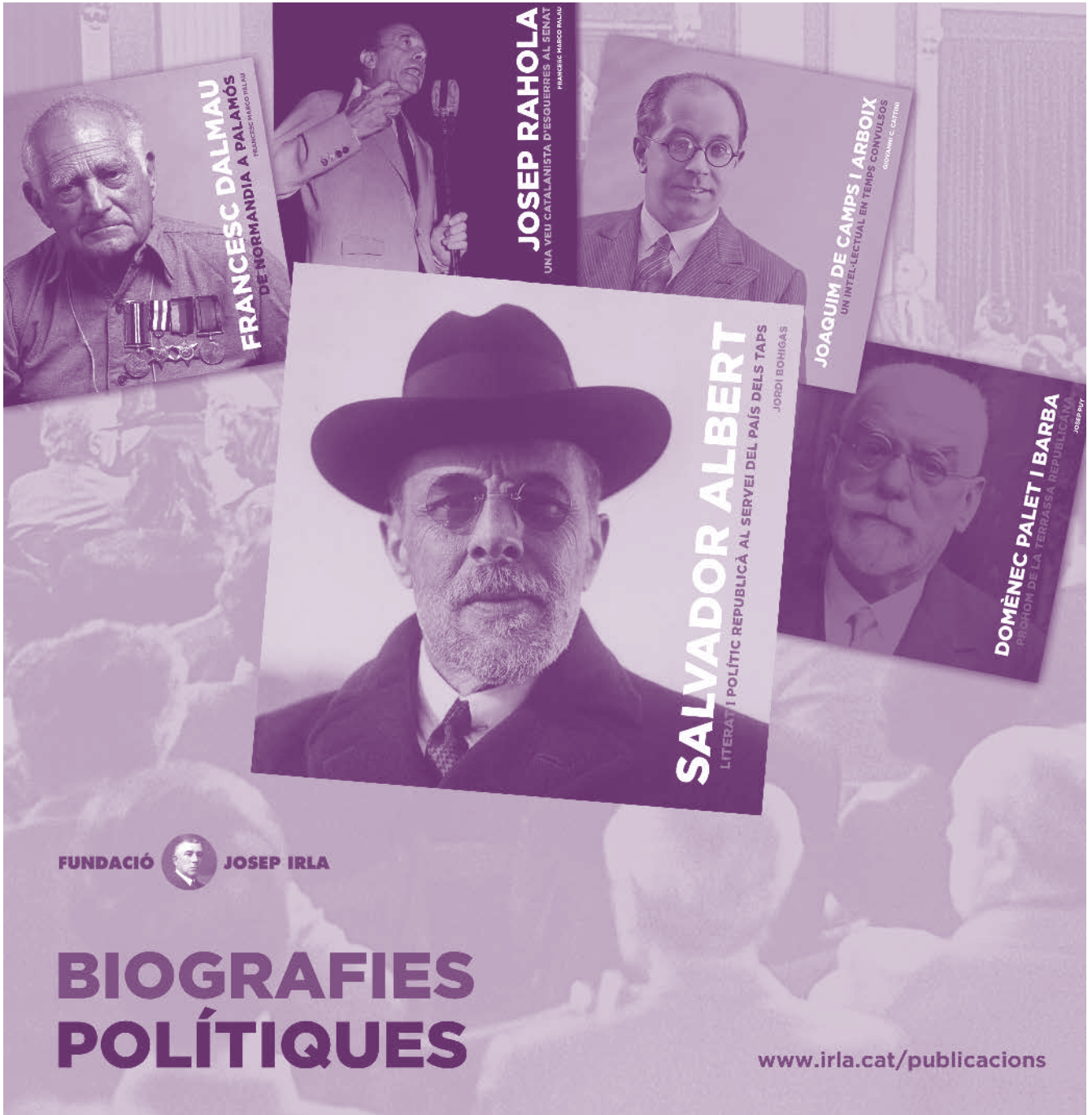
HARTOG, Joop. «Over-education and earnings: where are we, where should we go?». A *Economics of Education Review*, núm. 19(2), p.131-147, 2000.

MCGOLDRICK, Kimmaire i ROBBST, John. «Gender Differences in Overeducation: A Test of the Theory of Differential Overqualification». A *American Economic Review*, núm. 86(2), p. 280–284, 1996.

RUMBERGER, Russell W. «The Rising Incidence of Overeducation in the U.S. Labor Market». A *Economics of Education Review*, núm. 1(3), p. 293–314, 1981.

VAHEY, Shaun P. «The great Canadian training robbery: evidence on the returns to educational mismatch». A *Economics of Education Review*, núm. 19(2), p. 219-27, 2000.

VERHAEST, Dieter i OMEY, Eddy. «The Impact of Overeducation and its Measurement». A *Social Indicators Research*, núm. 77, p. 419–448, 2006.

FRANCESC DALMAU
FRANCESC DALMAU IRLA
DE NORMANDIA A PALAMÓS

JOSEP RAHOLA
UNA VEU CATALANISTA D'ESQUERRES AL SENAT
FRANCESC MARCO PALAU

JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX
UN INTEL·LECTUAL EN TEMPS CONVULSOS
GUARDINI I GATTINI

SALVADOR ALBERT
LITERAT I POLÍTIC REPUBLICÀ AL SERVEI DEL PAÍS DELS TAPS
JORDI BOHIGAS

DOMÈNEC PALET I BARBA
PROFETA DE LA TERRASSA REPUBLICANA
JOSEP PUY

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

www.irla.cat/publicacions

arxiu

Escriptors de l'exili del 1939: recuperar la memòria espoliada

vista prèvia >

Els testimonis de la generació republicana es van apagar sense que la seva memòria formi part del relat oficial de l'Estat espanyol. Un oblit volgut, que mostra la incapacitat de l'Estat de reconciliar-se amb el seu passat. El nostre deure és mantenir viu el seu record, el seu llegat, i continuar reclamant justícia. Combatre la memòria oficial, fent sentir les veus de la República i de l'exili que es mantenen vives gràcies, per exemple, a la literatura.

Montserrat Corretger

Professora de Literatura del Departament de Filologia Catalana de la URV

montserrat.corretger@urv.cat

Sabem, amb David Lowenthal (1923),¹ que el passat és un i únic, i que les distintes interpretacions que se'n poden fer provenen de la percepció humana gairebé exclusivament. Per aquest motiu, ja en el títol, *The past is a foreign Country*, Lowenthal planteja una reivindicació que ens ateny de ple pel que fa a l'actuació sobre la nostra memòria col·lectiva: cal que coneguem el nostre passat. Després, el podem conservar, millorar, empitjorar, o simplement ignorar, però per actuar sobre el passat sense haver de lamentar-nos-en, cal conèixer-lo a través de la memòria, la història i les restes que ens ha deixat. Tanmateix, nosaltres, com a poble, no podem acomplir aquesta obligació que indica Lowenthal —més enllà d'un dret— sense un esforç afegit notable d'una gran part de la població, que no ha pogut conèixer a penes la història nacional en la seva formació escolar.

Paul Ricoeur (1913-2005), al seu torn, estableix tres tipus de memòria, pel que fa als usos i abusos de què és objecte: la impedida, la manipulada i l'obligada. En el cas de la sego-

na, fa referència a les manipulacions ideològiques de la memòria per part dels detentors del poder: «*au service de la quête, de la reconquête ou de la revendication d'identité*» [al servei de la recerca, de la reconquesta o de la reivindicació de la identitat].² Aquests tipus de fenòmens ideològics —un factor inquietant que s'intercala entre la reivindicació d'identitat i les expressions públiques de memòria— creu l'autor que cerquen de fer veure l'autoritat que té el poder com una «*pouvoir légitime de se faire obéir*» [força legítima que ha de ser obedi-da].³ Així, la fragilitat de la identitat esdevé ocasió de manipulació de la memòria per la via ideològica. El principal agent d'ideologització de la memòria és, per a Ricoeur, el caràcter narratiu del relat, atès que aquest significa sempre selecció i coherència. I aquesta funció medidora del relat transforma els abusos de la memòria en abusos de l'oblit. A partir del relat, doncs, sorgeixen les estratègies d'oblit i de rememoració. La història oficial és, en aquest sentit, una memòria imposada perquè és el que s'ensenya, «*apprendre, et*

célébrée publiquement» [s'ensenya i celebra públicament].⁴

El fet de privar una societat nacional de racionalitzar el record del passat en el present duu indefectiblement a pensar sobre qui governa l'acte de recordar, és a dir, d'estructurar el pensament per a comprendre els actes passats que impliquen la identitat del subjecte i de la col·lectivitat. Davant la privació, el fet col·lectiu de recordar es transforma en una qüestió ideològica de combat per una hegemonia política. La supremacia socialitza una imatge de la història: el que cal i el que no cal recordar i, per tant, condueix a un passat integrat moralment sota un imperatiu. El rerefons d'aquesta privació és, doncs, polític en la mesura que afecta la capacitat alliberadora de la ciutadania.⁵ Cal cercar l'origen de la llarga desvinculació en la societat catalana entre la història i la memòria en el pacte de silenci o

4 RICOEUR, *La memoria, la historia, el olvido*, p. 104.

5 Utilitzo aquest concepte tal com el defineix Manuel Serra i Moret a *Ciudadania catalana*: el «ciudadà digne» és el subjecte que pren decisions lliurement, en contraposició a l'alienació cultural. SERRA i MORET, *Ciudadania catalana*, 163.

1 LOWENTHAL, *El pasado es un país extraño*.

2 RICOEUR, *La memoria, la historia, el olvido*, p. 98.

3 RICOEUR, *La memoria, la historia, el olvido*, p. 101.

Per actuar sobre el passat sense haver de lamentar-nos-en, cal conèixer-lo a través de la memòria, la història i les restes que ens ha deixat

«oblit decretat»⁶ establert durant la Transició espanyola.⁷

La repressió contra Catalunya, especialment cruenta, amb la voluntat per part del règim franquista d'anihilar tot vestigi identitari i qualsevol intent de recuperació, anà seguida d'un control sistemàtic durant el denominat segon franquisme, quan es comencen a superar les polítiques culturals monolítiques de la post-guerra.⁸ Aquest control, exercit fins entrats els 1960 pel falangisme i per l'Església catòlica, va marginar les institucions culturals i les tradicions d'arrel republicana fins a definir una «cultura franquista». Posteriorment, durant la Transició el Ministeri de Cultura espanyol va continuar controlant la recuperació democràtica i orientant una reinterpretació del passat en favor del procés polític en marxa.⁹ I fins a l'actualitat s'ha anat

exercint des de l'Estat una vigilància sobre la cultura catalana en procés de rescat i d'emergència. De fet, la política de la Transició va fer present el record de la Guerra Civil, però va obviar el franquisme, un fet que remet a la política de memòria del règim franquista, adreçada a fer desaparèixer la memòria democràtica, esborrar els rastres de la pròpia violència tot deslegitimant i estigmatitzant la Segona República,¹⁰ fer aparèixer el règim com una necessitat històrica i construir una falsa història d'Espanya, afí als seus postulats polítics, que ha condicionat durant el segle XX i fins avui la memòria col·lectiva institucionalitzada.¹¹ Sorprenentment, encara ara les diverses actuacions i formes repressives del franquisme no s'han generalitzat en la consciència ciutadana.¹² En una entrevista

recent, l'historiador Josep Fontana (1931) comenta el silenci interessat sobre el passat en la Transició —«hi havia massa responsabilitats a establir»— i l'opció que es va fer de pactar —davant la manca de força dels partits d'esquerres per acabar amb el règim franquista— i enterrar l'etapa republicana i el seu projecte. Destaca la importància de recuperar aquesta memòria escapçada, l'esforç cultural fet durant la república, «com a mínim per contrarestar la bestiesa aquesta de perdonar el franquisme amb l'excusa, falsa, de dir que la República va ser una mena de baralla entre gent apassionada».¹³

Catalunya va viure, doncs, un doble oblit forçat en l'origen pel règim franquista: l'identitari —amb la voluntat d'extermini de la nació— i el repressiu —amb la negació del dret dels catalans de saber com el control i la repressió de l'Estat s'exercí sobre les persones i les seves famílies des de 1939. Aquesta situació ha estat assumida per la societat en una llarga el·lipsi de veritat històrica que

6 DIEZ, «Imaginaris contraposats. La doble memòria del franquisme i la transició», p. 31.

7 Sobre «la novel·la de la transició», «el conte que ens han volgut vendre», vegeu FONTANA, *La construcció de la identitat*, p. 121-142; i ROVIRA MARTÍNEZ, *La Transició franquista*.

8 PECOURT, «Las políticas de la consagración intelectual en España (1960-1992)», 359.

9 Juan Pecourt (1974) allarga el seu estudi de les relacions entre els intel·lectuals i l'Estat espanyol des

del segon franquisme fins al 1992, data simbòlica que per a ell suposa la culminació de les polítiques culturals democràtiques dels anys 1980. PECOURT, «Las políticas de la consagración intelectual en España (1960-1992)», p. 360-366.

10 TRAVERSO, *Els usos del passat*, p. 66.

11 MOLINERO, «Memòria i silencis sobre la guerra civil i el franquisme durant la transició», p. 22-31.

12 Per a les polítiques de la memòria a l'Estat espanyol és fonamental el llibre AGUILAR FERNÁNDEZ, *Políticas de memoria y mermorias de la política*.

13 ARAGAY, «El debat històric. Josep Fontana». Sobre la qüestió identitària, vegeu: FONTANA, *La construcció de la identitat*.

El principal agent d'ideologització de la memòria és el caràcter narratiu del relat, atès que aquest significa sempre selecció i coherència

s'ha allargat fins a aquests darrers anys. Cal valorar l'abisme que separa aquesta actitud d'escamoteig de la veritat —amb l'excusa d'una pretesa voluntat reconciliadora de l'Estat espanyol— de la decisió de l'Estat alemany, que des de 1991 està facilitant —i subvencionant— el coneixement —sovint molt difícil— dels detalls del control que l'Stasi¹⁴ havia exercit sobre el seu passat personal i familiar a totes les persones de l'antiga República Democràtica d'Alemanya que els volen investigar.¹⁵ Darre-rament, però, alguns sectors de la societat han reclamat insistentment el «dret a saber», que potser caldria, en justícia, denominar «deure de saber», finalitat real de tota política de la memòria. I és que hem arribat a la tercera etapa de l'evolució de la memòria que planteja Enzo Traverso (1957) a partir de la proposta d'Henry Rousso (1954): l'«anamnesi» o «retorn d'allò reprimat» que «pot derivar cap a una obsessió memorial», posterior a un primer esdeveniment traumàtic i a una segona fase de

repressió. Durant l'etapa repressiva, arran del «dret a la memòria», sorgeix l'expressió «superar el passat», que Traverso considera —tot seguint Theodor Adorno (1903-1969)— una mistificació tendent a esborrar la memòria, i la idea de «reconciliació», que rehabilita els culpables. En la tercera etapa en què ens trobem a hores d'ara, «durant la fase de l'obsessió [...] el deure de la memòria té tendència a esdevenir una fórmula retòrica i conformista».¹⁶ I aquest ha estat, i encara és, el perill: institucionalitzar l'estudi de la memòria, fer-ne objecte de rendiment acadèmic i no projectar-ne els resultats en la societat.

Entre els estudis sobre el rescat de la memòria i la repressió franquista cal destacar els que es deuen a un bon nombre d'historiadors de la cultura, majoritàriament especialistes en literatura, que en els darrers 20 anys han desenterrat obres literàries, corpus periodístics polítics i culturals i epistolaris que donen testimoni de l'abast de la diàspora catalana del 1939 i de les relacions dels exiliats amb la Catalunya sota el

franquisme. Són recerques que aporten una enorme riquesa informativa i ideològica sobre l'etapa republicana, sobre la visió que els intel·lectuals exiliats tenien de la situació a l'interior i sobre la seva intervenció en el debat complex entorn de la construcció de la nació. A més dels dedicats a la guerra, la retirada, el pas transpirinenc, els camps de concentració, la repressió i la censura,¹⁷ destaquen els treballs sobre l'acció dels escriptors exiliats, fonamental per al manteniment de la cultura catalana i per a la recuperació de la identitat en connexió amb un primer nucli resistent de l'interior.

Es tracta de recerques sobre escriptors, periodistes i crítics com Cèsar August Jordana (1893-1958), Domènec Guansé (1894-1978), Francesc Trabal (1899-1957), Joan Oliver (1899-1986), Odó Hurtado (1902-1965), Vicenç Riera Llorca (1903-1991), Xavier Benguerel (1905-1990), Rafael Tasis (1906-1966) i Lluís Ferran de Pol (1911-1995), entre

14 Abreviació de Ministerium für Staatssicherheit [Ministeri de Seguretat Estatal].

15 Vegeu: WUNSCHIK, «El papel de los Archivos en la defensa de los Derechos Humanos y de la Memoria Histórica».

16 TRAVERSO, *Los usos del pasado*, 57-59.

17 Vegeu sobre aquestes qüestions l'abundant bibliografia existent de Francesc Vilanova d'Abadal (1962) i Maria Campillo (1953).

La supremacia socialitza una imatge de la història: el que cal i el que no cal recordar i, per tant, condueix a un passat integrat moralment sota un imperatiu

d'altres.¹⁸ Aquests escriptors van tornar sense patir enurts remarcables, atesa l'acceptació per part de l'Estat del retorn dels intel·lectuals exiliats —fet amb el qual va pretendre apropiat-se de l'autoritat moral d'aquests homes i dones—, sempre que no plantegessin la seva simpatia per tradicions culturals o corrents de caràcter subversiu o advoquessin pel retorn a la República.¹⁹ Els exiliats catalans, però, no pertanyien al grup dels espanyols reconeguts i, a més, eren noms gairebé oblidats o desco-

neguts a la pròpia terra després de 30 anys. Potser per aquest motiu les seves creacions literàries van passar en bona part desapercibudes però van significar fites de recuperació històrica i de reivindicació identitària molt remarcables. En són alguns exemples les novel·les de Riera Llorca *Fes memòria, Bel*²⁰ —sobre els Fets d'Octubre de 1934—, *Amb permís de l'enterraments*²¹ —que transcorre el 1962 i fa memòria viva i directa de la retirada de 1939, dels camps de concentració i l'exili— així com la novel·la d'Hurtado *Desarrelats*²² —on es fa explícit el xoc cultural i moral que pateix la filla, nascuda a Mèxic, del protagonista, exiliat català, en visitar la Catalunya de 1960, mentre que el pare, al seu torn, retroba assimilades al règim franquista algunes antigues amistats. Són novel·les que supleixen, des d'una imaginació arrelada en la història viscuda, la manca d'informació i la tergiversació de la història oficial.

El present article exposa la funció de recuperació de la memòria de l'obra

d'aquests escriptors exiliats a partir d'un parell de casos que s'ofereixen com a model.

El deure de saber: el corpus de l'exili del 1939

La literatura ha estat una eina fonamental per a denunciar l'oblit voluntari dels crims de la dictadura, així com la vigilància i el control a què van ser sotmesos els ciutadans i la censura que coartà les manifestacions culturals catalanes des del final de la Guerra Civil. Més enllà de l'onada de novel·les que darrerament s'han centrat en la postguerra, els primers autors que rescataven des del testimoni personal les vivències de la Guerra, la postguerra i la diàspora foren els novel·listes d'exili. Ells aportaren notícia directa d'aquells fets dramàtics, però també del món polític, social i cultural de Catalunya anterior a la guerra. Executaren, per tant, un retrat ampli i viu de la cultura republicana que permet, en ell mateix, denunciar l'estigmatització a què fou sotmesa per part del règim.

Els primers escriptors que van marcar la pauta d'aquesta recuperació, amb un sentit clar de construcció

18 Entre molts d'altres estudis, vegeu, sobre Jordana i Trabat: CAMPILLO, «Cèsar-August Jordana. El món de Joan Ferrer»; i *Els contracops de l'enyorança. Escrits d'exili*. Sobre Guansé: CORRETGER, *Domènec Guansé, crític i novel·lista: entre l'exili i el retorn*; CORRETGER, «Art i compromís: la narrativa d'exili de Domènec Guansé»; CORRETGER i FOGUET, *Domènec Guansé. Catalunya a l'exili*; i CORRETGER i FOGUET, *Domènec Guansé. Retrats d'exili*. Sobre Joan Oliver: BUSQUETS, *Xavier Benguerel / Joan Oliver. Epistolari*. Sobre Hurtado: CORRETGER, «Odó Hurtado: compromís literari des de l'exili». Sobre Riera Llorca: CAMPS, «Entre la crònica i la ficció. El món de l'exili a les novel·les de Vicenç Riera Llorca»; CORRETGER, «La narrativa de Vicenç Riera i Llorca: literatura i consciència històrica»; i RIERA LLORCA, *Cròniques americana. Articles publicats en les revistes de l'exili*. Sobre Benguerel: BUSQUETS, *Xavier Benguerel. La màscara i el mirall*; i CASACUBERTA, «Els vençuts, de Xavier Benguerel: novel·la, crònica, història». Sobre Tasis: BACARDÍ i FOGUET, *Les raons de l'exili*; i BACARDÍ i FOGUET, *El revulsiu del catalanisme*. I sobre Ferran de Pol: GARCIA RAFFI, *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: Literatura i periodisme*.

19 PECOURT, «Las políticas de la consagración intelectual en España (1960-1992)», 366.

20 Premi Sant Jordi de 1971.

21 Premi Prudenci Bertrana de 1970.

22 Finalista del Premi Sant Jordi de 1972.

La Transició va fer present el record de la Guerra Civil, però va obviar el franquisme, un fet que remet a la política de memòria del règim, adreçada a fer desaparèixer la memòria democràtica

nacional, ja des dels primers dies posteriors al pas de la frontera, entre el 26 de gener i el 12 de febrer de 1939, foren els que ho pogueren fer lliurement —però amb grans dificultats d'edició i difusió— des de l'exili, primer, a l'Estat francès i, posteriorment, des de terres americanes. També feren aquesta funció les obres dels qui, després del seu retorn a Catalunya, escriviren sota la dictadura —amb estricta vigilància de la censura— o, ja en els primers anys democràtics, publicaren novel·les i estudis per a la difusió de la història i les idees. Prenc aquí com a models de base les obres de Domènec Guansé i Vicenç Riera Llorca, amb algunes referències a les d'Odó Hurtado i Rafael Tasis. Les seves novel·les, retrats, articles —polítics i literaris— i epistolars marquen un camí de retrobament de la identitat catalana i de compromís amb el dret de recordar i construir el present i el futur amb les arrels en la pròpia història.

A hores d'ara s'han perdut gairebé tots els testimonis de la guerra i de l'exili i només en resten els records familiars. És cert que les recerques històriques sobre aquests anys en

permeten un coneixement científic, però la literatura del segle XXI, llevat d'excepcions destacables —com la novel·la *Les veus del Pamano*, de Jaume Cabré (1947) o *La sega*, de Martí Domínguez (1966)—, no sempre n'aporta un retrat vàlid. Davant el perill de perdre records imprescindibles per a reconstruir la memòria espoliada, es fa més necessari que mai visitar o llegir per primera vegada les obres dels autors que van deixar testimoni dels fets viscuts. El desconeixement i la manca de reedicions d'aquestes novel·les n'han perpetuat l'oblit en el món editorial: per esmenar aquesta mancança cal, amb urgència, posar a l'abast de la societat les obres produïdes en l'exili o des de la situació mental de l'exili. També s'esdevé el mateix amb els assaigs publicats o escrits en la diàspora, com per exemple *Ciudadania catalana*, de Manuel Serra i Moret (1884-1963) o *L'Estat Català* —redactat el 1947—, d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), obres pràcticament desconegudes actualment malgrat la seva vigència i aplicabilitat.²³

23 Vegeu SERRA i MORET, *Ciudadania catalana* i ROVIRA i VIRGILI, *L'Estat Català*.

Aquest autors es dedicaren a escriure en l'exili després d'haver viscut una certa plenitud professional en els anys 1920 i 1930 com a periodistes culturals en la premsa de Barcelona —*La Publicitat*, *Mirador*, *Revista de Catalunya*, *La Rambla*, *Meridià*. Ja en la diàspora continuaren la seva missió d'informadors, crítics i creadors. El model d'aquests publicistes i narradors continua essent vàlid en l'actualitat pel vitalisme intel·lectual, la modernitat, la voluntat d'internacionalització i la qualitat dels seus escrits, malgrat les dificultats del context en què es començaren a manifestar.²⁴

Domènec Guansé

Un dels periodistes i crítics més remarcables en els anys 1930 i posteriorment, Domènec Guansé, va viure l'exili entre 1939 i 1963 amb una actitud compromesa amb Catalunya i amb l'ideari republicà que havia mantingut mentre fou a l'interior.²⁵

24 Vegeu CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)* i CORRETGER, *Escriptors, periodistes i crítics. El combat per la novel·la*.

25 Sobre Domènec Guansé, vegeu: CORRETGER, *Domènec Guansé, crític i novel·lista: entre l'exili i el retorn*.

Correm el perill d'institucionalitzar l'estudi de la memòria, fer-ne objecte de rendiment acadèmic i no projectar-ne els resultats en la societat

A Santiago de Xile continuà escrivint articles polítics i estudis crítics —així com intenses novel·les—²⁶ que ell mateix va valorar com una expressió vital i social al servei de la identitat catalana: «En definitiva, la meua obra a Xile, en conjunt, no aspirava a ser una obra de creació literària, sinó principalment uns textos de servei. [...] A mi m'impulsava el propòsit, compartit per tants i tants d'altres exiliats, de contribuir a donar continuïtat a una cultura, a una llengua que periclitava; a mantenir viva la flama del record, a crear una esperança que només podia prendre força en el record».²⁷

El perfil ideològic de Guansé es dibuixa a partir dels articles on defensa la cultura i les institucions republicanes catalanes, on fa crides en favor de la intervenció internacional per enderrocar el règim de Franco i per fer veure la seva falsa obertura, per difondre l'atenció dels exiliats cap a la situació de l'interior i, per damunt de tot, per donar a

26 Vegeu: CORRETGER, *Domènec Guansé, crític i novel·lista: entre l'exili i el retorn*, p. 133-203 i CORRETGER, «Art i compromís: la narrativa d'exili de Domènec Guansé».

27 RIERA LLORCA, *Nous oblidats*, p. 55.

conèixer els escriptors compromesos amb Catalunya i fer difusió de la història com a motor del present. De tots aquests eixos ideològics el més reiterat és el de la història recent com a garantia de futur, model per a la col·lectivitat i per a les actituds individuals. I per aquest mateix motiu, com el seu mestre Rovira i Virgili, fa pedagogia amb els episodis històrics, en especial amb els que coneix de primera mà, que carrega d'una vitalitat engrescadora. Dintre d'aquesta rememoració històrica inclou el record de la feina feta durant l'etapa republicana en els aspectes cultural, literari i social; les opinions sobre les expectatives de llibertat per a Catalunya davant la victòria aliada en la primavera de 1945 i una rotunda condemna de la no intervenció internacional davant el govern de Franco. Denuncia les posicions exclusivistes d'una part dels exiliats —emigrats econòmics— i defensa el compromís polític i social dels escriptors en articles de crítica literària. Són idees recurrents que es filtren fins a la seva obra narrativa i es vehiculen des de la imaginació literària.

El preocupa la supervivència a l'interior de Catalunya en la primera post-

guerra, un tema candent que creu més greu que els problemes dels catalans a l'exili. Per aquest motiu a l'article de *Germanor* «Com es viu actualment a Barcelona» evidencia la misèria moral i econòmica de la ciutat, que rep la visita del «Caudillo» amb el rerefons —«aquestes clarianes d'esperança»— de l'evolució de la guerra europea. Inclou en aquest malestar social no només els elements populars i la classe mitjana sinó els fabricants, els propietaris i la clerecia: «Sí; tothom està descontent, desenganyat, l'estómac buit i l'ànima trista».²⁸ A l'article «A Catalunya» se centra en la situació precària del Principat —dolor, fam, humiliacions, vergonya— que, contràriament a allò que desitja el règim, uneix els catalans contra Franco. I, per damunt de tot, expressa la voluntat de sobirania que Catalunya exigirà el dia que s'alliberi de la dictadura: «No, Catalunya no es voldrà ajupir sota qualsevol règim per molt republicà que vulgui dir-se; a qualsevol règim que la vulgui mantenir endogalada». I traça l'únic camí de dignitat possible, fruit de l'experiència històrica i

28 GUANSÉ, «Com es viu actualment a Barcelona», p. 11-14.

de les doctrines de Rovira i Virgili: «Catalunya voldrà ésser mestressa, sobirana dels seus destins, tant com qualsevol altre poble i només en aquest pla de dignitat i d'igualtat podrà pactar amb els altres pobles de la Península o d'Europa».²⁹ El novembre de 1940 inicià una sèrie de treballs històrics amb «La vida política de Lluís Companys», un assaig on transcriu amb vigor de novel·la i exactitud de reportatge els episodis polítics protagonitzats pel darrer president de la Catalunya lliure, amb especial referència als Fets d'octubre, la Guerra Civil i l'èxode final. Conclou que el sacrifici de Companys va contribuir a la «resurrecció futura» de Catalunya, una idea clau per guiar els refugiats en el primer any d'exili.³⁰ Fidel a la preservació de la memòria, l'única garantia de continuïtat històrica, a «La cultura en la Catalunya autònoma», exposa la intenció de salvar el llegat dels escriptors i de l'obra cultural duta a terme en els anys 1930: «La Catalunya autònoma havia arribat a un punt de maduresa en molts aspectes de

29 GUANSE, «A Catalunya», p. 16-17.

30 GUANSE, «La vida política de Lluís Companys», p. 8-13.

la cultura i en moltes de les seves institucions, i això era encara per als agressors un estímul. Avui, tant per pròpia voluptat com per donar-ne testimoni als que ho ignoren, em proposo fer ací una evocació panoràmica, encara que limitada per la pròpia limitació, de com eren aquells moments, de com era la vida espiritual de Catalunya».³¹

En publicar les sèries, 1943 i 19344, «Els meus contemporanis. Retrats d'escriptors catalans» justifica la rememoració tant «pel gust de donar a conèixer uns escriptors a un públic català que gairebé els ignora o per recordar-los als qui els negligeixen o obliden» com «per una melangiosa complaença en l'evocació d'un temps passat», sempre des de la manca de materials: «No tinc a mà, per a avivar-ne el record cap de les obres cabdals dels autors de qui parlo». Aquestes evocacions, estímul per a l'acció en el present, se centren en les obres d'autors com Prudenci Bertrana (1867-1941), Jaume Bofill i Mates (1878-1933), Carles Capdevila (1879-1937), Antoni Rovira i Virgili,

31 GUANSE, «La cultura en la Catalunya autònoma», p. 10-13.

Joan Puig i Ferrer (1882-1956), Josep Carner (1884-1970), Carles Soldevila (1892-1967), J. V. Foix (1893-1987), Josep Maria de Sagarra (1894-1961), Miquel Llor (1894-1966), Just Cabot (1898-1961) i una nòmina que es convertirà en el nucli del llibre *Retrats literaris*. Publicat a Mèxic el 1947, és l'assiag de Guansé que millor expressa la voluntat de recuperació i de projecció cultural i política de Catalunya.³²

La difusió d'idees polítiques també comprometé Guansé: en una carta a Tasis, el 1958, comenta com es sorprèn davant la sensació que Catalunya va transformant-se dintre seu en una idea desconnectada de la realitat catalana i com percep que l'òrbita americana de l'exili es va allunyant de la vida de l'interior. Li fa aquesta confessió a propòsit de les derivacions d'una ponència seva: «La vaig escriure sense cap mena de pretensions amb destinació a unes reunions que celebrem de

32 A Catalunya es publicà per primera vegada el 1966, en sortir una segona edició modificada amb el títol *Abans d'ara*. El 1994, El Mèdol recuperà l'obra, amb una edició coordinada per Josep Bargalló (1958) Vegeu els retrats inèdits o versions de retrats no inclosos a les obres de 1947 i 1966 a CORRETGER i FOGUET, *Domènec Guansé. Retrats d'exili*.

Els novel·listes d'exili executaren un retrat ampli i viu de la cultura republicana que permet, en ell mateix, denunciar l'estigmatització a què fou sotmesa per part del règim

tant en tant ací per passar l'estona patriòticament. Va agradar a uns amics que van demanar-me que la traduís al castellà per publicar-la. [...] Jo suposo que és utòpica, però de totes maneres vaig tractar d'escriure alguna cosa que no sigui tan allunyada de la realitat catalana i de la realitat hispànica, com n'acostumen a ser les que s'escriuen per Amèrica sota la influència de l'ambient. ¡Però per a mi Catalunya ja és tan lluny en el temps i la distància!». ³³

Escriví aquest estudi, «Catalunya en el clos hispànic», a instàncies de la Institució de Cultura Catalana del Centre Català de Santiago, amb la intenció de plantejar la situació de Catalunya 20 anys després de la guerra. ³⁴

33 Carta de Domènec Guansé a Rafael Tasis, del 21 de juny de 1958. Totes les cartes que es citen entre Tasis i Hurtado es troben al Fons Rafael Tasis (Hermeroteca UAB) i a l'Arxiu de Víctor Hurtado Cuevas. La ponència, pronunciada en català, fou publicada en fullat amb el títol «Cataluña en el ruedo hispánico» el 1957 per la Institució de Cultura Catalana de Santiago. Notícia a *Ressorgiment*, núm. 489, Buenos Aires, abril, p. 7.885, 1957.

34 Hi feia propostes com la desaparició de partits i la formació d'un organisme de relació que actués per damunt dels interessos partidistes; la qüestió dels països que formen la nacionalitat catalana; el federalisme i la confederació; el problema de l'exèrcit permanent; l'entesa de Catalunya, Euskadi i Galícia, i la legalitat i el simbolisme de la Generalitat de

Un cop situat a Barcelona, Guansé se sentia encara aliè a aquella societat retrobada —«a dintre, com a fora, segueixo considerant-me un exiliat»—³⁵ però continuà amatent a l'activitat de recuperació de la memòria i de la cultura. No es considerà en cap cas un actor privilegiat de la represa: ja desaparegut Franco, amb l'esperança del nou panorama polític i amb 82 anys, escrigué a Ofèlia Fernández (1913-2005)³⁶ una síntesi il·lustrada i valorativa dels dos exilis, l'exterior i el de la resistència sota el règim, que val la pena llegir íntegrament: «Com vostè diu no s'ha adormit la consciència dels catalans. La mateixa forma, cruel, vexant i estúpida, de la persecució ha mantingut viu el sentiment de catalanitat, si més no entre els esperits sensibles. Recordi només aquests dos versos de Carner de la suite de sonets de "L'altre enyor", referint-se a Catalunya: "Jo sé que radiant existirieu / mal

Catalunya a l'exili: Corresponsal [s/s]: «Taula rodona, entorn de la tesi de D. Guansé: carta de Mèxic», *Ressorgiment*, núm. 497, Buenos Aires, p. 8.013, 1958.

35 Carta a Ramon Fabregat, a Mèxic, del 10 de juliol de 1967. Fons Guansé. [F.G.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

36 Sobre Ofèlia Fernández vegeu: AA. DD. *Diccionari dels catalans d'Amèrica*. p. 214.

que fos l'únic que et retés honor". I, naturalment, no fou únic. Els exiliats catalans, tot just instal·lats a París, reprenien la *Revista de Catalunya*, tal com poc abans la feien a Barcelona. A l'Argentina, apressaven a fundar una editorial i envigorien la revista *Catalunya* que temps ha publicaven. Jo, que ja hi col·laborava a Barcelona, vaig reprendre-hi a Tolosa. Bé, de les activitats de l'exili, ja les coneixeu prou, i no em cal insistir gaire. Cal recordar que és a l'exili on s'han publicat les dues obres més importants de la literatura catalana moderna: el *Nabí* de Josep Carner i les *Elegies de Bierville*, de Riba, aquesta darrera publicada en primera edició oficial a Santiago de Xile, a les "Edicions del Pi de les tres branques". Em direu que l'Exili és l'Exili i que a l'interior era tota una altra cosa. No [ho] creguéssiu pas. En primer lloc el que es feia a l'exili tenia força més ressò a l'interior del que habitualment es creu. Però és que a l'interior amb revistes tan notables com *Ariel*, més o menys clandestinament, començà aviat. Van tenir que plegar, però el 1945 —no recordo exactament la data— rebia els primers llibrets de poesia universitària, en la qual col·laboraven 25 o 30 autors, tots ells

La literatura d'exili marca un camí de retrobament de la identitat catalana i de compromís amb el dret de recordar i construir el present i el futur amb les arrels en la pròpia història

debutants; els llibres me'ls enviava un estudiant que jo no coneixia; poèticament, el valor dels textos no tenia importància: l'important era que lingüísticament estaven bé. És a dir que a la universitat hi havia un nucli d'estudiants intel·ligents, disposats a fer sobreviure l'idioma: no trigàrem —l'any 1946— a veure aparèixer ja en forma continuada, les primeres edicions de llibres catalans, amb la fundació de les diverses col·leccions de la Selecta. Al mateix temps la flama s'encendria a Mallorca amb la publicació del Diccionari Català-Valencià-Balear, títol equívoc però que les circumstàncies justificaven, ja que en realitat és amb els vuit o deu volums, un Diccionari Català amb totes les seves variants dialectals. Finalment en l'obra de catalanització seguí València, i que culminà amb la publicació de *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster, premiada precisament als darrers Jocs Florals de Santiago de Xile. Tot això permet que avui el problema no quedi reduït estrictament al Principat, sinó que quan es parla de llengua i de cultura es faci una constant referència als "Països Catalans", comprenent entre aquests països fins i tot el Rosselló, o sigui com veig que l'anomena la

Catalunya Nord. / Tot això que vostè coneix tan bé com jo, però que és convenient rememorar-ho, per fer comprensiva la situació actual, són només factors favorables».³⁷

Vicenç Riera Llorca

En els anys posteriors al seu retorn a Catalunya, el 1969 —després de l'exili a França (1939), Santo Domingo (1940-1942) i Mèxic (1942-1969)—, Vicenç Riera Llorca reflexionà sobre la funció de la literatura com a activitat al servei de la recuperació d'un passat identitari que, encara el 1977, no havia estat reconegut oficialment. Paral·lelament, i com a efecte directe dels anys de dictadura, la producció literària catalana havia sofert un decalatge que Riera Llorca proposa de solucionar amb el reconeixement de l'activitat dels escriptors que havien viscut a l'exili. Creu que poden col·laborar a unir les generacions separades pel franquisme: «La narrativa de l'exili i de la postguerra immediata a l'interior vénen omplint, a poc a poc, la llacuna que s'havia produït,

el buit que hauria quedat entre els narradors —novel·listes i contistes— consagrats ja a la preguerra i els joves d'avui».³⁸ És evident que l'obra de Riera Llorca —tretze novel·les i dos aplecs de contes— té com un dels objectius principals col·laborar a emplenar aquest espai buit, on també es debatia la nova narrativa contemporània «produïda generalment per narradors joves».³⁹ Riera Llorca manifestà en diferents ocasions la voluntat dels escriptors de la seva generació de subsanar la interrupció de la producció literària catalana per evitar el risc que «un període de la vida catalana no hi fos reflectit ni caracteritzat: el de 1936 fins a una data imprecisa i recent».⁴⁰ Aquest sentit de rescabament històric a través de la literatura impregna també, en conseqüència, la seva obra, publicada a partir de 1970. El que cal —creu—, és fer la literatura corresponent a aquella etapa sotmesa a la vigilància estricta del règim: «No es tracta de donar una

³⁷ Carta de Guansé a Ofèlia Fernández, del 2 de juliol de 1976. Fons Guansé. [F.G.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

³⁸ RIERA LLORCA, «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura», p.16.

³⁹ RIERA LLORCA, «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura», p.16.

⁴⁰ RIERA LLORCA, «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura», p.16.

Domènec Guansé, va viure l'exili entre 1939 i 1963 amb una actitud compromesa amb Catalunya i amb l'ideari republicà que havia mantingut mentre fou a l'interior

funció didàctica o informativa a la literatura que —això sí— ens ofereixi una visió retrospectiva de la vida i del tarannà dels catalans, ací i a l'exili, sinó de fer la literatura que no es va fer, que s'hauria fet, que calia fer i que cal encara fer-se sense caure en anacronismes, perquè els qui han de fer-la poden situar-se mentalment i emotiva a l'època dels fets i dels estats d'ànim que van viure i que han de transformar-se en literatura».⁴¹

I insisteix a difondre les obres narratives centrades en la guerra i l'exili sempre amb la idea fixa que «no podem deixar trenta anys de vida catalana sense la literatura que li correspon».⁴² El 1962 exposa a la revista *Serra d'Or* l'obra dels escriptors que publicaren a Amèrica des de 1939, amb el propòsit «de donar una idea del seu volum als lectors de *Serra d'Or*».⁴³ Es tracta d'una primera panoràmica de la literatura d'exili, un testimoni històric contraposat a l'oblit programat pel

41 RIERA LLORCA, «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura», p.16.

42 RIERA LLORCA, «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura», p.16.

43 RIERA LLORCA, «Aspectes de la literatura catalana a Amèrica», p. 31.

règim franquista i com a producció literària nacional. En carta a Guansé evidencia aquests objectius: «després de *Tots tres surten per l'Ozama*, les meves novel·les obeeixen a un esquema. Traçat amb el propòsit de descriure l'ambient de Catalunya —o més precisament de Barcelona— del 1931 al 1936; després, de l'exili on jo l'he viscut. I si aconseguixo fer la descripció projectada en una vintena de volums —no creguis que em faig il·lusions: a més de les set novel·les editades, en tinc quatre entre inèdites i a punt d'acabar; sóc, doncs, a la meitat de la feina— m'embrancharia a tractar de la Catalunya actual. La meva insistència en la vida de l'exili s'explica perquè els exiliats van ser tants que el que van fer fora del país, bo o dolent, és una part de la vida catalana, que ha de tenir la seva literatura. Jo faig la meva aportació. No sóc l'únic que explica aqueixa vida. Hi ha els llibres de Calders, de Ferran de Pol, de Jordana... Es podria dir que l'exili va ser com l'explico però que va ser també una altra cosa. Hi estaria d'acord. Jo l'explico segons la meua òptica».⁴⁴

44 Pineda de Mar, 23 d'octubre de 1975. Fons Guansé. [F.G.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

Tota l'obra de Riera Llorca —narrativa i periodística— està dedicada a narrar l'exili, per bé que només va escriure a Mèxic les novel·les *Tots tres surten per l'Ozama* i *Roda de malcontents*. Per aconseguir el seu objectiu, Riera Llorca opta pel realisme literari, proper al documental. La necessitat de donar testimoni d'un temps sense crònica i d'explicar uns fets que no van ser explicats coetàniament el duu a aquest tipus de narrativa, orientada des del propi pensament polític, compromès amb la defensa dels drets socials i de la identitat nacional, des dels anys 1930 dins la USC⁴⁵ i, en arribar de l'exili, prop del Reagrupament Socialista de Josep Pallach (1920-1977). La novel·la on la voluntat

45 Amb tot, l'actitud del partit arran de la guerra —quan la USC ja s'havia integrat al PSUC— i l'exili el decebeix. Així, fa dir a un personatge de la novel·la *Què vols, Xavier?*: «vaig cansar-me de la disciplina inhumana, de les contradiccions i que em receptessin el que he de pensar» A *Oh, mala bèstia!*, un altre personatge, sindicalista i socialista a Barcelona, es queixa de l'evolució de la USC unificada dins el PSUC: «no em sento identificat amb la meua organització política molt canviada i me n'he separat. Ja durant la guerra perquè no tenia opció vaig acatar la nova disciplina com una actitud de circumstàncies. No voldria que ningú em confongués amb la gent que s'ha estovat en les facilitats que ofereix la vida a Mèxic, però no sabia què fer, seriosament, com a treball polític». RIERA LLORCA, *Què vols, Xavier?*, p. 145 i RIERA LLORCA, *Oh, mala bèstia!*, p. 10.

La voluntat historicista de Riera Llorca demostra la seva convicció que la ficció literària és sovint més expressiva que el rigor científic per a deixar la petjada d'un temps i d'uns fets

de rescatar la memòria es fa més evident és *Fes memòria, Bel*, centrada en els Fets d'Octubre de 1934 i narrada des del testimoni personal, un relat gairebé cinematogràfic d'uns fets que durant la Dictadura van restar en la foscor i que encara ara una majoria de la població catalana no sabia explicar.

La voluntat historicista de Riera Llorca demostra la seva convicció que la ficció literària és sovint més expressiva que el rigor científic per a deixar la petjada d'un temps i d'uns fets. La seva obra és un agent provocador de la memòria que, a partir de la seva funció literària aporta dades fiables per a la interpretació històrica. Per aquest motiu, cal llegir les novel·les de Riera Llorca des dels valors narratius, que proven la seva validesa com a document. La qualitat artística no és, doncs, secundària en el seu cas, atès que per obtenir l'efecte de realitat utilitza tècniques objectivistes apreses dels autors nord-americans dels trenta —de les quals fou un pioner a Catalunya— com el fragmentarisme, l'alternança de veus narratives, la simultaneïtat o l'encreuament d'escenes, entre d'altres.

Fronts de l'exili: el retorn, els epistolaris i la censura

El punt àlgid del conflicte d'aquests escriptors republicans exiliats es produeix quan es plantegen la pròpia identitat i la de la seva nació en projectar el retorn. Novel·les i textos assagístics de Riera Llorca, de Guansé i d'Hurtado exposen la situació de l'exiliat i de la seva família en resituar-se a Catalunya. No es tracta només del problema del decalatge social, econòmic o afectiu, sinó de la identificació amb un món que no es correspon amb la nació d'on van partir, fet que condueix al dubte sobre la pertinença. Aquest problema s'acompanya del sentiment de distància moral i cultural de qui tracta de reintegrar-se en una societat assimilada al règim en la qual se sent aliè. Així, el 16 de novembre de 1969, Domènec Guansé declara en carta al pintor i escriptor Albert Junyent (1903-1976), resident a París, el seu malestar: «Per la meua banda segueixo pasturant per aquests indrets que, contra el que suposes, trobo cada dia més infectes. Tinc ganes d'entornar-me'n a Xile. Però no, no ho faré per mandra d'agafar un vehicle. Venir a París? Gràcies, però

ni pensar-hi! Si fos per quedar-m'hi, encara. Com que això no es possible la cortina del meu darrer acte es clourà ineluctablement a Barcelona o als seus voltants. No m'agrada, però tant se val».⁴⁶

A la seva novel·la inèdita *L'estrangera* i al relat «Confessió d'un emigrat» Guansé transforma el tema del retorn en material narratiu amb gran riquesa de matisos.⁴⁷

En el cas de Riera Llorca, ultra les informacions històriques, les novel·les tracten qüestions candents com el concepte mateix d'exili i de la condició d'exiliat; l'anàlisi crítica de les diverses actituds preses pels refugiats a Mèxic i els diversos grups socioeconòmics que se'n deriven; l'evolució de la posició política dels individus; les distintes visions personals de la societat mexicana, la situació a la Catalunya interior i, la qüestió fonamental: la decisió sobre el retorn.

⁴⁶ Fons Guansé. [FG.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

⁴⁷ GUANSÉ, «Confessió d'un emigrat». Sobre ambdues obres, vegeu: CORRETGER, *Domènec Guansé, crític i novel·lista: entre l'exili i el retorn*; i CORRETGER, «Art i compromís: la narrativa d'exili de Domènec Guansé».

Novel·les i textos assagístics de Riera Llorca, de Guansé i d'Hurtado exposen la situació de l'exiliat i de la seva família en resituar-se a Catalunya

La possibilitat de tornar esdevé el pensament central de Riera Llorca en les novel·les i en els editorials de *Pont Blau* (1952-1963), la revista que dirigí a Mèxic. És un tema que sorgeix de la reflexió sobre la unitat dels catalans més enllà del lloc on viuen. A *Joc de xocs* es pot llegir una exposició d'aquesta tesi: «Reixac ha blasmat aqueixa tendència notòria entre els refugiats a fer una distinció entre catalans de l'interior i catalans de l'exterior i ha afirmat que els catalans són tots uns, es trobin on es trobin, i que l'obra i la conducta dels exiliats, la de cadascú en les activitats que li siguin pròpies, és obra tan catalana com la que facin els qui no s'han mogut de la terra».⁴⁸

El tema del retorn es relaciona amb la desmitificació del valor polític de l'exili i amb l'obligació moral dels que viuen fora de treballar per la nació: «els qui tenen el propòsit de mantenir una acció política són els més obligats a tornar, peti qui peti», diu a *Tornar o no tornar*.⁴⁹ I com a síntesi d'aquestes opinions fa dir a un dels personatges més lúcids d'aquesta

novel·la: «que la força política del poble català és al país, que els exiliats no tenen dret a continuar fent-se la il·lusió que en són els elements directors, desplaçats temporalment, i que d'un moment a l'altre un de la situació els tornarà al poder».⁵⁰

Aquestes qüestions també troben espai de discussió en les cartes entre la diàspora i l'interior. I és que la utilització dels epistolaris per a confegir aquest magne mapa de la memòria d'exili permet considerar-los com l'obra de memòria espontània més gran de la història catalana del segle XX. Les correspondències faciliten la reconstrucció de lligams entre els anys 1930 i els anys 1980 amb tot luxe de detalls. La lectura enxarxada de les lletres ofereix una construcció molt completa de les idees i els fets culturals, socials i polítics després de l'èxode. Una part d'aquests epistolaris de Tasis, Guansé, Riera Llorca i molts d'altres escriptors i polítics s'ha publicat o es troba en camí d'edició: des de les cartes creuades des de França fins als epistolaris americans en procés de recuperació, en edicions o formant part de

recerques.⁵¹ Al llibre *Nou obstinats* de Riera Llorca, Guansé recomana vivament l'edició de les correspondències d'exili perquè —diu—: «en certs aspectes, la millor literatura que s'ha produït a l'exili és l'epistolar».⁵² La gran quantitat de cartes creuades permet conèixer el món polític, social i personal dels intel·lectuals catalans en aquests anys crucials i valorar l'esforç de construcció identitària nacional que justifica el tràfec constant de de correspondències, en bona part conservades.

La riquesa dels interessos mutus i compartits mantingué viva l'acció comuna dels autors, en l'exili i al retorn. L'interès de les lletres se centra en els aspectes fonamentals que els preocupen: l'acció de l'exili sobre els escriptors i la responsabi-

51 Assenyalo només alguns treballs sobre epistolaris dels escriptors tractats, a tall d'exemple: CAMPILLO i VILANOVA, *La cultura catalana en el primer exili (1939-1940)*. *Cartes d'escriptors, intel·lectuals i científics*; BACARDÍ i FOGUET, *Pere Calders. Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*; CAMPS, *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*; BUSQUETS, *Xavier Benguerel / Joan Oliver. Epistolari*; CORRETGER, «Cartes entre Vicenç Riera Llorca i Domènec Guansé (1966-1975)»; i CORRETGER, «Odó Hurtado: compromís literari des de l'exili». És evident que l'amplitud de la diàspora ofereix molts més àmbits a l'estudi epistologràfic.

52 RIERA LLORCA, *Nou obstinats*, p. 54.

48 RIERA LLORCA, *Joc de xocs*, p. 104.

49 RIERA LLORCA, *Tornar o no tornar*, p. 64.

50 RIERA LLORCA, *Tornar o no tornar*, p. 104.

La recuperació dels escriptors de l'exili pot facilitar, sens dubte, el retorn viu del passat que encara en bona part resta en l'oblit

litat d'aquests en les relacions amb l'interior; el dubte i l'esforç d'un nou arrelament personal i professional a Catalunya i la continuïtat de la trajectòria literària en retornar. La crisi identitària en reintegrar-se a l'interior queda reflectida en epistolaris, articles, assaigs i textos de creació. En són exemples vius novel·les com *Amb permís de l'enterraments i Tornar o no tornar*, de Riera Llorca, *Desarrelats*, d'Hurtado i *L'estrangera*, de Guansé. I és que una qüestió fonamental per a aquests autors era obrir-se camí professionalment com a escriptors a Catalunya —tot i el control de la censura—, rebre l'atenció dels lectors «de dintre» i participar en premis literaris.

Els epistolaris entre Hurtado i Tasis, així com els del primer amb Josep Maria Cruzet (1903-1962) i Tomàs Tebé (1928-1977), directors d'editorial Selecta, són molt rics en informacions i reflexions sobre aquestes qüestions.⁵³ Són relacions epistolars contínues, que evidencien actituds combatives —sovint contradictòries— concretades en

la pràctica de la censura prèvia, la introducció en el món complex dels premis, l'esforç per la difusió des de l'anonimat i l'adaptació a un públic que, tot i ser el natural i propi, resulta aliè, poc preparat per a rebre determinats temes i idees. És mitjançant aquestes cartes com es poden observar sensacions com la temença de sentir-se segregat en els concursos literaris pel fet de ser considerat un «rojo», fins i tot, per part dels escriptors resistents però immersos en la societat condicionada pel règim. Ho senten així Guansé, Hurtado i, fins i tot, alguns dels seus personatges literaris, fet que demostra el continuïtat entre realitat i ficció pel que fa a l'exposició i la denúncia d'aquests temes identitàris d'alt voltatge.⁵⁴ Així, Hurtado

54 Joan Oliver, en carta a Xavier Benguerel, confirma una de les hipòtesis que Guansé defensà durant l'exili: la marginació de l'obra dels exiliats per part dels escriptors consagrats a Catalunya. En el cas dels premis aquesta manca d'interès es concretava sovint en postergació, tal com confirma Oliver en referir-se a les possibilitats de Guansé de ser premiat per la novel·la *L'últim retrat*: «*El cas Guansé és el següent: no el premiaran (segons es diu) perquè és... exiliat! El mateix que va estar a punt de passar l'any passat amb tu. Recordes? Sort que eres aquí, aleshores. Però ara penses: només faltaria que després del roig Benguerel premiéssim el roig Guansé. Aquest és el potin que corre. Això no vol dir que a darrera hora no canviïn de criteri*». Carta d'Oliver a Benguerel de la fi de novembre de 1953. Vegeu, BUSQUETS, *Xavier*

manifestada, davant la projecció de les seves obres a Catalunya, un dubte sobre el propi nom, el d'un refugiat assenyalat políticament, «un rojo», el mateix apel·latiu que rep el protagonista de la seva novel·la *Desarrelats* per part d'alguns afectes al règim.⁵⁵ Per aquest motiu, en dubtar de les possibilitats de publicació d'un conte seu finalista del premi Santamaria de 1956, confessa a Tasis: «Realment si no el deixessin passar quedaria demostrat que l'obstacle és el nom de l'autor i, si més no, serviria per a saber de què va i deixar-se córrer de fer noves provatures».⁵⁶

Les referències a la vigilància i la persecució són constants en les cartes dels exiliats quan es refereixen als seus contactes i al possible retorn a Catalunya. Al marge de la censura, un altre dels principals obstacles per a continuar exercint d'escriptors és la pròpia dificultat per adaptar-se al règim moral que hi domina. És un tema que apareix

Benguerel / Joan Oliver. *Epistolari*, p. 479-480.

55 HURTADO, *Desarrelats*, p. 46.

56 Carta d'Hurtado a Tasis del 16 de setembre de 1956. Fons Guansé. [F.G.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

53 Fons Josep Maria Cruzet, 1919-1997, Biblioteca Nacional de Catalunya.

L'actuació dels escriptors de l'exili es fonamenta en una concepció de la memòria basada en el record d'episodis viscuts que es contraposen a la concepció oficial de la història

insistentment en les cartes entre Hurtado i Tasis, com la del 15 d'octubre de 1957, en què Hurtado comenta, tot referint-se a les possibilitats d'optar al Joanot Marorell amb *Es té o no es té*: «el tema és exposat en una forma potser massa lliure i crua per a l'ambient, perquè el que resultaria una novel·la rosa a París o Nova York és un escàndol a la puritana Barcelona i més si és escrit en català». Poc després, el 31 de desembre de 1957 insisteix a negar les possibilitats de tenir una recepció normal en la societat de Barcelona als anys 1950: «No crec que tingui res per al Santamaria d'aquest any. [...] L'únic que tinc és d'un tema una mica massa escabrós per a l'estat actual dels ànims a Barcelona i temo que en definitiva no l'enviaré. És clar que em sembla que el jurat és una mica més airejat que el del Martorell, però així i tot crec que desentonaria i no val la pena de jugar a fer el "tremendu"». ⁵⁷

Aquest contrast entre el pensament dels exiliats —mentalment radicats

en els anys republicans— i el de la societat catalana sota el franquisme apareix també a *Desarrelats*,⁵⁸ en ocasions amb una actitud de superioritat dels primers, pel que fa a la voluntat de reconstrucció política, contra la qual Riera Llorca lluità tenaçment en els seus editorials de *Pont Blau*, i en articles com «El problema de l'exiliat català» i la ressenya de la novel·la *Desarrelats* d'Hurtado.⁵⁹

Amb la seva lucidesa habitual, Tasis, des de Barcelona, però epistolàriament i periodísticament integrat en l'òrbita de l'exili, s'adona de les limitacions de la literatura catalana, més evidents encara davant les obres de la diàspora. Concreta aquesta diferència en la crítica a *Pont Blau* d'*Unes quantes dones*, d'Hurtado: «un narrador català lliure de tots els complexos i totes les censures externes i internes que frenen la ploma dels que hem d'escriure i publicar a Catalunya mateix, que podem mesurar fins a quin punt hem anat limitant el camp de la nostra experimentació literària, fins a quin punt hem exclòs,

primerament per força i després per una habitud esdevinguda gairebé natural, tot de temes, d'implicacions, d'influències i de realitats que, presents a totes les literatures lliures del món, estan absents de la nostra, en els nostres dies».⁶⁰

L'actuació dels escriptors d'exili, veritable consciència històrica del passat nacional, es fonamenta en una concepció de la memòria basada en el record d'episodis viscuts que es contraposen a la concepció oficial de la història, que durant anys eliminà el passat en seleccionar només allò que era adequat a les necessitats polítiques. La lectura d'aquests escriptors permet comprovar el compromís del seu pensament polític i literari i la força de la seva obra creativa, desconeguda encara ara en molts casos tot i formar part del cabal cultural i, doncs, de la identitat catalana. La seva recuperació pot facilitar, sens dubte, el retorn viu del passat que encara en bona part resta en l'oblit. ■

57 Cartes d'Hurtado a Tasis del 15 d'octubre i del 31 de desembre de 1957. Fons Guansé. [F.G.] Arxiu Nacional de Catalunya. [ANC].

58 HURTADO, *Desarrelats*, p. 235,236.

59 RIERA LLORCA, «El problema de l'exili català»; i RIERA LLORCA, «Desarrelats a fora i a dins».

60 TASIS, «Unes quantes dones, per Odó Hurtado», 30.

■ Bibliografia

- AA.DD. *Diccionari dels catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*. Vol II. Barcelona: Curial Edicions Catalanes — Generalitat de Catalunya, 1992.
- AA.DD. *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- AGUILAR, Paloma. *Polítiques de la memòria y memòries de la política*. Madrid: Alianza Editorial, 2008.
- ARAGAY, Ignasi. «El debat històric. Josep Fontana». A *Ara*, Dossier, del 14 d'agost de 2016, p. 6-7.
- BACARDÍ, Montserrat i FOGUET, Francesc. *Les raons de l'exili*. Valls: Cossetània, 2012.
- BACARDÍ, Montserrat i FOGUET, Francesc. *Pere Calders. Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*. Barcelona: A Contra Vent, 2013.
- BACARDÍ, Montserrat i FOGUET, Francesc. *El revulsiu del catalanisme*. Valls: Cossetània, 2015.
- BUSQUETS, Lluís. *Xavier Benguerel / Joan Oliver. Epistolari*. Barcelona: Proa, 1999.
- BUSQUETS, Lluís. *Xavier Benguerel. La màscara i el mirall*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- CABRÉ, Jaume. *Les veus del Pamano*. Barcelona: Proa, 2004.
- CAMPILLO, Maria. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- CAMPILLO, Maria i VILANOVA, Francesc (cur.). *La cultura catalana en el primer exili (1939-1940). Cartes d'escriptors, intel·lectuals i científics*. Barcelona: Fundació Carles Pi Sunyer, 2000.
- CAMPILLO, Maria. «Cèsar-August Jordana. El món de Joan Ferrer». A *Quaderns*, núm. 16, p. 29-42, 2009.
- CAMPILLO, Maria (ed.). *Llegir l'exili*. Barcelona: L'Avenç, 2011.
- CAMPILLO, Maria. *Els contracops de l'enyorança. Escrits d'exili*. Sabadell: Fundació La Mirada, 2011.
- CAMPS, Josep. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- CAMPS, Josep. «Entre la crònica i la ficció. El món de l'exili a les novel·les de Vicenç Riera Llorca». A CAMPILLO, Maria (ed.). *Llegir l'exili*. Barcelona: L'Avenç, 2011.
- CASACUBERTA, Margarida. «Els vençuts, de Xavier Benguerel: novel·la, crònica, història». A CAMPILLO, Maria (ed.). *Llegir l'exili*. Barcelona: L'Avenç, 2011.
- CORRETGER, Montserrat. *Escriptors, periodistes i crítics. El combat per la novel·la*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- CORRETGER, Montserrat. *Domènec Guansé, crític i novel·lista: entre l'exili i el retorn*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.
- CORRETGER, Montserrat. «Art i compromís: la narrativa d'exili de Domènec Guansé». A CAMPILLO, Maria (ed.). *Llegir l'exili*. Barcelona: L'Avenç, 2011.
- CORRETGER, Montserrat. «Cartes entre Vicenç Riera Llorca i Domènec Guansé (1966-1975)». A *Els Marges*, núm. 99, p. 60-89, 2013.
- CORRETGER, Montserrat i FOGUET, Francesc. *Domènec Guansé. Catalunya a l'exili*. Valls: Cossetània, 2013.
- CORRETGER, Montserrat. «La narrativa de Vicenç Riera i Llorca: literatura i consciència històrica». A *Caplletra*, núm. 57, p. 9-33, 2014.
- CORRETGER, Montserrat i FOGUET, Francesc. *Domènec Guansé. Retrats d'exili*. Barcelona: Adesiara, 2015.
- CORRETGER, Montserrat. «Odó Hurtado: compromís literari des de l'exili». A CORRETGER, Montserrat, CASANOVAS, Pompeu, SALVADOR, Vicent (eds.). *El compromís literari en la modernitat. Del període d'entreguerres al postfranquisme (1920-1980)*. Tarragona — Melbourne: PURV/ RMIT, 2016, p.119-144.
- DÍEZ, Xavier. «Imaginaris contraposats. La doble memòria del franquisme i la transició. Ruptures catalanes respecte de la història oficial». A *Idees*, núm. 28-29, p. 28-47, 2006.

- DOMINGUEZ, Martí. *La sega*. Barcelona: Proa, 2015.
- FONTANA, Josep. *La construcció de la identitat*. Barcelona: Base, 2005.
- GARCIA RAFFI, Josep-Vicent. *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: Literatura i periodisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- GUANSÉ, Domènec. «La vida política de Lluís Companys». A *Germanor*, núm. 451, p. 8-13, 1940.
- GUANSÉ, Domènec. «Com es viu actualment a Barcelona». A *Germanor*, núm. 464-465, p. 11-14, 1942.
- GUANSÉ, Domènec. «A Catalunya. L'esperit de revolta creix sota el fuet del dolor i de la fam, entre les humiliacions i la vergonya. Un sol sentiment uneix tots els catalans». A *Germanor*, núm. 466-467, p. 16-17, 1942.
- GUANSÉ, Domènec. «La cultura en la Catalunya autònoma». A *Germanor*, núm. 471, p. 10-13, 1942.
- GUANSÉ, Domènec. «Confessió d'un emigrat». A *Catalunya*, núm. 157, p. 33-37, 1943.
- GUANSÉ, Domènec. «Els meus contemporanis. Retrats d'escriptors catalans». A *Germanor*, núm. 481, p. 11-15, 1943; núm. 482, p. 13-15 i 36, 1943; núm. 484, p. 15-18, 1943; i núm. 486, 1944.
- GUANSÉ, Domènec. *L'estrangera* [Inèdita]. 1956.
- HURTADO, Odó. *Unes quantes dones*. Mèxic: Xaloc, 1958.
- HURTADO, Odó. *Es té o no es té*. Barcelona: Selecta, 1958.
- HURTADO, Odó. *Desarrelats*. Barcelona: Selecta, 1963.
- LOWENTHAL, David. *El pasado es un país extraño*. Madrid: Akal, 1998.
- MOLINERO, Carme. «Memòria i silencis sobre la guerra civil i el franquisme durant la transició». A ROVIRA MARTINEZ, Marta i VÁZQUEZ, Fèlix (coord.). *Polítiques de la memòria. La transició a Catalunya*. Barcelona: Pòrtic, 2004.
- PECOURT, Juan. «Las políticas de la consagración intelectual en España (1960-1992)». A RIUS-ULLDEMOLINS, Joaquim i RUBIO, Juan Arturo (eds.). *Treinta años de políticas culturales en España. Participación cultural, gobernanza territorial e industrias culturales*. València: Universitat de Valencia, 2016.
- RICOEUR, Paul. *La memoria, la historia, el olvido*. Madrid: Trotta, 2003.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Tots tres surten per l'Ozama*. Mèxic: Catalònia, 1946.
- RIERA LLORCA, Vicenç. «Aspectes de la literatura catalana a Amèrica». A *Serra d'Or*, núm. 22, p. 29-32, 1962.
- RIERA LLORCA, Vicenç. «Desarrelats a fora i a dins». A *Xaloc*, núm. 6, p. 52, 1965.
- RIERA LLORCA, Vicenç. «El problema de l'exiliat català». A *Revista de Catalunya*, núm. 106 [Mèxic], p. 71-75, 1967.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Roda de malcontents*. Barcelona: Cadí, 1968.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Amb permís de l'enterraments*. Barcelona: Edicions 62, 1970.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Joc de xocs*. Barcelona: Alfaguara, 1970.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Nou obstinats*. Barcelona: Selecta, 1971.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Fes memòria, Bel*. Barcelona: Selecta, 1972.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Oh, mala bèstia!*. Barcelona: Terra Nova, 1972.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Què vols, Xavier?*. Barcelona: Terra Nova, 1974.
- RIERA LLORCA, Vicenç. «Del dir i del fer. A cada temps, la seva literatura». A *El Poble Català*, núm. 0, p. 16, 1977.
- RIERA LLORCA, Vicenç. «La literatura catalana a l'exili (Mèxic)». Conferència pronunciada al Museu d'Art Modern de Tarragona el 15 de desembre de 1981 [notes de l'autora].
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Cròniques americanes. Articles publicats en les revistes de l'exili*. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003.

ROVIRA MARTÍNEZ, Marta. *La Transició franquista. Un exercici d'apropiació de la història*. Barcelona: Pòrtic, 2014.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni. *L'Estat Català*. Tarragona: PURV, 2016.

SERRA i MORET, Manuel. *Ciudadania catalana: breuari de cogitacions, remarques i orientacions per als catalans*. Buenos Aires: Verdaguer, 1957.

TASIS, Rafael. «Unes quantes dones, per Odó Hurtado». A *Pont Blau*, núm. 39, p. 30-32, 1956.

TRAVERSO, Enzo. *Els usos del passat*. Publicacions de la Universitat de València, 2006.

WUNSCHIK, Tobias. «El papel de los Archivos en la defensa de los Derechos Humanos y de la Memoria Histórica» [en línia]. Disponible a: «www.fes-madrid.org».

explorador

Antecedents, realitats i conseqüències del *Brexit*

vista prèvia >

La construcció europea no ha sigut un camí fàcil. No fa gaires anys, el fracàs de la Constitució Europea ja va ser una clara mostra de les dificultats d'avançar cap a un projecte compartit per tots els estats europeus. Però mai la UE havia hagut de fer front a un repte tan majúscul com el que significa la sortida d'un estat membre. Sempre havia sumat, però amb el *Brexit*, el 2017, restarà. Un escenari desconegut fins ara, del qual en sortirà una nova UE i un nou Regne Unit. Una nova dimensió que al llarg dels propers mesos haurà de respondre a múltiples interrogants que encara ara resten oberts.

Xavier Ferrer

Doctor per la UB, economista i polítleg

xferrer@economistes.com

S'ha parlat tant del *Brexit* que aquesta paraula ja ens sembla quotidiana, com si hagués existit sempre, però la realitat és que només fa un any que va començar a sortir i, això sí, des de fa mig any està en el centre del debat polític del Regne Unit i de la UE. Però, què és el *Brexit*? A què ens referim quan utilitzem la paraula «*Brexit*»? Sí que era més habitual sentir a parlar del *Grexit*, en referència al debat que hi havia sobre la possibilitat que Grècia sortís de la UE. Així, quan es plantejà el referèndum sobre la permanència del Regne Unit a la UE es va començar a utilitzar la paraula «*Brexit*», que juga amb la fusió dels termes «*Britain*» [Bretanya] i «*exit*» [sortida], referint-se a la possibilitat de sortida britànica de la UE. I ja podem estar ben segurs que aquesta paraula ens acompanyarà durant temps i que formarà part dels llibres d'història en el futur.

El com s'ha arribat a la situació actual de *Brexit*, naturalment, està relacionat amb el comportament del Regne Unit durant els 43 anys de pertinença a la UE, el qual té a veure amb la idea d'Europa que té bona part de la societat britànica i també per la realitat econòmica, social i

política del moment. A tot això em referiré seguidament.

El comportament del Regne Unit dins la UE

El Regne Unit va entrar a formar part de la Comunitat Econòmica Europea —l'actual UE— el 1973. Durant tot aquest temps s'han produït fets que mostren per part britànica una visió més comercial i econòmica de la UE que no pas política, postura més defensada per Alemanya i França. Ja el 1978 el Regne Unit va declinar formar part del Sistema Monetari Europeu; el 1984 es produeix el fet conegut com «xec britànic», la devolució de part del que el Regne Unit aporta al pressupost comunitari; el 1992 no entra a formar part de la Unió Econòmica i Monetària; el 1995 declina participar de l'espai Schengen; el 2012 no signa el tractat d'Estabilitat, Coordinació i Governança de la Unió Econòmica i Monetària; i tot sense comptar les traves que habitualment el Regne Unit posa a la integració política de la UE. Tot plegat fa que la relació del Regne Unit amb la UE hagi sigut més de conveniència que no pas de convenciment i de pertinença a un projecte comú.

El perquè del *Brexit*

Actualment la UE no estalvia en ensurts i reptes. Alguns prou coneguts i patits per la societat, com la crisi econòmica, la situació dels refugiats i, per extensió, el dilema sobre la viabilitat de la lliure circulació, el terrorisme... Tots tenen en comú que són problemes sobrevinguts, tot i que la UE hagués pogut ser més previsor a actuar a l'inici dels conflictes. Ara, però, el que ha de fer és cercar solucions. A més, hi ha un altre repte que s'ha produït per voluntat d'un governant, del primer ministre britànic David Cameron (1966), que, per treure pressió a les demandes de part de la societat, dels partits euroescèptics i d'algun membre de la seva pròpia formació, va optar el 2013 per oferir un referèndum per saber si els ciutadans britànics volien seguir o no dins la UE, en cas de sortir elegit primer ministre a les eleccions. Cameron no en tenia cap necessitat ni obligació de convocar un referèndum, però ha donat mostres, com va fer permetent el d'Escòcia, de valentia política i d'atreviment. La realitat és que per aconseguir un resultat positiu, que volia dir que el Regne Unit seguís a la UE, calia que

La relació del Regne Unit amb la UE ha sigut més de conveniència que no pas de convenciment i de pertinença a un projecte comú

Cameron pogués mostrar als seus ciutadans un bon acord amb la UE. Així, el Consell Europeu del 18 i 19 de febrer d'enguany,¹ va ratificar l'acord que havien convingut el president del Consell Europeu, Donald Tusk (1957), i el *premier* britànic que consisteix a que el Regne Unit pogués aplicar als immigrants comunitaris restriccions les prestacions que avui tenen els britànics i també, entre d'altres, que els parlaments estatals poguessin vetar part de la legislació comunitària. De fet, el que es va acordar afecta a valors fonamentals de la UE, com la igualtat dels ciutadans comunitaris i la lliure circulació de persones. Però, en realitat tots volien que el Regne Unit seguís a la UE, de manera que es va optar per un acord que permetés a Cameron, tal com va dir, lluitar sense descans per aconseguir un Sí en el referèndum, que volia dir seguir formant part de la UE.

Es varen posar en marxa les maquinàries que defensaven posicions contraposades, amb informacions que massa sovint no eren del tot certes i amb molta càrrega populista

1 CONSELL EUROPEU, «Conclusions del Consell Europeu, 18 i 19 de febrer de 2016».

i emocional, per part dels partidaris del *Brexit*, que també varen aflorar la por a l'altre i el rebuig a tot el que no és britànic. I va passar el que tots ja sabem, que Cameron i d'altres importants mandataris i persones influents no varen saber convèncer els ciutadans que el millor és anar junts, és sumar, és quedar-se a la UE. Va guanyar l'opció que defensava sortir de la UE, per un estret marge de vots, però la sorpresa ja havia saltat i les conseqüències no es ferien esperar.

La gestió del *Brexit*

Un cop paït el resultat del referèndum del *Brexit*,² comença la dura realitat. És una mala notícia per la UE, per la construcció d'Europa, perquè per primera vegada un estat membre ha decidit sortir de la UE.³ És un fet transcendent i de conseqüències imprevisibles. Tot i que el Tractat de la UE contempla

2 Els resultats oficials del referèndum es poden consultar al web <www.electoralcommission.org.uk>.

3 El Regne Unit és el primer estat que surt de la UE, però cal recordar el cas de Grenlàndia, territori autònom de Dinamarca, que el 1982, a través d'un referèndum, decideix abandonar les Comunitats Europees en desaprovar la política pesquera comunitària.

en el seu article 50 el procediment de sortida d'un estat membre,⁴ el camí i la metodologia per fer-ho serà complexa, donat que són 43 anys de permanència del Regne Unit a la UE. La sotragada és molt important, perquè se'n va de la UE la seva segona potència econòmica, que representa el 18% del seu PIB i, a més, és una potència militar amb capacitat nuclear.⁵ Tot plegat és un cop molt fort a la línia de flotació de la UE, que ja ha tingut conseqüències polítiques i n'hauria de tenir també de reforma del projecte europeu. Ja s'ha emportat per davant al primer ministre David Cameron, que considera que les regnes del llarg camí de sortida de la UE les ha de portar un altre mandatari. Serà Theresa May (1956), la nova primera ministra, qui comandarà el govern que haurà de gestionar el *Brexit*, al que s'ha incorporat com a ministre d'Afers Exteriors i de la Commonwealth el controvertit exalcalde de Londres, Boris Johnson (1964), ferm defensor de la conveniència de sortir de la UE.

4 Per més informació sobre la clàusula de retirada de la UE, podeu consultar el portal sobre legislació europea <<http://eur-lex.europa.eu>>.

5 FERRER, *Viure segurs a Europa*, p. 153.

Se'n va de la UE la seva segona potència econòmica, que representa el 15% del seu PIB i el 2,4% del mundial i, a més, és una potència militar amb capacitat nuclear

Per altra part, els responsables de les institucions europees accepten la decisió dels britànics, però no amaguen el seu desencís i la complexitat de la gestió de la sortida i saben que res continuarà igual, perquè les pressions vindran per tots els costats. De fet, els partits euroescèptics ja estan demanant acabar amb la UE. També és cert que la majoria de governs dels estats membres, l'alemany i el francès inclosos, aposten per continuar en el projecte europeu. Els polítics europeus i també els dels estats membres han de ser conscients que no es pot seguir com estem, que cal un canvi de rumb en la construcció europea i que cal connectar amb la ciutadania, avui molt desencantada amb la UE. El resultat del referèndum del *Brexit* no és una qüestió aïllada britànica, sinó que també representa certa incomprensió de la UE per part de la ciutadania. La paradoxa és que massa sovint se situen com a problema de la UE temes i conflictes la solució dels quals està en mans dels estats membres, com és el cas dels refugiats i la immigració, però la ciutadania ho percep com una mala gestió de la UE. Els mandatariis europeus, comunitariis i estatals, farien bé de treure'n

conclusions i ser valents pensant en clau europea i apostant per l'interès general, per tant, evitant els interessos estatals. És el moment de més Europa, és el moment de fer un salt qualitatiu, d'aquells que la UE només fa quan està en una situació de crisi. És el moment que els temes que sobrepassen l'àmbit d'un estat, com la immigració, la gestió de l'energia, la seguretat, la defensa, l'economia i també la política exterior, siguin comuns. És el moment, també, de repensar l'estructura interna de la UE. Hem de deixar marxar Escòcia si els seus ciutadans han votat massivament quedar-se a la UE? La solució seria que es trobés l'encaix que vulgui cada poble, en el projecte europeu. En definitiva, la solució passa per més Europa, però l'Europa que vol la ciutadania.

Les conseqüències del *Brexit*

El *Brexit* té conseqüències incontrollables que es donen pel simple fet de produir-se la notícia i el fet concret. Són les reaccions dels mercats que es donen per la lògica anàlisi de la situació però també per un cert component d'irracionalitat. I aquestes primeres reaccions abocaren a una

baixada de la borsa britànica i també a certa inestabilitat i pèrdua de valor de la lliura esterlina. Però, més enllà de les reaccions del moment, el *Brexit* tindrà unes conseqüències més profundes i concretes que afectaran de ple la societat britànica. Bàsicament, podem situar les conseqüències sota dues vessants, d'una banda les polítiques i socials i de l'altra, les econòmiques.

1. Conseqüències polítiques i socials

En primer lloc, ja s'han donat implicacions polítiques derivades de la immediatesa, del fet concret, com és la dimissió del govern Cameron i el nomenament d'un nou govern, dirigit per May, que haurà de gestionar la llarga gestió del *Brexit* i que ja ha manifestat que el govern activarà l'article 50 a finals de març de 2017.

També es preveuen conseqüències polítiques a mig i llarg termini. Pel que fa al marc exterior, el Regne Unit haurà de trobar i pactar un nou escenari de relacions sobre seguretat i defensa. No variarà, òbviament, la seva pertinença a l'OTAN, però sí que s'haurà de repensar el sistema

El resultat del referèndum del *Brexit* no és una qüestió aïllada britànica, sinó que representa certa incomprensió de la UE per part de la ciutadania

de seguretat i la seva relació amb el de la UE, que permeti fer front als reptes globals, que superen l'espai d'un estat, com són el terrorisme o els conflictes internacionals.

I en l'escenari intern del Regne Unit, s'haurà de gestionar la realitat política de les diferents nacions que el conformen, i més després dels resultats del referèndum del *Brexit* a Escòcia —que es manifestà fermament europeista, amb un 62% de vots a favor del Remain— i també a Irlanda del Nord —on un 55,8% va votar a favor de seguir a la UE.

Una altra possible conseqüència del *Brexit*, que caldria mirar d'aturar, és l'efecte dòmino que pot provocar a altres estats membres de la UE, especialment als de l'Europa de l'Est, més propensos a la influència britànica i encara no tan arrelats al que es coneix com la vella Europa. El *Brexit* ha donat ales als partits euroescèptics i antieuropeus i als que defensen el retorn als estats nació i la fi de la UE. Per evitar l'expansió d'aquests moviments és molt important i necessari que la UE es presenti unida i donant resposta a les necessitats de la ciutadania.

Pel que fa a l'impacte del *Brexit* sobre la ciutadania europea, haurem d'esperar els detalls de l'acord final, que va per llarg, per valorar en quin nivell queda afectada la lliure circulació dels ciutadans comunitaris, entesa com la pròpia llibertat d'anar d'un estat membre a un altre.

També poden quedar afectats els treballadors del sector sanitari i els ciutadans britànics pel que fa a les facilitats en matèria de salut que ara tenen quan viatgen per altres estats membres.

Respecte a la facilitat de poder exercir la professió i/o treballar en el Regne Unit, si ets d'un altre estat, previsiblement es revisarà el marc limitant els drets actuals dels treballadors immigrants, almenys això és el que sosté avui en dia el govern britànic, tot i que dependrà de la negociació amb la UE, la posició de la qual és que si un estat vol participar del mercat únic, com vol fer el Regne Unit, ha d'acceptar les quatre llibertats, entre les que hi ha la de moviments i la de treballar amb els mateixos drets de qualsevol estat de la UE. Veurem com acaba, però tot això afectarà els tres milions de tre-

balladors comunitaris, no britànics, que treballen al Regne Unit i al milió dos-cents mil britànics que treballen a altres estats membres de la UE.

La gestió de la immigració de ciutadans comunitaris i no comunitaris, autèntic cavall de batalla de la campanya del referèndum, serà també un element important a valorar en funció de com acabi l'acord que se signi entre el Regne Unit i la UE.

2. Conseqüències econòmiques

El *Brexit* és una mala notícia per a l'economia britànica, i també per a l'europea i en menor mesura la mundial,⁶ com ja es va veure al primer moment, amb la caiguda de la lliura esterlina i dels principals mercats europeus.

Tot i que hi ha grups minoritaris d'economistes britànics que aposten pel contrari, el *Brexit* probablement farà més dèbil i vulnerable l'economia britànica, com pronostiquen els estudis de diferents organitzacions com és el cas del Fons Monetari

⁶ CAIXABANK, «La incertidumbre tras el brexit y su impacto sobre el crecimiento económico».

En l'escenari intern s'haurà de gestionar la realitat política de les diferents nacions que conformen el Regne Unit i més després dels resultats del referèndum a Escòcia i a Irlanda del Nord

Internacional,⁷ propiciant, com ja s'ha manifestat en alguns casos, que grans empreses traslladin la seva seu o el seu centre d'operacions a altres estats per seguir en les mateixes condicions que les que imperen a la UE, i que avui en dia encara s'apliquen al Regne Unit.

I pel que fa a la *City*, el gran centre financer del Regne Unit i un dels més importants del món, que crea directament i indirectament al voltant de dos milions de llocs de treball i representa el 12% del PIB britànic,⁸ també es tem una pèrdua progressiva de protagonisme a favor d'altres ciutats europees que ja s'han postulat per ser centres financers.

A més, el *Brexit* pot representar un llast per l'acord definitiu del Tractat de Lliure Comerç entre la UE i els EUA, el TTIP,⁹ ja de per si amb molta oposició de sectors europeus que hi veuen pèrdua de drets i submissió a favor de les grans empreses.

7 FMI, «Uncertainty in the Aftermath of the U.K. Referendum».

8 «La City en cifras: el 12% del PIB y 2,2 millones de empleos».

9 TTIP: *Transatlantic Trade and Investment Partnership*.

Si s'aplica el *Brexit* amb totes les seves conseqüències voldrà dir que el Regne Unit tindrà una nova relació comercial amb la UE i també haurà d'anar fent convenis i acords amb d'altres estats, i de tot això se'n despendrà que, previsiblement, s'hauran d'establir aranzels on avui no n'hi ha, situació que afectarà les importacions i exportacions de les empreses i per extensió limitarà el creixement previst del PIB britànic.

Els ciutadans britànics són propietaris de 700.000 habitatges a l'Estat espanyol i quinze milions i mig de turistes britànics visiten l'Estat cada any i gasten 14.400 milions d'euros.¹⁰ Aquestes xifres indiquen que l'intercanvi econòmic és important i pot quedar afectat, segons com acabin les negociacions del *Brexit*.

El Regne Unit és el cinquè soci comercial de Catalunya. El 2015 les empreses catalanes varen exportar al Regne Unit 4.084 milions d'euros, que representa un 6,4% de les exportacions catalanes i varen importar productes britànics per valor de

10 «España teme un parón en el turismo y el inmobiliario tras el referéndum».

2.640 milions d'euros, que representa un 3,5% de les importacions.¹¹ Tot i que són xifres significatives, en principi no es tem per l'efecte del *Brexit*.

Quin estatus polític i jurídic podria adoptar el Regne Unit?

És evident que el lligam polític i jurídic entre el Regne Unit i la UE haurà de canviar un cop s'apliqui el *Brexit*. No està clara quina serà la fórmula que es pactarà, però sí que podem imaginar que la negociació no serà fàcil, perquè la voluntat del Regne Unit és mantenir la seva participació en el mercat únic europeu, però sense acceptar totalment les quatre llibertats de moviment —de mercaderies, de persones, d'empreses i de capitals—, especialment posant restriccions a la mobilitat de les persones. I és en aquest escenari que la UE aposta per obligar a acceptar les quatre llibertats, si es vol la participació en el mercat únic.

Són moltes les possibilitats de relació que es podrien consensuar. Avui, la UE ja té diferents models de

11 ACCIÓ, «Regne Unit. Anàlisi d'oportunitats».

El *Brexit* ha donat ales als partits euroescèptics i antieuropeus i als que defensen el retorn als estats nació i la fi de la UE

relació amb diversos estats, en els que es determinen les pautes de compromís, que van des de l'acord que conté l'accés al mercat únic respectant les quatre llibertats de moviments, com és el cas de Noruega, el model suís específic per l'estat helvètic o el model basat en acords d'associació, com és el cas de Turquia i entre d'altres.¹²

Tot i que aquests diferents models ja estan implementats i funcionen, previsiblement la futura relació del Regne Unit amb la UE obehirà a una llarga negociació que recollirà punts dels models descrits, però que serà específic i concret pel cas que ens ocupa. I és normal que sigui així, perquè estem parlant de l'acord entre un estat molt potent econòmicament —i també militarment— i per l'altra part, la UE, que representa la quarta part del comerç mundial.

Conclusions

El resultat del referèndum del *Brexit* ha sigut un cop molt fort a l'estabilitat de la UE, però no queda més

12 «¿Qué relación puede tener el Reino Unido con la UE si gana el Brexit?».

remei que complir el mandat democràtic que, tot i que per un marge de vots molt petit, va ser favorable a la sortida del Regne Unit de la UE.

El govern britànic ja ha manifestat que activarà l'article 50 a final de març del 2017 i a partir d'aquest moment, ja correrà el temps per negociar la sortida, que es preveu durarà uns dos anys. S'han de negociar molts temes que afecten el propi Regne Unit i la UE. Conseqüències polítiques externes de seguretat i defensa i també internes, relacionades amb la gestió dels resultats a Escòcia que va votar clarament a favor de quedar-se a la UE, i conseqüències econòmiques i socials que afecten empreses i ciutadans. Tot plegat representa un escenari de difícil predicció, però que, tot fa pensar que no té marxa enrere.

De fet, la UE, a més del *Brexit*, té d'altres reptes importants com la sortida de la crisi econòmica, la gestió de la crisi dels refugiats, les relacions amb veïns com Rússia, Turquia i estats del Pròxim Orient, entre d'altres. En tots els casos la credibilitat de la UE ha perdut punts a ulls de la ciutadania, però la veritat és que la majoria

de polítiques que s'han fet en els àmbits descrits no són a les mans de Brussel·les, sinó que encara depenen dels estats.

Dit això, no tot el que es relaciona amb la Unió Europea és dolent, al contrari, si ho mirem en la perspectiva que donen 60 anys de construcció europea, és obvi el que s'ha avançat en drets i llibertats, individuals i col·lectives. S'ha passat de sis estats membres a 28, a una àrea econòmica amb moneda única, l'euro, de 300 milions de ciutadans, a un mercat interior únic de 500 milions de persones i només amb un 7% de la població mundial, la UE genera el 25% de la riquesa del món i dedica a l'estat del benestar el mateix que el 93% de la resta de la població mundial, a més de garantir la pau i de tenir uns valors basats en la democràcia, la solidaritat i el respecte a les minories i la tolerància. És evident que s'ha de treballar i no defallir per conservar i millorar aquestes realitats. En el món globalitzat en el que estem, amb àrees econòmiques i polítiques integrades cada vegada més grans, la UE ha d'apostar per la unió i per continuar amb la seva construcció econòmica i política, òbviament

respectant les realitats i identitats que la formen. Així serem més forts i podrem garantir la llibertat i la seguretat dels ciutadans europeus. ■

■ Bibliografia

ACCIO. «Regne Unit. Anàlisi d'oportunitats» [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2016. Disponible a: <www.accio.gencat.cat>.

CAIXABANK. «La incertidumbre tras el brexit y su impacto sobre el crecimiento económico» [en línia]. Informe mensual, 7 de setembre de 2016. Disponible a: <www.caixabankresearch.com>.

«La City en cifras: el 12% del PIB y 2,2 millones de empleos». A *Cinco Días*, del 23 de febrer de 2016.

CONSELL EUROPEU. «Conclusions del Consell Europeu, 18 i 19 de febrer de 2016» [en línia]. Disponible a: <www.consilium.europa.eu>.

«España teme un parón en el turismo y el inmobiliario tras el referéndum». A *La Vanguardia*, del 26 de juny de 2016.

FERRER, Xavier. *Viure segurs a Europa*. Barcelona: Dèria, 2009.

FMI. «Uncertainty in the Aftermath of the U.K. Referendum» [en línia]. World Economic Outlook Update, juliol de 2016. Disponible a: <www.imf.org>.

«¿Qué relación puede tener el Reino Unido con la UE si gana el Brexit?». A *La Vanguardia*, de 21 de juny de 2016.

finestra

Christiana Figueres

La història de l'acord de París
des de dins

TED Talk celebrat a Vancouver el 17 de febrer de 2016

Fotografia: Giovanni Guisado

El nom de Christiana Figueres (San José, 1956) va sonar amb força aquest estiu com una de les candidates a succeir a Ban Ki-moon al capdavant de l'ONU. La seva candidatura —més enllà de rebre el suport de bona part d'aquelles veus que reclamaven que per primera vegada el màxim responsable de l'ONU fos una dona— tenia l'aval de la seva feina com a Secretària Executiva de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. Una tasca ingent i que culminà amb un èxit sense precedents, tal i com relata en aquesta TED Talk que va tenir lloc poques setmanes després de la signatura de l'acord de París.

El 12 de desembre de 2015 a París sota el sostre de les Nacions Unides, 195 governs es van reunir i unànimement —si mai heu treballat amb governs sabreu com n'és de difícil— van decidir canviar deliberadament el curs de l'economia global per protegir els més vulnerables i millorar la vida de tots nosaltres. Això sí que és una fita admirable.

Però encara és més admirable si tenim en compte on érem fa uns anys. 2009. Copenhaguen. Qui se'n recorda, de Copenhaguen? Doncs després de molts anys treballant per obtenir un acord sobre el canvi climàtic, els governs es van reunir a Copenhaguen i van fracassar estrepitosament.

I per què van fracassar d'aquesta manera? Doncs hi ha moltes raons, però principalment per la profunda i arrelada divisió entre el nord i el sud. Sis mesos després del gran fracàs, van contactar amb mi perquè assumís la responsabilitat de les negociacions sobre el canvi climàtic. No hi havia millor manera de començar la feina, ja us ho podeu imaginar. L'actitud general sobre el canvi climàtic estava sota mínims. Ningú creia que

es pogués arribar mai a un acord global, ni tan sols jo.

Si prometeu que no sortirà d'aquesta sessió del TED, revelaré un secret que agraeixo que hagi quedat caigut en l'oblit. Durant la meva primera roda de premsa un periodista em va preguntar: «Senyora Figueres, creu que és possible que s'arribi a un acord global?» I sense pensar-m'ho em vaig sentir a mi mateixa respondent «No crec que jo ho arribi a veure».

Ja us podeu imaginar les cares del meu equip de premsa, horroritzats per una boja de Costa Rica que resultava que era la seva nova cap. I jo també em vaig horroritzar, però no per mi, perquè ja em conec. Em vaig horroritzar per les conseqüències del que acabava de dir, per les conseqüències del món en què els nostres fills hauran de viure. Va ser un moment horrible i vaig pensar: «Bé, has d'aguantar, aguanta». L'impossible no és un fet, és una actitud. Tan sols és una actitud, i en aquell moment vaig decidir que canviaria la meva actitud i que ajudaria el món a canviar la seva actitud envers el canvi climàtic.

El desembre de 2015, 195 governs es van reunir a París i unànimement van decidir canviar el curs de l'economia global per protegir els més vulnerables i millorar la vida de tots nosaltres

Per tant, no ho sé, què faríeu si us diguessin que la vostra feina és salvar el planeta? És part de la feina. I, òbviament, tota la responsabilitat és vostra però sense tenir cap mena d'autoritat, perquè cada govern és sobirà en cadascuna de les seves decisions.

M'encantaria saber què hauríeu fet el matí del primer dia, però això és el que vaig fer jo: em vaig espantar. I vaig tornar-me a espantar quan em vaig adonar que no sabia com solucionaríem el problema. No sé com solucionarem el problema, però sí que sé una cosa: hem de canviar el to d'aquesta conversa; perquè segur que no hi haurà victòria si no som optimistes.

Utilitzo la paraula optimisme d'una manera molt simple, però analitzem-la en el sentit més ampli. L'hem d'entendre com a valentia, esperança, confiança, solidaritat, com la creença fonamental que nosaltres, els humans, ens podem unir i ajudar-nos els uns als altres per tal de millorar el destí de la humanitat.

Com ja us deveu imaginar, jo creia que sense això seria impossible superar la paràlisi de Copenhagen,

i durant sis anys he estat injectant dosis d'optimisme sense descans. Independentment de les preguntes que em fes la premsa —he millorat en aquest aspecte—, i independentment dels indicis que demostren el contrari, i creieu-me, n'hi ha hagut molts d'aquests indicis. Però he estat incansable a l'hora d'aportar optimisme al sistema.

I al cap de poc vam començar a veure alguns canvis en diferents àrees. Canvis impulsats per milers de persones, entre elles molts de vosaltres, i us en dono les gràcies. I a ningú d'aquesta comunitat del TED no li sorprendrà que digui que la primera àrea en què s'ha vist un canvi notable és... la tecnologia.

Vam començar a veure que les ecotecnologies, especialment les tecnologies de l'energia renovable, van començar a ser menys costoses i més eficients, fins al punt que avui podem construir plantes d'energia solar concentrada que tenen la capacitat de proporcionar energia a ciutats senceres. Per no dir tot allò que s'està fent per la mobilitat i els edificis intel·ligents. I amb aquest canvi en les tecnologies, vam

començar a entendre que s'estava produint un canvi a l'equació econòmica; perquè érem capaços de veure que sí, que el canvi climàtic té uns costos importants i que comporta una sèrie de riscos.

Però també té avantatges econòmics i beneficis intrínsecs, perquè la divulgació de les ecotecnologies ens proporcionarà un aire més net, salut, un transport més eficient, ciutats més habitables, més seguretat energètica, que els països en desenvolupament tinguin un accés més fàcil a l'energia. En resum, un món millor a l'actual.

I gràcies a aquest coneixement hauréu estat testimonis —de fet part de vosaltres ho vàreu ser— de la propagació de la destresa i de l'emoció que hi va haver. En un principi a través dels governs regionals i locals, el sector privat, els líders de la indústria, les asseguradores, els inversors, els dirigents de les ciutats i les comunitats religioses. Perquè tots ells van començar a entendre que això els podria beneficiar, que els ajudaria a millorar des de la base.

I no era només pels de sempre. A principis de l'any passat va venir el

Durant els últims sis anys hem passat de l'impossible a l'imparable. I com ho hem fet? Injectant optimisme transformacional que ens ha permès passar de la confrontació a la col·laboració

director general d'una gran companyia de gas i petroli i em va dir —en privat, és clar— que no sabia com podria canviar l'empresa. Però ho farà, sens dubte, per la viabilitat que té a llarg termini.

Per tant, estem vivint un canvi en l'equació econòmica. Amb això i amb un suport més ampli de tota la població, no va passar gaire temps fins que els governs estatals van reaccionar i es van adonar que es tractava d'una qüestió d'interès nacional.

Quan vam demanar als països que comencessin a identificar com podrien contribuir a l'esforç global sense perdre de vista els seus interessos estatals, 189 països d'un total de 195 van enviar en detall els seus plans per combatre el canvi climàtic; tenint en compte els seus interessos estatals, respectant les seves prioritats i sent coherents amb els seus plans de desenvolupament sostenible.

Un cop els interessos primaris de les nacions van quedar protegits, era raonable pensar que els països estaven preparats per unir-se per un mateix objectiu, per compartir el

mateix viatge. Un viatge que segurament durarà diverses dècades però que ens dirigirà cap a una nova economia, cap a una economia sòlida i descarbonada.

Les contribucions dels governs estatals que actualment hi ha damunt la taula són insuficients per aportar-nos un clima estable, però són només el primer pas i aniran millorant a mesura que passi el temps. Les mesures, els informes i les comprovacions de tots aquests esforços són legalment vinculants. Els controls que es faran cada cinc anys per a avaluar el progrés col·lectiu cap al nostre objectiu comú són legalment vinculants, i el propi camí cap a una economia sòlida i descarbonada és legalment vinculant.

I aquesta és la part més important: què teníem abans? Un grup molt reduït de països que havien pres el compromís de complir amb una reducció de l'emissió a curt termini que era totalment insuficient i que, a més a més, era en bona mesura percebuda com una nosa.

I ara què tenim? Doncs ara tots els països del món hi contribueixen en

diferents magnituds, amb diferents plantejaments i en diferents sectors, però tots col·laboren per un objectiu comú i per un camí d'integritat mediambiental. Un cop reunits tots aquests elements i canviada la mentalitat prèvia, els governs van ser capaços, com podem veure, d'arribar a l'acord de París.

Així que quan miro sis anys enrere, el primer que recordo és el dia que es va signar l'acord de París. Ni tan sols puc explicar l'eufòria que hi havia dins la cambra. Cinc mil persones aixecant-se d'un salt de les cadires, plorant, aplaudint, cridant, xisclant. El sentiment d'eufòria però alhora d'incrèdilitat pel que acabava de passar, perquè tantes persones hi havien treballat durant tant de temps i, finalment, esdevenia una realitat.

I no només es tractava dels que hi havien participat directament. Fa unes setmanes, estava amb un company de feina que intentava decidir-se per una perla tahitiana que volia regalar a la seva estimada dona, Natasha. I quan ja havia decidit quina compraria, el joier li va dir: «És molt afortunat de comprar això, perquè amb el canvi climàtic aquestes

O som tots perdedors o som tots guanyadors, però haurem de decidir entre zero i la suma. Haurem de decidir entre benefici zero per tots o viure la vida com la suma de tots nosaltres

perles estan en perill d'extinció. Però, no sé si ho has sentit, els governs han pres una decisió i Tahití podria sortir-se'n!».».

No hi ha una millor confirmació que la possibilitat d'esperança, que la possibilitat d'una oportunitat. Sóc la primera en reconèixer que encara ens queda molta feina per fer. Tot just acabem de començar a treballar sobre el canvi climàtic i, de fet, ens hem d'assegurar que doblem els esforços els pròxims cinc anys, que són els més urgents.

Però crec de debò que durant els últims sis anys hem passat de l'impossible a l'imparable. I com ho hem fet? Injectant optimisme transformacional que ens ha permès passar de la confrontació a la col·laboració, que ens ha permès entendre que els interessos estatals i locals no necessàriament estan en dissonància amb les necessitats globals, i que si entenem això, podem fer que s'uneixin i que es fusionin harmoniosament.

I mentre espero impacient que emergeixin altres temes globals que exigeixin la nostra atenció durant aquest segle —com la seguretat

alimentària, la seguretat aquàtica, la seguretat domèstica, la migració forçada—, veig que encara no sabem com solucionarem aquests problemes. Però podem prendre nota del que s'ha fet amb el canvi climàtic i entendre que s'ha de reinterpretar la mentalitat de la suma nul·la. Perquè hem estat entrenats per creure que sempre hi ha guanyadors i perdedors, i que la teva pèrdua és el meu guany.

Ara que som en un món en què hem assolit fronteres planetàries i que ja no només estem interconnectats, sinó que cada vegada som més interdependents els uns dels altres, la teva pèrdua ja no representa el meu guany.

O som tots perdedors o som tots guanyadors, però haurem de decidir entre zero i la suma. Haurem de decidir entre benefici zero per tots o viure la vida com la suma de tots nosaltres.

Ja ho hem fet una vegada. Ho podem tornar a fer. Gràcies. ■

ABÈTICA

A

Abelló i Filella, Antònia
(1913 - 1984)

Aiguader i Miró, Jaume
(1882 - 1943)

Aiguader i Miró, Artemi
(1889 - 1946)

Aleixandri i Babot, Joaquim
(1906 - 2002)

Amat-Piniella, Joaquim
(1913 - 1974)

MEMÒRIAesquerra.cat

LA HIPERENCICLOPÈDIA
D'ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

clàssic

«Manifest de la Unió de Dones»

En plena Guerra Civil, el 6, 7 i 8 de novembre de 1937, es va celebrar al Palau de la Música de Barcelona el 1r Congrés Nacional de la Dona, convocat per les principals organitzacions polítiques i sindicals de Catalunya. Hi van assistir més de 800 delegades, les quals, amb un ferm compromís amb la defensa de la República i l'emancipació de les dones, decideixen constituir la Unió de Dones de Catalunya. Sota la presidència de la destacada propagandista d'Esquerra Maria Dolors Bargalló (1902-1980), la Unió de Dones de Catalunya esdevé la principal organització feminista de la Catalunya republicana, desenvolupant una ingent tasca que només la derrota a la Guerra Civil pogué estroncar.

Dones de Catalunya! Antifeixistes!

Del Primer Congrés de la Dona n'ha sortit el desig unànime de les dones de Catalunya —obreres i camperoles, dones del poble i de la ciutat, intel·lectuals i mares de combatents—, recolzat en el lema que fou el seu nord i guia, Unitat i Victòria, d'aportar tota la nostra força al servei de la causa antifeixista.

I totes les delegades, absolutament totes, convergiren en la necessitat que els acords presos no quedessin pul·lulant en l'ambient caldejat d'entusiasme del Palau de la Música Catalana, sinó que un organisme curés de recollir-los i de ventar-los per tot Catalunya per tal que en cada nucli de població doni resultats pràctics i eficients.

Del Congrés en sorgí democràticament el mitjà: «Unió de Dones de Catalunya», que aplegarà les dones de tots els matisos polítics i sindicals, incorporarà les altres de cara a la guerra, orientarà vers la victòria tota la tasca dispersa que les dones venien realitzant en cada un dels partits i organitzacions antifeixistes i donarà lloc a què rendeixin per la

causa comuna el percentatge elevat de dones que, malgrat tenir ganes de col·laborar, romanen al marge de tota activitat perquè no tenien perspectiva de treball i de formació que els donés facilitats a la solució de llurs desitjos.

«Unió de Dones de Catalunya» marca a tota la massa popular una nova etapa de cara a la constitució efectiva del Front Popular Antifeixista, única forma d'ajut eficient al Govern de la Generalitat i al de la República per a anihilar l'enemic comú.

«Unió de Dones de Catalunya» sortirà al pas de tot fals rumor i manifestarà en contra de tot «compromís» i lluitarà per l'únic pacte possible: aixafar Franco i escombrar de la nostra pàtria els invasors.

«Unió de Dones de Catalunya», forjada amb el ressò de les màquines dirigides per obreres, arrelada amb l'assenyada visió de les dones del camp i ungida amb el desig de contribuir com sigui a la gesta sublim dels nostres combatents, per aportar el seu esforç i consolidar les seves posicions, complirà el seu comès, perquè està basada en

una estreta i àmplia unitat. Confien en ella les centenars de delegacions que assistiren al Congrés. Els nostres soldats, que ens han escrit ja lletres encoratjadores des del front. Els companys que integren els partits i organitzacions antifeixistes, que no s'avenen amb el buit que en llur direcció i actuació han deixat els herois que han marxat a les trinxeres per a portar-nos la llibertat. Tota la rereguarda sent la necessitat d'impulsar la producció, la qual depèn principalment de la incorporació de la dona al treball. I totes les dones de Catalunya, perquè desitgen traspassar l'esfera reduïda que vivien i volen que aquesta guerra sagnant, tan definitiva per llur sort i la de llurs fills, tingui llur contribució, perquè es senten parts integrants del nostre poble magnífic, que escriu pàgines que són l'admiració del món progressiu.

Les dones de Catalunya de tots els partits i organitzacions —que no oblidem ni un sol moment llurs reivindicacions pròpies— han evidenciat en el Primer Congrés que elles senten la guerra amb gran intensitat i per dos motius fonamentals: perquè sabem el que ens hi juguem i perquè

hi tenim el que és més nostre: els fills i els estimats, i també perquè, a mesura que anem vençant el feixisme, obtindrem l'emancipació que ens correspon.

DE CARA ALS NOSTRES LLUITADORS. — Per als combatents oferim el nostre desig vehement i la nostra capacitat reclamant el lloc de treball a les indústries de guerra i als serveis auxiliars de l'Exèrcit. Les municions i l'armament, produïts en abundor, serviran per a salvar llurs vides i ens duran la victòria.

Per ells, prometem lluitar despietadament contra els covards que s'emboquen, deserten o espïen. Però ho fem convençudes que així palesem els desigs que tots els catalans siguin dignes d'ésser-ho i perquè nodrint bé les reserves serà possible dur a terme ofensives de gran importància.

Per ells, incrementarem les brigades de visitadores d'hospitals, per tal que cap ferit no trobi a mancar l'escalf familiar i tots ells tinguin la convicció que estimem i valorem llur aportació heroica a la causa comuna, fent que quedin ateses totes llurs necessitats.

Per tal que no els manqui menjar ni vestit farem que no hi hagi a la rereguarda ni un braç parat. Perquè, com han afirmat les congressistes, «estaria al servei del feixisme».

Desfarem els plans de l'enemic, que vol aterrar la rereguarda amb les seves incursions aèries, multiplicant els refugis i altres mitjans de defensa passiva.

PELS NOSTRES FILLS. — El bloqueig de les nostres costes dificulta la importació de queviures. Nosaltres comprem aquesta i les altres causes que fan difícil disposar en abundància de matèries alimentàries. Sabrem fer front a aquestes necessitats. Estem disposades a sacrificar-nos fins allà on sigui necessari, però volem que els nostres fills, els infants de Catalunya que hauran de bastir la victòria que ens duren els soldats de la República, tinguin assegurades les subsistències i siguin els primers en la distribució. Recolzem la iniciativa de l'Ajuntament de crear restaurants escolars i no pararem fins que totes els nens, per mitjà de menjadors populars obtinguin aquest dret tan principalíssim.

PER LA INCORPORACIÓ DE LA DONA AL TREBALL. — Volem treballar sense descans fins que la dona obtingui un salari d'acord amb la seva producció. No és possible que es mantingui —avui que les fàbriques estan dirigides i controlades per obrers— aquesta desigualtat creada i imposada pels enemics de la massa productora. Les dones que aboquen tot l'esforç de treball en les màquines que mouen durant la setmana no poden anar el dissabte a casa amb l'evidència que les reivindicacions obreres del 19 de juliol les han exclòs en aquest aspecte tan just i tan merescut. Volem que sigui un fet. «Que a igual producció, igual salari».

Les dones de Catalunya reberen amb gran entusiasme la creació de l'Institut d'Adaptació Professional i avui són a milers les inscripcions demanant treball i preparació tècnica, que reflecteixen el gran desig popular d'empunyar l'eina del mobilitzat i substituir totes les vacants, la necessitat de produir i l'interès de posar aquest mitjà magnífic d'emancipació econòmica de cara a augmentar la producció.

Volem ocupar el nostre lloc en el treball. Però volem també anar al treball sense la preocupació dels nostres fillets no compresos en l'edat escolar, deixats a mercè d'una veïna o d'una germaneta gran a la qual se li pren un temps necessari per a la seva formació i per a la seva educació. Que prop de cada fàbrica hi hagi guarderies i menjadors populars. Que no se'ns faci treballar sota l'angoixa contínua del fill desatès i abandonat a una cura totalment deficient. Guarderies, guarderies per als nens de les obreres i dels antifeixistes. Aquest ha estat el clam unànim i justíssim de les congressistes, el qual és absolutament precís que atenguin ràpidament els organismes adients. La «Unió de Dones de Catalunya» esperonarà constantment els organismes responsables per tal que aquest clam esdevingui ràpidament una realitat.

PER LA UNIÓ DE DONES DE CATALUNYA. — Companyes de tot Catalunya! Refermem els lligams de la unitat que estenyérem al Primer Congrés de la Dona!

Sigueu vosaltres les que amb la vostra unió i les vostres realitzacions

pugueu presentar exemple unificador, que facilitarà la formació ràpida del Front Popular que desitja tota la massa catalana!

Adheriu-vos a la «Unió de Dones de Catalunya»!

Col·laboreu en el triomf de les conclusions aprovades en el Primer Congrés de la Dona.

Per la vostra emancipació econòmica, base de tota emancipació femenina!

Pels vostres infants!

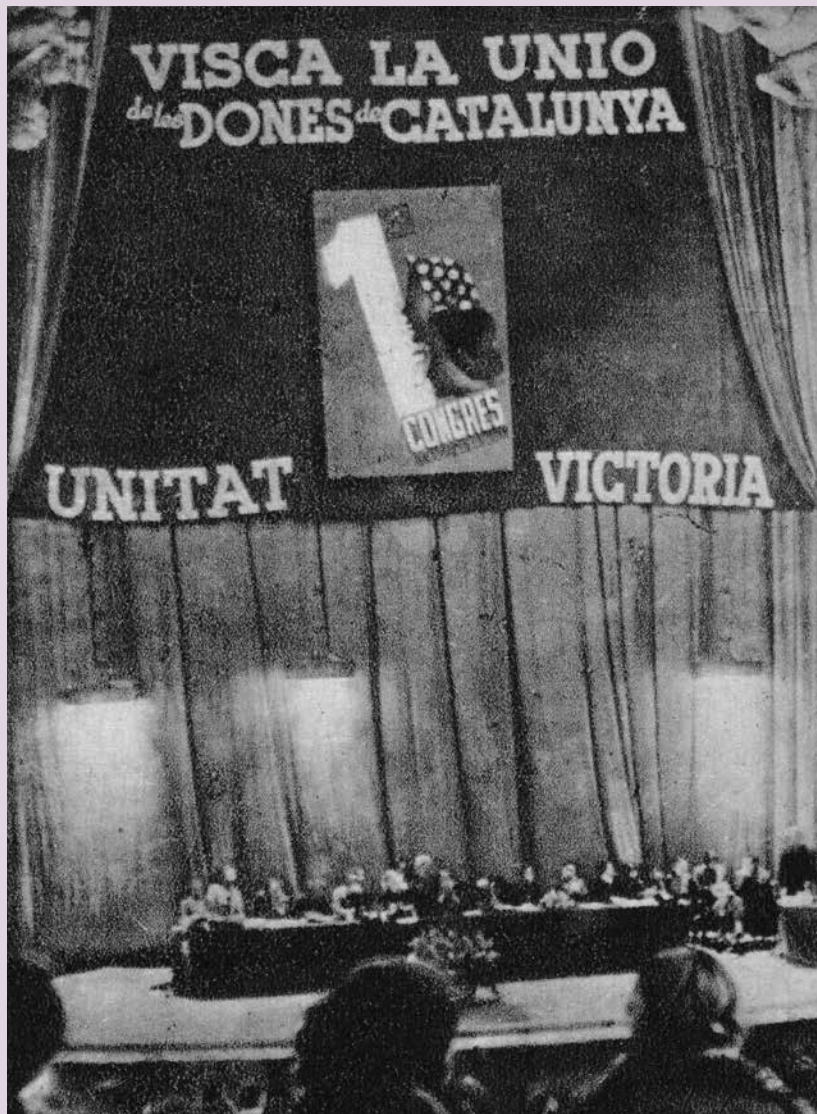
Per fer-vos dignes dels nostres herois! Per respondre les exigències a què ens obliga la transcendència enorme dels moments presents!

Perquè no hi hagi ni un sol parat a la rereguarda!

Per Catalunya!

Per la República!

«UNIÓ DE DONES DE CATALUNYA». ■

tribut Pierre Vilar

Montserrat Tura
Exconsellera d'Interior
(2003-2006) i de Justícia
(2006-2010) de la Generalitat
de Catalunya
montserrattura@gmail.com

Hi ha pocs historiadors que hagin influït decisivament en la manera d'interpretar la història d'un indret lluny d'on van néixer. Pierre Vilar (1906-2003), format a Montpeller i a París, observador de mirada especial, va viure la proclamació de la Segona República el 1931 a Barcelona. Durant la Segona Guerra Mundial, va aconseguir escriure, en papers aprofitats durant els dos anys de captiveri en camps nazis el que més tard publicaria amb el títol *Histoire de l'Espagne*. Enemic dels dogmes, es definia marxista però mai no va voler militar al poderós Partit Comunista Francès.

Quan jo anava adquirint volumetria de personeta, al meu pare li agradava ensenyar-me una Catalunya inexistent, desterrada pel franquisme. Era el seu país somiat, el que

hauria volgut que tinguéssim, però que en aquells anys era inexistent.

No podia llegar-me el seu país somiat, però intentava protegir-me de configurar en el meu cervell, si ho deixava a la informació oficial, l'artificialitat imposada per la dictadura, ja que era un greu risc que corriem les personetes al principi dels anys 1970.

Per aquesta raó, un dels pocs dies que vam viatjar junts a Barcelona em va portar a la llibreria Cinc d'Oros i va demanar un llibre en veu inusualment baixa. El llibre la *Histoire de l'Espagne* de Vilar. D'aquesta manera vaig aprendre a accedir als llibres prohibits en la nostra particular biblioteca d'Alexandria. L'amable personal de la llibreria ens va comunicar que la breu, però influent, versió de la història d'Espanya escrita per Pierre Vilar havia deixat de ser un llibre prohibit.

Aquest contemporani de Jean-Paul Sartre (1905-1980) i Paul Nizan (1905-1940), alumne d'Ernest Labrousse (1895-1988), amic de Pau Vila (1881-1980) i Pere Bosch i Gimpera (1891-1974) va descriure

Vilar ens ajuda de manera decisiva a estudiar objectivament la nostra identitat col·lectiva nacional i els elements que caracteritzen una organització que qualifica d'estat nació precoç

més que no pas cap altre historiador, «l'assoliment polític d'una consciència de grup mai és explicable en un moment de la història sense fonaments objectius». Res pot ser edificat sobre res. Aquesta va ser la seva lliçó.

Després vingueren *Catalunya dins l'Espanya moderna, Assaig sobre la Catalunya del segle XVIII, Introducció al vocabulario del anàlisis històric, La Guerra Civil espanyola...*

A mesura que el calendari em recorda que el temps s'acumula agraeixo a tots els qui despertaren la meua inquietud per aprendre i se'm fa massa breu l'encavalcament del seu temps i el meu. Pau Vila va deixar-me en el cervell la immensitat de lliçons sobre el comportament humà que viuen adherides al coneixement de la geografia i Pierre Vilar va adherir-hi els corredors d'activitat econòmica i els fenòmens socials per entendre el pòsit de la història.

Malgrat els seus orígens francesos, Vilar coneixia a la perfecció l'obra d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), Ferran Valls (1888-1942), Ferran Soldevila (1894-1971) i Jaume Vicens

Vives (1910-1960). La reivindica i la complementa, i fent-ho ens ajuda de manera decisiva a estudiar objectivament la nostra identitat col·lectiva nacional i els elements que caracteritzen una organització que qualifica d'estat nació precoç.

És des del que va anomenar «història total», que utilitzant el rigor científic demostra que el comtat de Barcelona va desenvolupar una estructura econòmica, un esquema comercial, un pla de ports i ciutats, unes Corts, una Generalitat, i un servir al rei i servir-se del rei que el feien únic i avançat en l'època, ja que la situa com el naixement del que durant el franquisme va batejar «nació detestada pel règim».

Si Pierre Vilar va ser un historiador que metodològicament va fer un salt en la branca científica que dominava, si aquest anar 50 anys avançat al seu temps encara és vigent, cal rellegir-lo i demanar als qui no l'han llegit que es decideixin a fer-ho, sobretot si pretenen opinar sobre Catalunya.

Historie de l'Espagne Pierre Vilar

Presses universitaires de France
Paris, 1947

Publicada a la prestigiosa col·lecció «*Que sais-je?*», aquesta obra està lligada a la clandestinitat. El llibre té l'origen en les notes que Vilar recopila entre 1940 i 1945, quan va estar reclòs en diferents camps nazis. I a partir de 1960, amb la publicació de la primera traducció castellana — editada a París —, es va començar a distribuir clandestinament a l'interior de l'Estat espanyol. Un text breu que, com tots els «*Que sais-je?*», et permet aproximar-te per primera vegada a un tema. Potser per això, es va convertir en el manual de referència de la generació antifranquista que no va viure la República. ■

filmoteca *Game over*

Marta Selva

Professora de teoria i anàlisi del film i la televisió de la URV

marta.selva@urv.cat

El darrer treball d'Alba Sotorra (1980), *Game Over*, és un bon exemple de la tendència del cinema català que s'interroga sobre el significat de la producció de sentit en la creació audiovisual, tot assumint els riscos que comporta, des de la perspectiva d'un aprenentatge de la mirada, que cal reencantar de nou en aquesta època de bulímia iconogràfica.

Premiada a l'última edició dels Gaudí com a millor film documental, la cinta s'endinsa en l'experiència d'en Djalal, fill de mare catalana i de pare iranià arribat a Catalunya ja fa uns quants anys, que viu a la comarca de La Selva i que va decidir anar a la guerra per experimentar les seves fantasies bèl·liques. A la tornada d'una aventura frustrant a l'Afganistan com a soldat voluntari de l'Exèrcit espanyol, veu com li cau a sobre tot el castell que s'havia construït des de la infància a base d'estímul bèl·lics en què les joguines i les pantalles van anar usurpant l'espai de les experiències del món real.

La separació dels pares, el desmantellament de la casa familiar i la pèrdua del refugi de les seves fantasies,

després de constatar, entre altres coses, que la guerra no és «tan apassionant» com les pel·lícules o els videojocs, obriran la caixa dels trons i el posaran davant l'evidència del «*game over*», el final del joc. La vida li comença a exigir decisions i explicacions que no sap d'on treure.

El film presenta en Djalal en els moments en què, per efecte de la pèrdua de l'habitatge familiar, ha de desfer-se de tot l'arsenal d'armes de simulació, videojocs i vídeos gravats en la seva època de *youtuber*, quan, sota el pseudònim de «Lord Sex», va arribar a acumular una ingent quantitat de seguidors. La directora va trobar en Djalal el personatge perfecte per encarar des de la seva mirada una exploració de la «pols sota la catifa» d'un nucli familiar que, no per sorprendent, se'ns presenta tossudament i dolorosament creïble.

La càmera visita atentament els diferents escenaris als que el protagonista convida i participa amb uns ulls que endevino rodons com a plats, a diferents converses i performances amb els seus pares, el seu oncle i la seva companya. Converses en què el seu dolorós desconcert sense

Un paradigma renovador dels relats sobre l'impacte dels entorns virtuals en la configuració dels imaginaris personals i sobre el seu paper en la reproducció de la violència

estridències s'encara amb els seus pares, es confessa a la seva companya, fent un repàs puntual i sense cap tipus de pudor a diferents moments de la seva vida, tots ells descrits amb un grau, altíssim, de desafecció. Una desafecció que glaça.

Game Over té moments d'una extraordinària oportunitat fílmica, com quan Djalal, vestit de submarinista i acompanyat de tot l'armament, fa una demostració d'immersió a la piscina de casa en companyia de la seva xicota. La càmera enquadra de forma desinhibida la situació, tot puntuant de forma delicadíssima el que acaba sent un dels millors moments del film en què es posa de manifest el narcisisme de Djalal, un narcisisme paralitzant per a la vida real, on no disposa d'espectadors o espectadores, com a les pantalles.

Una de les virtuts del documental rau en els enquadraments, que afegeixen a cada situació diverses capes de matisos que configuren el seu excepcional gruix semàntic. Són enquadraments que defugen el registre contemplatiu davant el que hagués pogut ser una història simplement original i es presenta, en canvi, com

una crònica que, en paraules d'una de les seves productores, Marta Figueras (1961), contribueix a entendre què ha significat la crisi en què estem immerses/os.

Game Over no solament assoleix el repte d'enfrontar-se a la descripció d'una història sense concloure-la amb cap opinió moral o política, sinó que ens posa també contra les cordes com a públic intrús i voyeur d'unes vides en un nucli familiar en procés de desintegració, tot situant-nos davant el vertigen d'assistir a una representació freda i rigorosa de la banalitat del mal. Amb aquesta construcció del posicionament de la nostra mirada, exclosa de la possibilitat de jutjar els comportaments dels personatges, el documental —que compta amb el treball de guió d'una altra carta de gama alta, Isa Campo (1975)— s'erigeix contundentment com un paradigma renovador dels relats convencionals relacionats amb el paper de les cultures familiars i l'impacte dels entorns virtuals en la configuració dels imaginaris personals i evidentment, sobre el seu paper fonamental en la reproducció de la violència expressada en i des de diferents escenaris. ■

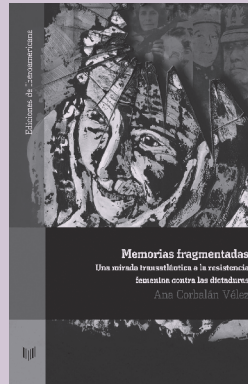

Game over
Alba Sotorra

2015

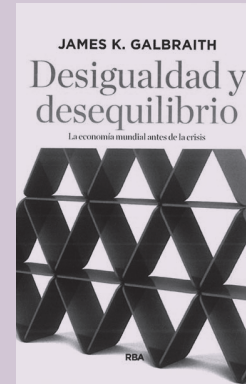
llibreria

Memorias fragmentadas
Ana Corbalán

Iberoamericana / Vervuert
Madrid, 2016

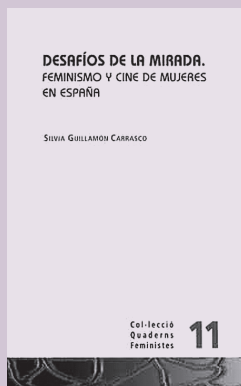
Reflexió sobre la multiplicitat i diversitat de memòries que dialoguen amb la possibilitat de repensar l'activisme femení enfront a la repressió estatal des de diverses àrees geogràfiques i esferes discursives. L'estudi vol treure de l'ostracisme històric la lluita femenina contra les dictadures, comparant els casos de l'Estat espanyol, la República Dominicana, Xile i Argentina. Corbalán omple un buit historiogràfic combatent la tradicionalment condemna a l'oblit a què és sotmesa la memòria de les dones.

Desigualdad y desequilibrio
James K. Galbraith

RBA
Barcelona, 2016

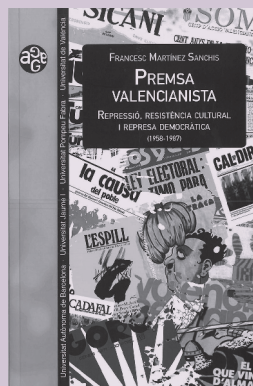
Quan els mercats financers van prendre les regnes de l'economia global, les regles del joc van canviar radicalment. Les societats capitalistes s'enfrontaven a un escenari inèdit de conseqüències imprevisibles i, des de llavors, la desigualtat va començar a accentuar-se a un ritme vertiginós. Avui, les diferències econòmiques entre els ciutadans són tan accentuades que la desigualtat ja ocupa una posició central del debat econòmic, fins al punt de considerar-la responsable de la inestabilitat de les societats més avançades del món.

Desafios de la mirada **Sílvia Guillamón**

Publicacions de la Universitat de València
València, 2016

Obra que explora les relacions entre el feminisme i el «cinema de dones», entesos com espais que desafien els models tradicionals de gènere construïts sota la dictadura franquista. Entre d'altres, s'analitzen *De mujer a mujer* de Luis Lucia (1951), *La petición* de Pilar Miró (1976), *Vámonos Bárbara* de Cecilia Bartolomé (1978), *Hola, ¿estás sola?* d'Iciar Bollain (1995) i *A los que aman* d'Isabel Coixet (1998).

Premsa valencianista **Francesc Martínez Sanchis**

Publicacions de la Universitat de València
València, 2016

Entre 1958 i 1987, anys que abracen el franquisme, la Transició i la primera legislatura autonòmica, van sorgir tot un seguit de revistes que empraven el català com a element recuperador de la identitat valenciana. Publicacions com *Gorg*, *Trellat*, *Generalitat*, *L'Espill* o *El Temps*, entre altres, configuren un nou teixit identitari que aglutinarà persones forjades en la lluita antifranguista i les plataformes democràtiques de la Transició, influenciades pel nou valencianisme articulat al voltant del pensament de Joan Fuster.

L'euro **Joseph E. Stiglitz**

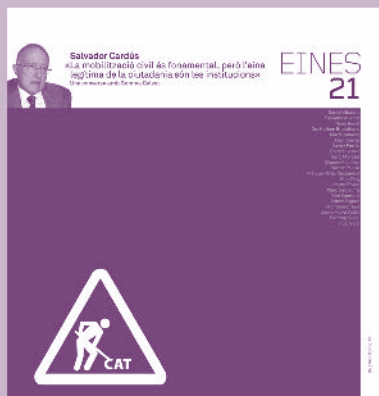
Edicions 62
Barcelona, 2016

Se suposava que l'euro hauria apropiat els diferents estats europeus i comportat prosperitat. Però de fet, afirma Stiglitz, ha provocat justament el contrari. La crisi del 2008 va posar de manifest les deficiències de l'euro. L'estancament actual d'Europa i les seves fosques perspectives són resultat directe dels defectes inherents al projecte de la UE: la integració econòmica supera la integració política, amb una estructura que promou la divergència en comptes de la convergència. La qüestió és: es pot salvar l'euro? ■

eines

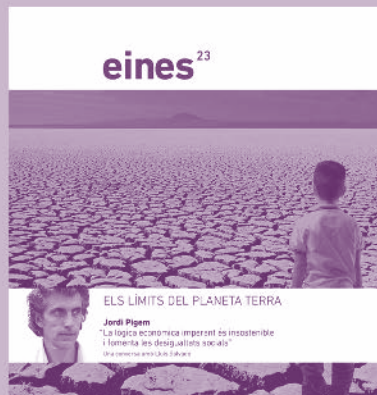
ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS

eines@irla.cat

TARDOR 2014

NOU PAÍS,
NOVA DEMOCRÀCIA

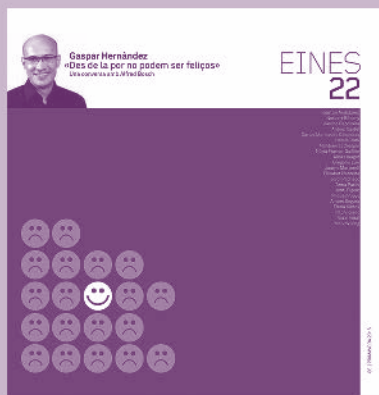
ESTIU 2015

ELS LÍMITS DEL
PLANETA TERRA

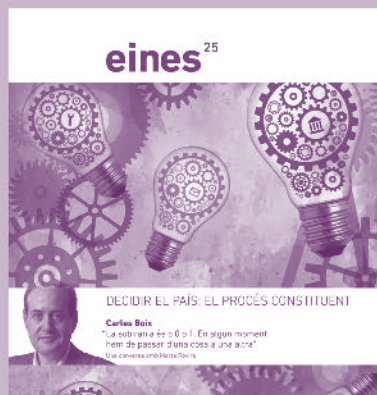
TARDOR 2015

PRECARIETAT:
LA NOVA SERVITUD

PRIMAVERA 2015

LA RECERCA
DE LA FELICITAT

ESTIU 2016

DECIDIR EL PAÍS:
EL PROCÉS
CONSTITUENT

eines²⁶

PORTAL

La realitat que compartim

Enric Vilanova

CONNEXIONS

Parlar dels Països Catalans ara i aquí

Antoni Rico

Entre els Països Catalans i la independència de Catalunya

Marta Rovira Martínez

El País Valencià en l'horitzó dels Països Catalans: il·lusions, realitats i possibilitats

Pau Viciano

El dret a decidir a les Illes Balears

Carme Gomila

NAVEGADOR

Una nació europea

Bernat Joan

FÒRUM

Jordi Muñoz:

“La persecució de la llengua mostra que cultura i política són inseparables”

Una conversa amb
Joan Manuel Tresserras

VARIABLES

El ciutadà dual, mort o transformació?

Sílvia Claveria

FULL DE CÀLCUL

La sobreeducació en relació a l'ocupació: una forma de precarietat laboral prèvia a la crisi

Queralt Capsada

ARXIU

Escriptors de l'exili de 1939: recuperar la memòria espoliada

Montserrat Corretger

EXPLORADOR

Antecedents, realitats i conseqüències del Brexit

Xavier Ferrer

FINESTRA

La història de l'acord de París des de dins

Christiana Figueres

CLÀSSIC

Manifest de la Unió de Dones de Catalunya

TRIBUT

Pierre Vilar

Montserrat Tura

FILMOTECA

Game over

Marta Selva

LLIBRERIA

